

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Το συλλογικό υποκείμενο της πόλης
Όψεις της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ
ΟΝΟΜΑ: ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΠΛΑΤΣΑΤΟΥΡΑ
ΑΜ: 1114Μ001

Όταν διά της πίστεως και της καλής θελήσεως, αλλά και από επιτακτική, αδήριτον ανάγκην δημιουργηθούν αι προϋποθέσεις και εκτελεσθούν όχι οικοδομικά, ή ορθολογιστικά, μα διαφορετικά τελείως έργα, εις την καρδιά του μέλλοντος, εις την καρδιά των υψηλών οροπεδίων και προπαντός μες στην καρδιά του κάθε ανθρώπου, θα υπάρξη τότε μόνον η Νέα Πόλις και θα ονομασθή Οκτάνα. Πρωτεύουσα της ηνωμένης, της αρραγούς και αδιαιρέτου Οικουμένης.
Οκτάνα θα πη το «εγώ» «εσύ» να γίνεται.

Οκτάνα θα πη αληθινή ελευθερία και όχι εκείνη η φοβερή ειρωνεία, να λέγεται ελευθερία ό,τι χωρεί ή ό,τι εναπομένει στα ελάχιστα περιθώρια που αφήνουν στους ανθρώπους οι απάνθρωποι νόμοι των περιδεών και των τυφλών ή ηλιθίων. Οκτάνα θα πη, όχι πολιτικής, μια ψυχικής ενότητος Παγκόσμιος Πολιτεία με ανέπαφες τις πνευματικές και εθνικές ιδιομορφίες εκάστης εθνικής ολότητας, εις μίαν πλήρη και αρραγή αδελφοσύνην εθνών, λαών και ατόμων, με πλήρη σεβασμόν εκάστου, διότι αυτή μόνον εν τέλει θα ημπορέση διά της κατανοήσεως, διά της αγωνιστικής καλής θελήσεως, ουδόλως δε διά της βίας, τας τάξεις και την εκμετάλλευσιν του ανθρώπου από τον άνθρωπον να καταργήση, να εκκαθαρίση επιτέλους!

Οκτάνα θα πη παντού και πάντα εν ηδονή ζωή.

Οκτάνα θα πη δικαιοσύνη.

Οκτάνα θα πη αγάπη.

Οκτάνα θα πη παντού και πάντα καλωσύνη.

Ανδρέας Εμπειρικός, *Οκτάνα*, Ίκαρος, Αθήνα 1980

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας βοήθησαν πολλοί και πολλές με την πλειοψηφία τους να μη το γνωρίζουν καν. Πρώτα απ' όλα οφείλω ευχαριστίες στους καθηγητές και στις καθηγήτριες μου του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας καθώς με τις γνώσεις και την προσφορά τους με οδήγησαν στη συγγραφή αυτή. Ιδιαίτερα, οφείλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Σεραφείμ Σεφεριάδη, ο οποίος πρώτα απ' όλα έδειξε ιδιαίτερη υπομονή και κατανόηση κατά τη φοίτηση μου στο πρόγραμμα. Μέσω των μαθημάτων αλλά και του Κύκλου Σεμιναρίων Συγκρουσιακής Πολιτικής μου προσέφερε πολύτιμες γνώσεις στις θεωρητικές μου αναζητήσεις για τη συλλογική δράση. Η άμεση ανταπόκριση του στις δυσκολίες που αντιμετώπισα κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας εργασίας ήταν καθοριστική.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω την Μάρω Παντελίδου-Μαλούτα καθώς μέσα από το πρόγραμμα μαθημάτων της που παρακολούθησα, με οδήγησε σε νέους τρόπους

σκέψης και με ενέπνευσε να συμβάλω όσο μπορώ με την συγκεκριμένη έρευνα στο επιστημονικό πεδίο της πολιτικής κουλτούρας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στους γονείς μου, οι οποίοι με στήριξαν με όλους τους τρόπους πριν και κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου, στην αδερφή μου, καθώς η βοήθεια της ήταν πολύτιμη και ουσιαστική για την ολοκλήρωση της εργασίας, και τέλος, σε αγαπημένους μου ανθρώπους για την έμπνευση και την εμπύχωση τους.

Η έρευνα αυτή είναι αφιερωμένη σε όσους και όσες όλα τα χρόνια της κρίσης ενεπλάκησαν στα κοινωνικά κινήματα και διεκδίκησαν μέσω νέων μορφών συλλογικής παρέμβασης ένα καλύτερο μέλλον για όλους και όλες μας. Και ιδιαίτερα, στους ανθρώπους που μοιράστηκαν μαζί μου έναν κόσμο αλληλεγγύης και συντροφικότητας μέσα από το Κοινωνικό Στέκι Οκτάνα. Η αξία μιας τέτοιας εμπειρίας δε θα μπορούσε ποτέ να αποτυπωθεί επιστημονικά, παρά μόνο στη μνήμη μου. Το ελάχιστο που μπορώ να κάνω για να το ανταποδώσω, είναι η αφιέρωση αυτής της εργασίας προς τιμή τους.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Πίνακας Εικόνων.....	5
Εισαγωγή.....	6
1. Έννοιες και κυρίαρχες αφηγήσεις.....	9
1.1 Συλλογικό υποκείμενο.....	9
1.2 Πόλη: ο κοινός χώρος.....	11
1.3 Πολιτική κουλτούρα.....	16
1.4 Η έννοια του πολίτη και της πολιτικής.....	17
2. Το πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας στη διάρκεια της ελληνικής κρίσης (2009- 2015).....	19
2.1 Μορφές πολιτικής συμμετοχής.....	23
2.2 Το συλλογικό υποκείμενο των καταλήψεων και των κοινωνικών χώρων.....	27
3. Μεθοδολογία Έρευνας.....	41

3.1 Ποιοτική μέθοδος ανάλυσης: Συνεντεύξεις και συμμετοχική παρατήρηση	42
4. Καταγραφή και ανάλυση δεδομένων.....	46
Παράρτημα 1: Αποσπάσματα Συνεντεύξεων.....	76
5. Συμπεράσματα.....	80
Παράρτημα 2: Έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό των καταλήψεων και των κοινωνικών στεκιών.....	85
Βιβλιογραφία.....	102
Υποσημειώσεις.....	107

Πίνακας Εικόνων

Εισαγωγή

Κατά τη διάρκεια της ελληνικής κρίσης από το 2008 ¹οι κινηματικές διαδικασίες και διεκδικήσεις έχουν αυξηθεί κατά πολύ σημειώνοντας πολύ μεγάλο ποσοστό συμμετοχής σε κινητοποιήσεις, πορείες, διαδηλώσεις και συγκρούσεις.² Παράλληλα με τις κινηματικές διεργασίες έχει αναπτυχθεί ένα πολύ μεγάλο δίκτυο αλληλεγγύης, με συλλογικότητες όπως το Σπάμε τους Μεσάζοντες, κοινωνικά παντοπωλεία και αυτοδιαχειριζόμενα καφενεία. Επίσης, έχουν δημιουργηθεί κοινωνικοί χώροι με ιδεολογική και οργανωτική αναφορά στην αυτοοργάνωση, την αυτομόρφωση, την πολιτισμική δημιουργία και έκφραση, ενάντιοι στην εμπορευματοποίηση και τον καταναλωτισμό, με στόχο τη συμμετοχή των ανθρώπων της πόλης στα κοινά.³ Τέτοιες μορφές συμμετοχής ανήκουν στις νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής. Εκτός από τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής, όπως είναι η ψήφος στις εκλογές, ή η εκλογική εκστρατεία ενός κόμματος, στα χρόνια της κρίσης οι νεότερες μορφές πολιτικής συμμετοχής φαίνεται να προσελκύουν όλο και περισσότερα άτομα. Οι παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής είναι θεσμοθετημένες, ενώ οι νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής είναι μη-θεσμοθετημένες.⁴

Η χρονική περίοδος που θα απασχολήσει την παρούσα εργασία είναι από το 2009 μέχρι το 2015. Αυτό που θα ερευνήσω είναι ποιές μορφές συμμετοχής επιλέγουν οι πολίτες στην εποχή της κρίσης, γιατί επιλέγουν αυτού του είδους τις μορφές, και τι σκοπούς θέλουν να εξυπηρετήσουν μέσα από αυτή. Επίσης θέλω να εξετάσω αν αναγνωρίζουν τη συμμετοχή τους αυτή ως πολιτική συμμετοχή. Η προσδιορισμένη πολιτικά στόχευση απασχολεί αυτή την εργασία. Είναι βασική υπόθεση της συγκεκριμένης έρευνας αν τα υποκείμενα που συμμετέχουν σε μία συλλογικότητα αντιλαμβάνονται τη δραστηριότητα αυτή ως πολιτική και αν ορίζουν πολιτικούς στόχους κατά την ένταξη τους. Έχει σημασία να δούμε αν οι στόχοι εντάσσονται στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας, αν αποτελούν στοιχεία που καθορίζουν την εξέλιξη της πολιτικής φυσιογνωμίας και άρα τη διαμόρφωση της πολιτικής κουλτούρας. Η δραστηριότητα των υποκειμένων μπορεί να μην αυτοπροσδιορίζεται ως πολιτική

1 Ταρπάγκος Ανέστης, « Από την κρίση στην ανάκαμψη της κερδοφορίας », άρθρο στην Εφημερίδα Αυγή

2 Παπανικολόπουλος Δ., Ρόγγας Β., Κανελλόπουλος Κ., « Κατακερματισμός και συνεργασία των κινηματικών δυνάμεων στην Ελλάδα: Συνέχειες και ασυνέχειες την εποχή της κρίσης » Από τη Μεταπολίτευση στην κρίση. Όψεις και προοπτικές της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, 10ο τακτικό συνέδριο της ΕΕΠΕ, Αθήνα, 2014

3 Μαριλένα Σημίτη, « Πολιτική Κρίση και Εναλλακτικές Μορφές Πολιτικής Συμμετοχής », στο Συνέδριο Μεταπολίτευση: Από τη μετάβαση στη δημοκρατία στην οικονομική κρίση, 2012 καθώς επίσης στο Μπουρίκας Δημήτρης, « Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: Νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;», Παρατηρητήριο για την κρίση

4 Για τον ορισμό παραδοσιακών και νεότερων μορφών πολιτικής συμμετοχής καθώς και της θεσμοθέτησης ως χαρακτηριστικό, βλέπε Κακεπάκη Μ., « Είναι ένα τρόπος ν'ακουστεί η φωνή μου. Έμφυλες διαστάσεις της συλλογικής και ατομικής δράσης στην Αθήνα της κρίσης », Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 41, Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά Αθήνα 2012, καθώς επίσης και Σωτηρόπουλος Δημήτρης Α., «Πελατειακές σχέσεις και νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής: μια δύσκολη συμβίωση», στο Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο: Αναθεωρήσεις του πολιτικού, Νοέμβριος 2007

όμως οι επιδράσεις της στη σκιαγράφηση της πολιτικής προδιάθεσης και συμμετοχής μπορεί να είναι περισσότερο καθοριστικές για την εξέλιξη της πολιτικής συμπεριφοράς τους και άρα της πολιτικής κουλτούρας, απ' ότι η καθαρά πολιτική στόχευση.

Θεωρώ επίσης, ότι χρειάζεται να μελετήσουμε, γιατί τα υποκείμενα επιλέγουν αυτές τις μορφές δράσης με οργανωτική και ιδεολογική αναφορά την αυτοοργάνωση. Οι μορφές αυτές είναι μη θεσμικές και πολλές φορές δεν είναι νομιμοποιημένες ως εκφάνσεις πολιτικής πρακτικής. Έχει σημασία να εξετάσουμε, αν τα υποκείμενα θεωρούν ότι είναι περισσότερο αποτελεσματικές και πιο ελκυστικές ως προς τους/τις συμμετέχοντες/ συμμετέχουσες, σε σχέση με τη παραδοσιακή θεσμοθετημένη πολιτική δράση.

Ακόμα, πιστεύω ότι είναι σημαντικό να εντοπισθεί πως αντιλαμβάνονται τα υποκείμενα την έννοια του πολίτη και την έννοια της πολιτικής. Στις περισσότερες έρευνες πολιτικών και κοινωνικών επιστημών τίθεται πάντα προς τους πολίτες η εξής ερώτηση: «Σας ενδιαφέρει η πολιτική;» και εκείνοι/εκείνες καλούνται να επιλέξουν την απάντηση η οποία μετράει αυτό το ενδιαφέρον.

Το 1985 και το 1988 έγιναν οι πρώτες μελέτες για την περίπτωση της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας.⁵ Στην πρώτη του 1985 παρατηρήθηκαν πολύ υψηλά ποσοστά πολιτικού ενδιαφέροντος. Στη δεύτερη του 1988 προστέθηκε η ερώτηση που καλούσε τους/τις ερωτώμενους να απαντήσουν γιατί τους ενδιαφέρει η πολιτική. Η Παντελίδου-Μαλούτα με βάση τα συμπεράσματα από αυτή την ερώτηση υποστήριξε ότι το υψηλό ποσοστό δήλωσης πολιτικού ενδιαφέροντος δεν σημαίνει ότι τα υποκείμενα ακολουθούν πολιτικές πρακτικές ή ότι αντιλαμβάνονται την πολιτική σε σχέση με τη δημόσια σφαίρα.⁶

Νομίζω ότι θα ήταν σκόπιμο να ζητήσουμε από τους/τις συνεντευξιαζόμενους/συνεντευξιαζόμενες να δηλώσουν πως αντιλαμβάνονται την έννοια της πολιτικής, και όχι το κατά πόσο ενδιαφέρονται ή όχι γι' αυτήν. Πιστεύω ότι η κατανόηση των εννοιών όπως αυτές της πολιτικής, του πολίτη και της πολιτικής συμμετοχής ανατροφοδοτεί τη συμμετοχή των υποκειμένων και της δίνει πολιτικά χαρακτηριστικά. Είναι μια υπόθεση προς διερεύνηση λοιπόν, μέσα από την εργασία αυτή, να εξετάσουμε αν η πολιτική πρόσληψη εννοιών από τα υποκείμενα, η οποία έρχεται μέσα από τη συμμετοχή, επαναπροσδιορίζει τους στόχους των υποκειμένων και οδηγεί σε συνειδητή πολιτική στόχευση.

Η περίπτωση που θα μελετήσω κι έχει να κάνει με τα παραπάνω στα οποία αναφέρθηκα, (δηλαδή νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής, πρόσληψη της έννοιας της πολιτικής, στόχοι της υποκειμένων) είναι η Οκτάνα, το Κοινωνικό Στέκι Πετρούπολης. Η Οκτάνα, είναι ένας χώρος που λειτουργεί με οργανωτικό και ιδεολογικό πρότυπο την αυτοδιαχείριση, μέσω της Γενικής Συνέλευσης των μελών. Ο

5 Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ. 69Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1988 και Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ.75Α,ΕΚΚΕ, Αθήνα 1990

6 Διακουμάκος Γιώργος, «Εικόνες της πολιτικής κουλτούρας στην Ελλάδα, 1988-2005. Το πολιτικό ενδιαφέρον και ο μύθος του (απο)πολιτικοποιημένου Έλληνα», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης τχ.34, Δεκέμβριος 2009, και Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, «Ελληνική πολιτική κουλτούρα: όψεις και προσεγγίσεις», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ.75Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1990

χώρος ενοικιάζεται από τα μέλη και όσους και όσες συμμετέχουν σε αυτόν. Η λειτουργία του ξεκίνησε στις 9 Νοεμβρίου 2014.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφέρω τις κυρίαρχες αφηγήσεις και τους ορισμούς των εννοιών που θα μελετήσω: συλλογικό υποκείμενο, πόλη - ο κοινός χώρος, πολιτική κουλτούρα, έννοια της πολιτικής και του πολίτη.

Όταν μελετάμε τη συμμετοχή των υποκειμένων στα κοινά, τις αιτίες που οδηγούν τα υποκείμενα σ' αυτή αλλά και τους στόχους που θέτουν, οφείλουμε να εξετάζουμε και το θεωρητικό πλαίσιο της πολιτικής κουλτούρας. Σύμφωνα με την Παντελίδου-Μαλούτα η πολιτική κουλτούρα, με τον τρόπο που διαμορφώνεται στον ιστορικό χρόνο, οριοθετεί το πολιτισμικό πλαίσιο που διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό την πολιτική φυσιογνωμία των υποκειμένων, έτσι ώστε να αποτελεί σημαντικό παράγοντα για μεγαλύτερη ή μικρότερη συμμετοχική πολιτική συμπεριφορά, ενώ παράλληλα διαμορφώνει άλλες πολιτιστικές μεταβλητές που ευνοούν την κοινωνικοποίηση των ατόμων.⁷

Στη συνέχεια θα αναφερθώ στο πλαίσιο της ελληνικής κουλτούρας στην Αθήνα της κρίσης, την περίοδο από το 2009 έως το 2015. Έπειτα θα παραθέσω τις κυρίαρχες αφηγήσεις της πολιτικής συμμετοχής και θα αναφερθώ στις νέες μορφές που επιλέγουν τα υποκείμενα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές μορφές, οι νέες μορφές βλέπουμε να καθιερώνονται ως βασική μορφή συμμετοχής των υποκειμένων και ιδιαίτερα των νέων. Οι νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής που αναδύονται είναι αυτές που δεν έχουν θεσμοθετημένο χαρακτήρα και έχουν ως κοινό παρονομαστή την αυτοοργάνωση και την αυτοδιαχείριση. Με ένα μεγάλο αριθμό καταλήψεων και κοινωνικών στεκιών, οι συμμετέχοντες αποτυπώνουν στο πλαίσιο της πολιτικής κουλτούρας νέες προοπτικές και νέους τρόπους ανάδυσης της πολιτικοποίησης που αξίζει να μελετηθούν, καθώς κατά τη γνώμη μου σηματοδοτούν το νέο συλλογικό υποκείμενο μέσα στην πόλη.

Στη συνέχεια, θα αναφερθώ στη μεθοδολογία της έρευνας. Επέλεξα το συνδυασμό δύο μεθόδων: ημι-δομημένες συνεντεύξεις από μέλη που συμμετέχουν στον κοινωνικό χώρο Οκτάνα και τη συμμετοχική παρατήρηση. Θα παραθέσω το ερωτηματολόγιο των συνεντεύξεων και το προφίλ των συνεντευξιζόμενων.

Μετά θα παρουσιάσω τα δεδομένα των συνεντεύξεων. Δε θα αναφέρω όλες τις απαντήσεις για κάθε ερώτημα, παρά μόνο αυτές που απαντούν στις υπό έλεγχο υποθέσεις καθώς και εκείνες που θεωρώ ότι δίνουν σημαντικά στοιχεία που σχετίζονται με το θέμα μας και ίσως και για την μελέτη νέων ερωτημάτων. Μετέπειτα θα δείξω τα συμπεράσματα από την ανάλυση των δεδομένων.

Τέλος, θα παραθέσω παραρτήματα με αποσπάσματα των συνεντεύξεων, έντυπο και φωτογραφικό υλικό και στο τελευταίο κεφάλαιο θα αναφερθώ στη βιβλιογραφία που στηρίχτηκε η παρούσα έρευνα.

7 Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*, Σαββάλας, Αθήνα 2012

1. Έννοιες και κυρίαρχες αφηγήσεις

1.1 Συλλογικό υποκείμενο

Η χρήση του όρου συλλογικού υποκειμένου, αντί του όρου συλλογική ταυτότητα όπως είθισται να χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία της συλλογικής δράσης, γίνεται συνειδητά. Σύμφωνα με τη θεωρία, συλλογική ταυτότητα είναι ο βαθμός που οι φορείς της συλλογικής δράσης ταυτίζονται μ' ένα συλλογικό φαντασιακό υποκείμενο. Έχουμε δηλαδή το υποκείμενο έξω από το άτομο, με το δεύτερο να είναι ικανό να αποκτά πολλαπλές ταυτότητες. Ο όρος « συλλογική ταυτότητα » χρησιμοποιείται από τον Alberto Mellucci ως βασικό ερμηνευτικό μοντέλο στη θεωρία της συλλογικής δράσης. Κατά το Mellucci συλλογική ταυτότητα είναι η διαδικασία επεξεργασίας ενός συστήματος δράσης.⁸ Είναι ένας κοινός ορισμός που παράγεται από πολλά άτομα ή ομάδες και επεξεργάζεται τις κατευθύνσεις της δράσης και το πεδίο των ευκαιριών και των δαπανών στις οποίες λαμβάνει χώρα η εκάστοτε δράση.⁹

Σύμφωνα με τον Ψημίτη η συλλογική ταυτότητα είναι σχεσιακή (οικοδομείται μέσα από σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των δρώντων), διαδραστική (καθορίζεται μέσω της δράσης και τη νοηματοδοτεί) και αντιφατική (βρίσκεται διαρκώς υπό καθορισμό και αναζήτηση σταθερότητας) και λειτουργεί ως χώρος σχέσεων που περικλείει τα αποτελέσματα της δράσης όσο και ως μέσο δράσης.¹⁰

Η αποφυγή λοιπόν της χρήσης του όρου της συλλογικής ταυτότητας έγινε, επειδή σύμφωνα με τη θεωρία η ίδια η έννοια δεν αποτελεί μια ολοκληρωμένη και σταθερή πραγματικότητα. Δε σκοπεύω να κάνω κριτική στις θεωρίες της ταυτότητας ούτε επιλέγω τον όρο του συλλογικού υποκειμένου ως «καλύτερο». Θέλω να σταθώ όμως σε δύο βασικά σημεία. Πρώτον, ότι μία ταυτότητα μπορεί να αποτελέσει στοιχείο για μεγαλύτερη ή μικρότερη συμμετοχική προδιάθεση, ή ακόμα και να αποκλείει το υποκείμενο από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο συλλογικής δράσης. Και δεύτερον, ότι ο όρος συλλογικό υποκείμενο μπορεί να καταφέρει να αναδείξει την ικανότητα του ατόμου για συλλογική δράση, καθώς και να αποδώσει σ' αυτό την προσωπική ευθύνη αλλά και τη δυνατότητα στη συνεχή προσπάθεια κατάκτησης της κοινωνικής απελευθέρωσης.

Στην παρούσα εργασία θα εξετασθεί η δράση των υποκειμένων μέσα σε έναν κοινωνικό χώρο, ο οποίος λειτουργεί με ιδεολογικό και οργανωτικό πρότυπο την αυτοδιαχείριση, την αλληλεγγύη και την πολιτισμική έκφραση. Σύμφωνα με τον Κιουπκιολή τέτοιοι χώροι δεν αποτελούν απλά χώρους αντίστασης και σημεία κοινωνικού μετασχηματισμού. Αλλά όπως σημειώνει ο ίδιος " αποτελούν βάσεις και μηχανές για τη διαμόρφωση των νέων υποκειμένων της χειραφέτησης που μπορούν να σχηματίσουν από κοινού εκείνο ακριβώς το οποίο λείπει σήμερα: το μεγαλύτερο, πληθυντικό συλλογικό υποκείμενο της ρήξης και της δημιουργίας" (Κιουπκιολής 2014).

8 Johnston H., Klandermans, B., Social movements and culture, University of Minnesota, 1995

9 Στο ίδιο

10 Ψημίτης, *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*, Διάδραση. Δεκέμβριος 2011

Τον όρο συλλογικό υποκείμενο χρησιμοποίησε ο Henry Levefre στη θεωρία του για την πολιτική του χώρου. Στο έργο του «Το δικαίωμα στην πόλη » ανέδειξε το νέο συλλογικό υποκείμενο που μπορεί να γίνει ο φορέας της κοινωνικής απελευθέρωσης.

1.2 Πόλη: ο κοινός χώρος

Μελετώντας τις δραστηριότητες των υποκειμένων μέσα σε ένα κοινωνικό στέκι, δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στην έννοια του χώρου. Και μιλώντας για χώρο δεν εννοούμε την υλική έκταση που καταλαμβάνει ένα κτίριο στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Η βασική μαρξιστική προσέγγιση για την ανάλυση του χώρου είναι η έννοια του καταμερισμού της εργασίας στα διάφορα στάδια εξέλιξης της διαδικασίας παραγωγής. Πάνω στην προσέγγιση του Μαρξ για το κοινωνικο-οικονομικό σύστημα αποτυπώνεται και η προσέγγιση του για το χώρο. Όπως το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα αποτελεί προϊόν κοινωνικών συγκρούσεων και της πάλης των τάξεων, έτσι και ο χώρος, ως αντανάκλαση της πραγματικότητας, είναι ο καθρέφτης των κοινωνικών συγκρούσεων και της ταξικής πάλης (Καπιτσίνης 2009).

Ο Henri Lefebvre ανέλυσε και εμβάθυνε την μαρξική ανάλυση. Για τον Lefebvre ο χώρος είναι πολιτικός και ιδεολογικός. Δομείται μέσα από κοινωνικές σχέσεις και είναι αποτέλεσμα της ιστορίας. Ο ίδιος λέει: «οι ανοιχτοί χώροι έχουν νόημα, μιλούν δυνατά και μεγαλόφωνα για τη δόξα και την ισχύ του κράτους που τους χωροθετεί, για τη βία που μπορεί ν' αναπτυχθεί σ' αυτούς» (Lefebvre 2006). Στο έργο του «Δικαίωμα στην πόλη», η πόλη ως έργο αποτελεί δυναμική συνθήκη ανάπτυξης του δικαιώματος των πολιτών στην πόλη.¹¹ Στην έννοια της πόλης ο Lefebvre επανεφεύρει την έννοια της γιορτής και την επινοητικότητα της φαντασίας ως δύναμη ικανή να μετασχηματίσει την αστική πραγματικότητα μέσω της συλλογικής δράσης.

Όπως αναφέρει ο Σταυρίδης, το δικαίωμα στην πόλη, δεν είναι για τον Lefebvre απλά μια γενική πρόσβαση στα αγαθά και στις υπηρεσίες, ούτε συνιστά μια αναδιανομή του εισοδήματος που ίσως θα οδηγούσε στην διεκδίκηση χώρου. Εδώ η πόλη ενωποιεί τις διαφορές και δίνει πρόσβαση στις διαφορετικές χρονικότητες των υποκειμένων, καθιστώντας έτσι τη φαντασία ικανή να μετασχηματίσει τις κοινωνικές δομές. «Ουτοπία και πραγματικότητα μαζί, αποτελούν μια διαδικασία κατάκτησης της ανθρώπινης χειραφέτησης».¹²

Η συμβολή του David Harvey στην προσέγγιση του χώρου είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η θεωρητική του προσέγγιση είναι μαρξιστική. Θέτει την πόλη μεταξύ δύο συγκρουσιακών διαδικασιών. Από τη μία τοποθετεί τις στρατηγικές αναδιάρθρωσης του κεφαλαίου και από την άλλη τους αγώνες της εργατικής τάξης και των υποκειμένων της πόλης να αντισταθούν στις στρατηγικές αυτές. Ο ίδιος υποστήριζε ότι «οι χώροι για πολιτικές πρακτικές μετασχηματισμού υπάρχουν επειδή το κεφάλαιο δεν θα έχει ποτέ τη δυνατότητα να τους κλείσει. Αυτοί οι χώροι προσφέρουν ευκαιρίες για σοσιαλιστική αντίσταση».¹³ Για το Harvey η πόλη είναι ο χώρος της πολιτικής δράσης και της εξέγερσης, ο τόπος των ταξικών συγκρούσεων. Τα πραγματικά χαρακτηριστικά του χώρου είναι σημαντικά, ενώ ο φυσικός και κοινωνικός ανασχηματισμός μπορεί να αποτελέσει όπλο πολιτικών αγώνων.¹⁴

11 Henry Lefebvre, *Δικαίωμα στην Πόλη, χώρος και πολιτική*, Κουκίδα, 2007

12 Στο ίδιο

13 David Harvey, *A Companion to Marx's Capital, Volume 2*, 2013

14 Στο ίδιο

Οι θεωρητικές επεξεργασίες του Harvey για την έννοια του χώρου έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς ασκεί κριτική στην αριστερά, η οποία, σύμφωνα με τον ίδιο, φαίνεται να υποτιμά τη δύναμη που έχουν τα αστικά κινήματα να επιφέρουν ριζοσπαστικές αλλαγές στον κοινωνικό σχηματισμό.¹⁵ Για τον Harvey το δικαίωμα στην πόλη είναι ένα κενό σημαίνον και όλα εξαρτώνται απ' το ποιος θα του προσδώσει ένα νόημα.¹⁶

Η Doreen Massey, στην ανάλυση της για το χώρο, προτάσσει όπως και ο Lefebvre, τη φαντασία ως μέσο θέασης του χώρου. Σύμφωνα με τη Massey ο τρόπος με τον οποίο φανταζόμαστε τον κοινό χώρο συμβάλλει στον τρόπο κατανόησης του καθώς και στον τρόπο αντιμετώπισης πολιτικών ζητημάτων που αφορούν στην πόλη. Ο χώρος αποτελεί αποτέλεσμα αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των πολιτών, συγκροτείται από το παγκόσμιο στο τοπικό και άρα με την έννοια αυτή συγκροτεί πολιτικά υποκείμενα.¹⁷ Όπως αναφέρει η ίδια, « στο τοπικό επίπεδο μπορεί να γίνονται διαπραγματεύσεις για τη μορφή της δημοκρατίας που θέλουμε να έχουμε, και γι' αυτό το τοπικό επίπεδο αποτελεί προνομιακό πεδίο άσκησης της πολιτικής. Εκεί μπορούμε να αναπτύξουμε την πολιτική μας διάσταση, να μάθουμε εντέλει να είμαστε πολίτες, πολιτικά υποκείμενα».¹⁸

Η επανοηματοδότηση των εννοιών του δημοσίου και του ιδιωτικού μετά το 19ο αιώνα καθόρισε σημαντικά την αξία του δημόσιου χώρου σε σχέση με τις δυνατότητες και τα μέσα κοινωνικοποίησης των υποκειμένων. Ο Sennett στη μελέτη του για το ρόλο του υποκειμένου στα μεγάλα αστικά κέντρα χρησιμοποίησε τον όρο της ποικιλομορφίας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας και τη σημασία του ξένου στο αστικό πλήθος. Σύμφωνα με το Sennett ο ξένος του αστικού χώρου είναι ο παράγοντας που βοηθάει στην κοινωνικοποίηση των υποκειμένων και στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων τους στο δημόσιο βίο.¹⁹

Η ανάλυση του γεωγράφου Edward Soja είναι εξαιρετικά σημαντική τόσο για τη θεωρία και την ίδια την επιστήμη όσο και για τις δυνατότητες των ανθρώπων να μετασχηματίσουν τις κοινωνίες στις οποίες ζουν και να διεκδικήσουν ένα συλλογικό όραμα κοινωνικής απελευθέρωσης. Σύμφωνα με το Soja, ένας κοινωνικά παραγόμενος χώρος μπορεί να διακριθεί από τον φυσικό χώρο και τον πνευματικό χώρο της γνώσης και της αντιπροσώπευσης, καθένας από τους οποίους χρησιμοποιείται και ενσωματώνεται στην κοινωνική δομή αλλά δεν θεωρείται ισοδύναμος.²⁰

Ο χώρος είναι ένα τεκμηριωμένο και αναγνωρίσιμο κοινωνικό προϊόν. Είναι ταυτόχρονα το μέσο και το αποτέλεσμα, η θέση και η ενσωμάτωση της κοινωνικής δράσης και σχέσης. Συγκεκριμένη χωρικότητα είναι επομένως ένας ανταγωνιστικός χώρος για τους αγώνες, για την παραγωγή και την αναπαραγωγή της κοινωνίας, για

15 David Harvey, *Εξεγερμένες Πόλεις*, ΚΨΜ, Μάρτιος 2013

16 Στο ίδιο

17 Doreen Massey, *Για το Χώρο*, Ελληνικά Γράμματα, 2009

18 *Περιοδικό Γεωγραφίες* - Τεύχος 21, 2013

19 R. Sennett, *Η τυραννία της οικειότητας*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1999

20 Edward, D. Soja, *Postmodern Geographies-The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, Verso, 1989

κοινωνικές πρακτικές που αποσκοπούν είτε στη διατήρηση και την ενίσχυση του υφιστάμενου χώρου είτε σε σημαντική αναδιάρθρωση ή / και ριζική μεταμόρφωση.²¹

Στην ανάλυση του για το χώρο, ο Soja ανέπτυξε την έννοια της χωρικής δικαιοσύνης. Υποστηρίζει ότι η δικαιοσύνη έχει γεωγραφία και ότι η δίκαιη κατανομή πόρων, υπηρεσιών και πρόσβασης είναι ένα βασικό ανθρώπινο δικαίωμα.²² Βασιζόμενη στις τρέχουσες ανησυχίες για την κρίσιμη γεωγραφία και τη νέα χωρική συνείδηση, ο Soja συνδυάζει τη θεωρία και την πρακτική, προσφέροντας νέους τρόπους κατανόησης και αλλαγής των άδικων γεωγραφιών στις οποίες ζούμε.

Το να σκεφτόμαστε χωρικά για τη δικαιοσύνη όχι μόνο εμπλουτίζει τη θεωρητική μας κατανόηση, αλλά μας οδηγεί σε πιο αποτελεσματικές ενέργειες για την επίτευξη μεγαλύτερης δικαιοσύνης και δημοκρατίας.²³ Αν δεν κατανοήσουμε το χώρο ως τέτοια δυναμική δεν μπορούμε να επεξεργαστούμε τα προτάγματα για δημοκρατία και τα ανθρώπινα διακρίσματα στην εποχή μας.

Η θεωρητική επεξεργασία για το χώρο έχει αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια, από την έμφαση στις χαρτογραφικές έννοιες του χώρου ως πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας ή απλώς στις φυσικές διαστάσεις, σε μια κινητήρια δύναμη που διαμορφώνει την ανθρώπινη ζωή. Έχει αναδειχθεί μια νέα έμφαση στην συγκεκριμένη αστική χωρική αιτιότητα για να διερευνηθούν οι γενεσιουργές επιπτώσεις των αστικών οικισμών όχι μόνο στην καθημερινή συμπεριφορά αλλά και σε διαδικασίες όπως η καλλιτεχνική δημιουργικότητα, η οικονομική ανάπτυξη, η κοινωνική πόλωση και πιο συγκεκριμένα η παραγωγή δικαιοσύνης και αδικίας. Ο χώρος παράγεται κοινωνικά και μπορεί να αλλάξει κοινωνικά.

Λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη την κοινωνικο-χωρική διαλεκτική σημαίνει ότι αναγνωρίζουμε ότι οι γεωγραφικές περιοχές στις οποίες ζούμε μπορούν να έχουν αρνητικές και θετικές συνέπειες για σχεδόν όλα όσα κάνουμε. Ο Foucault υποστήριζε πως η διασταύρωση του χώρου, της γνώσης και της δύναμης μπορεί να είναι τόσο καταπιεστική όσο και δυνατή. Με βάση το Foucault, ο Edward Said αναφέρει τα εξής: «Ακριβώς όπως κανένας από εμάς δεν είναι πέρα από τη γεωγραφία, κανείς από εμάς δεν είναι εντελώς ελεύθερος από τον αγώνα κατά της γεωγραφίας. Αυτός ο αγώνας είναι πολύπλοκος και ενδιαφέρων γιατί δεν αφορά μόνο τους στρατιώτες και τα κανόνια, αλλά και τις ιδέες, τις μορφές, τις εικόνες και τις φαντασιώσεις».²⁴

Η πολιτική οργάνωση του χώρου είναι μια ιδιαίτερα ισχυρή πηγή χωρικής αδικίας. Η συνηθισμένη λειτουργία ενός αστικού συστήματος, οι καθημερινές δραστηριότητες της αστικής λειτουργίας, αποτελεί πρωταρχική πηγή ανισότητας και αδικίας, καθώς η συσσώρευση αποφάσεων εντοπισμού σε μια καπιταλιστική οικονομία τείνει να οδηγήσει στην ανακατανομή του πραγματικού εισοδήματος υπέρ των πλουσίων. Αυτή η αδικαιολόγητη ανακατανομή επιδεινώνεται περαιτέρω από το ρατσισμό, την πατριαρχία, την ετεροφυλοφιλική προκατάληψη και από πολλές άλλες μορφές διακριτικής μεταχείρισης χώρου και γεωγραφικής κατανομής.²⁵

21 Στο ίδιο

22 Edward, D. Soja, *Seeking Spatial justice*, University of Minnesota Press, 2010

23 Edward, D. Soja, *The city and spatial justice*, Spatial Justice, 2009

24 Στο ίδιο

25 Στο ίδιο

Η πλήρης κοινωνικοπολιτική ισότητα, η δικαιοσύνη, καθώς και τα καθολικά ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι ποτέ εφικτά. Σε κάθε χώρο στον οποίο ζούμε έχει ενσωματωθεί κάποια αδικία, καθιστώντας την επιλογή των τρόπων παρέμβασης κρίσιμη απόφαση. Η προσπάθεια να αυξηθεί η δικαιοσύνη ή να μειωθεί η αδικία είναι ένας θεμελιώδης στόχος σε όλες τις κοινωνίες, μια θεμελιώδης αρχή για τη διατήρηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της δικαιοσύνης.

Η δικαιοσύνη στον σύγχρονο κόσμο έχει αποκτήσει μια συμβολική δύναμη που λειτουργεί αποτελεσματικά μέσα από τις διαχωρισμούς της τάξης και του φύλου για να προωθήσει μια συλλογική πολιτική συνείδηση, μια αίσθηση αλληλεγγύης βασισμένη σε μια ευρέως διαδεδομένη εμπειρία.²⁶ Γι' αυτό, ο συνδυασμός των όρων χωρική και δικαιοσύνη από τον Soja, ανοίγει μια σειρά από νέες δυνατότητες για κοινωνική και πολιτική δράση, καθώς και για την κοινωνική θεωρία, που δεν θα ήταν τόσο ξεκάθαρες αν οι δύο όροι δεν χρησιμοποιήθηκαν από κοινού.

Η κατοχή του δημόσιου χώρου έχει καλλιεργήσει νέες συλλογικές συμμαχίες. Η χρήση του δικαιώματος κατοχής δημόσιου χώρου και καθιέρωσής του ως ελεύθερης πρακτικής είναι σαφώς απαραίτητη για χωρική δικαιοσύνη.²⁷ Δεν υπάρχει όμως χώρος *per se*, ούτε κανένας χώρος «δημόσιος» καθαυτός. Ο δημόσιος χώρος είναι κάτι για τον οποίο πρέπει να πολεμήσουμε και να κατακτήσουμε. Πρόκειται για μια πολιτική και συγκρουσιακή διαδικασία και εγείρει κρίσιμα σύγχρονα ζητήματα.²⁸

Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Marchart. Δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος χώρος που να είναι δεδομένος ως δημόσιος και να υπάρχει ως τέτοιος έτσι κι αλλιώς. Η εικόνα που έχουμε για το δημόσιο χώρο είναι ένας μύθος.²⁹ Αν θέλουμε να κατανοήσουμε τι υφίσταται ως δημόσια σφαίρα με πολιτικό πρόσημο, οφείλουμε να επανεξετάσουμε την έννοια που αποδίδουμε στο δημόσιο. Σύμφωνα με τον Marchart το δημόσιο αναδύεται μόνο - και πάντα εκ νέου - τη στιγμή της σύγκρουσης ή της διαμάχης.³⁰

Πώς ένας αγωνιστικός δημόσιος χώρος μπορεί να γίνει η βάση της χειραφέτησης; Αυτό αναρωτιέται στη μελέτη του για τις αναρχικές ρίζες της γεωγραφίας ο Springer.³¹ Κεντρικό στοιχείο είναι η φαντασία νέων μορφών πολιτικών πρακτικών και αλληλεγγύης, όπου η δημοκρατική δέσμευση μπορεί να ενισχυθεί και μπορεί να προκύψει ένας απελευθερωτικός τρόπος πολιτικοποίησης. Ο Springer υποστηρίζει πως μέσω των εξεγερσιακών αναρχικών γεωγραφιών, οι οποίες είναι χωρικές διαστάσεις που επιτρέπουν μη ιεραρχικές σχέσεις μεταξύ των συλλογικών υποκειμένων, μπορεί να διαμορφωθεί μια νέα πολιτική φαντασία.³² Σύμφωνα με τον

26 Στο ίδιο

27 Frédéric Dufaux, Philippe Gervais-Lambony, Claire Hancock, Sonia Lehman- Frisch, Sophie Moreau, *Bodies in public space: security and politics*, December 2011

28 Στο ίδιο

29 Oliver Marchart, « Πολιτική και καλλιτεχνικές πρακτικές », στο *Το πολιτικό στη σύγχρονη τέχνη*, Εκκρεμές, 2008

30 Στο ίδιο

31 Simon Springer, *The Anarchist Roots of Geography, Toward Spatial Emancipation*, University Of Minnesota Press, 2016

32 Στο ίδιο

ίδιο, «πρέπει να αναπροσανατολίσουμε τη γεωγραφική σκέψη προς τους αναρχικούς ορίζοντες της πιθανότητας. Η γεωγραφία πρέπει να γίνει όμορφη, όπου το σύνολο της αγκαλιάς της ευθυγραμμίζεται με τη χειραφέτηση» (Springer: 2016).

Η συμβολή της χωρικής ανάλυσης στη θεωρία της συγκρουσιακής πολιτικής είναι πολύτιμη. Όπως υποστηρίζουν οι Σεφεριάδης και Κοτρωνάκη, ο χώρος αποτελεί πόρο προς κινητοποίηση προκειμένου για την ανάληψη συγκρουσιακών δράσεων.³³ Για να υπάρχει ασφαλής ερμηνεία των συλλογικών δράσεων, οφείλουμε να συμπεριλαμβάνουμε την έννοια του χώρου στις θεωρητικές επεξεργασίες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι ίδιοι, «Ο χώρος αποτελεί τον κεντρικό σκελετό της διαμάχης, παρόλο που πολλές φορές αυτό δεν είναι φανερό. Είναι εν μέρει κατασκευασμένος, όμως τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια μιας σύγκρουσης, κατασκευάζεται μέσω της φαντασίας των πολιτικών δρώντων. Και μάλιστα η νοηματοδότηση του χώρου πρέπει να είναι απαλλαγμένη από αντιφατικά πλαίσια και αναπαραστάσεις, πρωτού χρησιμοποιηθεί ως πόρος κινητοποίησης» (Seferiadis-Kotronaki 2012).

Στη βάση αυτής της θεωρίας του χώρου θα σταθούμε για να αναδείξουμε πως αναδύονται τα συλλογικά υποκείμενα που δημιουργούν και δρουν συλλογικά μέσα στις καταλήψεις και στα κοινωνικά στέκια που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια της κρίσης και πως αυτό διαμορφώνει νέες όψεις της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας.

33 Seferiadis-Kotronaki, «Along the pathways of rage: the time-space of an uprising», στο S.Seferiades- H. Johnston, *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, Farnham, Surrey: Ashgate, 2012

1.3 Πολιτική κουλτούρα

Ο όρος πολιτική κουλτούρα χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά γύρω στα τέλη του 18ου αιώνα από τον Herder στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης μεταξύ «κουλτούρας» και «πολιτισμού», μιλώντας για «πολιτική παιδεία». Αργότερα χρησιμοποιήθηκε αρκετά σε κείμενα Ρώσων ιστορικών του 19ου αιώνα, όπως και από τον ίδιο τον Λένιν γύρω στο 1920 (Brown, 1984: 1.9).

Καθιερώθηκε ως συγκεκριμένος όρος της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης από τον Gabriel Almond στα τέλη της δεκαετίας του '50. Για πρώτη φορά η έννοια ορίστηκε σε άρθρο του το 1956 στη μελέτη του για το πολιτικό σύστημα μέσα από μια συμπεριφορική και λειτουργιστική οπτική. Όπως γράφει ο ίδιος: «κάθε πολιτικό σύστημα έχει τις ρίζες του σε ένα ιδιαίτερο πρότυπο προσανατολισμών στην πολιτική δράση. Το βρήκα χρήσιμο να αναφερθώ σε αυτό το πρότυπο ως την πολιτική κουλτούρα». Ο Almond αργότερα υποστήριξε πως η πολιτική κουλτούρα είναι το τελικό προϊόν της κοινωνικοποίησης και αποτελεί το σύνολο των στάσεων απέναντι στο πολιτικό σύστημα.³⁴ Τελικά η έννοια παγιώθηκε εννοιολογικά με τη συμβολή των Pye και Verba στις αρχές του '60.

Μετά την επεξεργασία του όρου από τους Almond και Verba η έννοια απέκτησε ευρύτερη αποδοχή στις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες, δέχτηκε κριτική καθώς διαπιστώθηκαν οι ανεπάρκειες της και άρχισε να απομακρύνεται από το πεδίο των διαφόρων ερευνητών.³⁵

Στην ελληνική πραγματικότητα η χρήση της έννοιας άργησε πολύ σε σχέση με το εξωτερικό. Οι πρώτες αναλύσεις σε επίπεδο πρωτογενούς παραγωγής είναι του Βεντούρη το 1977 και της Παντελίδου-Μαλούτα το 1987. Η προσέγγιση του Βεντούρη μοιάζει με την πρώτη σύλληψη του Almond, ενώ η πρώτη προσέγγιση της Παντελίδου-Μαλούτα ήταν πιο διευρυμένη και διαφοροποιημένη από αυτή των Almond και Verba.³⁶

Το 1990 και αργότερα το 1993, η Μ.Παντελίδου-Μαλούτα υποστήριξε πως «η πολιτική κουλτούρα μιας κοινωνίας αποτελείται από το σύνολο των αντιλήψεων, των στάσεων και των συμπεριφορών με πολιτική σημασία που χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη κοινωνία, ένα σύνολο που διαμορφώνεται με βάση την ιστορική εμπειρία και την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα» (Παντελίδου Μαλούτα 1993:14).

34 Almond Gabriel, "Introduction: The functional approach to politics" στο Almond Gabriel & Coleman James (ed.), *The Politics of Developing Areas*, Princeton, Princeton University Press, 1960

35 Ν.Δεμερτζής, *Κουλτούρα, Νεωτερικότητα, Πολιτική Κουλτούρα*, Παπαζήση, Αθήνα 1989

36 Στο ίδιο

1.4 Η έννοια του πολίτη και της πολιτικής

Ο όρος «ιδιότητα του πολίτη» προέρχεται από την απόδοση στα ελληνικά του αγγλικού όρου citizenship, ο οποίος καθιερώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση με το άρθρο 8 της Συνθήκης του Μάστριχτ.³⁷

Σύμφωνα με τον Marshall η ιδιότητα του πολίτη είναι η κοινωνική θέση που κατέχουν όλοι όσοι είναι πλήρη μέλη μιας κοινότητας και η οποία σημαίνει ισότητα ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ανθρώπων απέναντι στην κοινωνία.³⁸

Οι ορισμοί και οι εννοιολογήσεις μέσα στο χρόνο για την ιδιότητα του πολίτη είναι πολλοί. Στο σημείο όμως αυτό θέλω να παραθέσω τη διατύπωση της Μ. Παντελίδου η οποία παραπέμποντας στην Pateman μιλάει για δημοκρατική και φιλελεύθερη αντίληψη της ιδιότητας του πολίτη.³⁹ Η φιλελεύθερη αντίληψη προσλαμβάνει τον πολίτη ως το υποκείμενο που ψηφίζει με σκοπό να διεκδικήσει προσωπικά συμφέροντα, άρα δρα στην ιδιωτική σφαίρα. Αντίθετα η δημοκρατική αντίληψη της ιδιότητας του πολίτη, προσλαμβάνει τους πολίτες ως υποκείμενα που συμμετέχουν και διαμορφώνουν στη δημόσια σφαίρα.

Η κριτική της εννοιολόγησης του πολίτη απασχόλησε έντονα τη φεμινιστική θεωρία. Οι επεξεργασίες που έγιναν πάνω στο περιεχόμενο του όρου οδήγησε σε πολύ σημαντικές προεκτάσεις και σε απόρριψη της κυρίαρχης εννοιολόγησης. Σύμφωνα με την Pateman (1992) η έννοια του πολίτη που συστάθηκε με το Κοινωνικό Συμβόλαιο, αποτελεί μία πατριαρχική κατηγορία και αποκλείει τις γυναίκες από την ιδιότητα αυτή. Μέσα από την έντονη κριτική από τη σκοπιά του φύλου για την ιδιότητα του πολίτη, και για το ποιος είναι τελικά αυτός ο πολίτης, η Pateman ανέδειξε στο επίκεντρο της πολιτικής θεωρίας το διαχωρισμό του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου (Pateman 1989). Η Zillah Eisenstein έχει υποστηρίξει ότι «η ιδεολογία της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής παρουσιάζει τη διάκριση δημόσιου-ιδιωτικού σαν να αντανάκλα την εξέλιξη του φιλελεύθερου αστικού κράτους και όχι την πατριαρχική δόμηση του» (1981:223). Η φεμινιστική θεωρία ανέδειξε τη διχοτόμηση ιδιωτικό-δημόσιο και τις διαφοροποιήσεις στον ορισμό τους. Οι διαφορετικές εκδοχές τους περιλαμβάνουν την κοινωνία των πολιτών ως σφαίρα που εμπερικλείει τα ιδιωτικά συμφέροντα και την ιδιωτική δράση. Υπό αυτή την έννοια το δημόσιο περιλαμβάνει το ιδιωτικό (Pateman 1989).

Στην παρούσα εργασία επέλεξα να ζητήσω από τους συνεντευξιαζόμενους και τις συνεντευξιαζόμενες να μου πουν πως αντιλαμβάνονται τις έννοιες της πολιτικής και του πολίτη, θέτοντας τις έννοιες αυτές στην ίδια ερώτηση.

Ο Maurice Duverger υποστήριξε ότι η πολιτική έχει δύο διαστάσεις: αυτή της τέχνης του κυβερνάν και αυτή του αγώνα.⁴⁰ Σύμφωνα με το Σεφεριάδη η πρώτη διάσταση, που έχει τις ρίζες της στην κλασική φιλελεύθερη σκέψη, γίνεται αντιληπτή ως

37 Δ.Καλογιάννης, Η ιδιότητα του πολίτη από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη ευρωπαϊκή εκδοχή της: ιστορική εξέλιξη, χωροχρονικές εκφάνσεις και συνοδευτικές αξίες, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ.41, Δεκέμβριος 2013

38 T. H. Marshall – T. Bottomore, Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη, Gutenberg, Αθήνα 1997

39 Μ. Παντελίδου-Μαλούτα, Από τη σκοπιά του φύλου: όψεις της κρίσης, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ.41, Δεκέμβριος 2013

40 Σ.Ι.Σεφεριάδης, πρόλογος στο Donatella Della Porta, Mario Diani, Κοινωνικά Κινήματα, Μια εισαγωγή, Κριτική 2010

λειτουργία του κράτους και άλλων και συνδέεται με μία θεσμική προσέγγιση. Η δεύτερη διάσταση έχει τις ρίζες της στη μαρξική θεωρία και αμφισβητεί την οπτική της πολιτικής ως τέχνη του κυβερνάν. Εδώ, η πολιτική προσλαμβάνεται ως αγώνας, ως σύγκρουση.⁴¹

Καθοριστικός υπήρξε ο ορισμός του Weber, ο οποίος στις αρχές του 20ού αιώνα όρισε την πολιτική ως την «επιδίωξη συμμετοχής στην εξουσία ή άσκησης επιρροής στην κατανομή της εξουσίας είτε στο εσωτερικό ενός κράτους, ή στις ανθρώπινες ομάδες που υπάρχουν μέσα στο κράτος» (Lenk 1990: 26). Επομένως, βασικό στοιχείο για τον προσδιορισμό του πολιτικού χαρακτήρα των ιδεών και των πράξεων των υποκειμένων συνιστά η συνείδηση της επίτευξης ενός σκοπού, δηλαδή η συνειδητή επιλογή ενός σχεδιασμένου και προσανατολισμένου προς τη δημόσια ζωή στόχου μέσω του οποίου τα υποκείμενα επιθυμούν τη διατήρηση ή την ανατροπή της υπάρχουσας κατάστασης (Lenk 1990: 28).

41 Στο ίδιο

2. Το πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας στη διάρκεια της ελληνικής κρίσης (2009- 2015)

Όλες οι θεωρητικές διαμάχες από το αρχές του 80 σε σχέση με την αλλαγή αξιών, πολιτικών στάσεων, απομάκρυνση από τα κόμματα και τα κινήματα, παραπέμπουν στην προβληματική εννοιολόγηση της πολιτικής κουλτούρας.⁴² Αρχικά πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η έννοια της πολιτικής κουλτούρας αναφέρεται σε συλλογικότητες.⁴³ Τα άτομα έχουν αξίες, στάσεις, αντιλήψεις, πεποιθήσεις, εκδηλώσεις συμπεριφοράς, αλλά δεν έχουν κουλτούρες (Elkins, Simeon, 1979, 129)

Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι να εξετάσει αν οι μεταβολές που υπήρξαν στην ελληνική κοινωνία κατά τη διάρκεια της κρίσης, όσο αφορά τη συμμετοχική προδιάθεση και την επιλογή νέων μορφών πολιτικής συμμετοχής, μη θεσμικών στην πλειοψηφία τους, μπορούν να αποτυπωθούν ως αλλαγές στην ελληνική πολιτική κουλτούρα. Για να μελετήσουμε όμως την περίοδο της κρίσης πρέπει να αναφερθούμε στις όψεις της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας που έχουν παγιωθεί πριν από αυτήν.

Όπως αναφέρει η Μαλούτα, μια ανασκόπηση στα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (ESS) (ESS/EKKE, 2009, 2012) φανερώνει την αυξημένη δυσπιστία, την αίσθηση έλλειψης αλληλεγγύης και την έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους άλλους, που σημειώνονται στην ελληνική κοινωνία συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές.⁴⁴ Η αυξημένη δυσπιστία που εκφράζεται στην Ελλάδα συνδέεται με τις παραδοσιακές πελατειακές μορφές πολιτικής συμμετοχής.

Η δυσπιστία και η απογοήτευση, που εκφράζει περίπου την πρώτη δεκαετία του 2000 τη μισή ελληνική κοινωνία, είναι το κεντρικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την ελληνική πολιτική κουλτούρα ως «κλίμα» της συγκεκριμένης περιόδου, στο οποίο προστίθεται η μείωση στο πολιτικό ενδιαφέρον και η αυξημένη πολιτική αδιαφορία.⁴⁵ Παράλληλα με την αυξανόμενη δυσπιστία σημειώνεται και μείωση της συμμετοχής σε μαζικό τμήμα της ελληνικής κοινωνίας. Η μείωση πολιτικής συμμετοχής των υποκειμένων συνοδεύτηκε κι απο τη συνολική απαξίωση του πολιτικού συστήματος.

Η πολιτική πραγματικότητα ερμηνεύεται από τα υποκείμενα διαφορετικά, ανάλογα με προϋπάρχουσες στάσεις. Σύμφωνα με τη Μαλούτα, οι μορφές συμμετοχής, ατομικές ή συλλογικές, οι οποίες μπορούν να ακολουθήσουν τα υποκείμενα, για την προώθηση των αιτημάτων τους διαφοροποιούνται, όπως και το αν οι μορφές παρέμβασης είναι θεσμικές, παραβατικές, παραδοσιακές ή όχι.⁴⁶ Τέλος, διαφοροποιείται και το είδος των αιτημάτων που μπορεί να είναι περισσότερο ατομοκεντρικά ή κοινωνιοκεντρικά. Και είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε την αλλαγή τενός αιτήματος από ατομοκεντρικό σε κοινωνιοκεντρικό, όταν οι συνθήκες είναι κατάλληλες, πράγμα που μπορεί να υποδηλώνει και ευρύτερη μεταστροφή στη

42 Νίκος Δεμερτζής, *Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα*, Οδυσσέας, 1994

43 Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*, Σαββάλας, 2012

44 Χ.Λυριντζής, *Το τέλος των Τζακιών*, Θεμέλιο, 1991

45 Μ.Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*. Σαββάλας, 2012

46 Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015

γενικότερη κοσμοαντίληψη με σαφείς πολιτικές συνέπειες.⁴⁷ Όπως αναφέρει η ίδια, «ενδεχομένως, στην ελληνική πολιτική κουλτούρα θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι μέρος των Αγανακτισμένων υπέστησαν τη σχετική μετάλλαξη» (Μαλούτα: 2015).

Κάτι σημαντικό όμως συνέβη και άλλαξε την πολιτική κοσμοαντίληψη των υποκειμένων, και συνακόλουθα την πολιτική τους συμπεριφορά, που μας επιτρέπει να μιλήσουμε έστω και διστακτικά, για «επανάκαμψη των πολιτών στην πολιτική», κυρίως από τον «συγκρουσιακό κύκλο» του 2010-2011 και μετά.⁴⁸

Η έλευση της οικονομικής κρίσης και όλα όσα τη συνοδεύουν λειτούργησαν ως ισχυρός ανακοινωνικοποιητικός παράγοντας για την πολιτική κοινωνικοποίηση και παρέμβαση της ελληνικής κοινωνίας και ιδιαίτερα της νεολαίας. Η κρίση φαίνεται ότι αποτέλεσε ικανό παράγοντα για να υιοθετηθούν νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής. Τα γεγονότα του Δεκέμβρη του 2008 αποτέλεσαν αφορμή για την επιστροφή των νέων στην πολιτική.⁴⁹ Σημαντικό αποτύπωμα της περιόδου της κρίσης είναι ότι υπάρχει αμφισβήτηση των παραδοσιακών μορφών πολιτικής συμμετοχής και πλέον τα υποκείμενα αναζητούν νέους τρόπους πολιτικής παρέμβασης, με βασικά χαρακτηριστικά τις αμεσοδημοκρατικές και μη συμβατικές πρακτικές.⁵⁰

Οι νέες αυτές πρακτικές πολιτικής συμμετοχής, παρόλο που δεν ήταν πάντα αποτελεσματικές και δεν φαίνονταν να έχουν συγκεκριμένο πολιτικό ή ιδεολογικό πρόσημο, συνέβαλαν στη δημιουργία νέων φορέων οριζόντιας και αυτόνομης πολιτικής δράσης, που στη συνέχεια έπαιξαν το ρόλο τους στις κεντρικές πολιτικές εξελίξεις εν μέσω κρίσης.⁵¹

Κυρίως στα γεγονότα διαμαρτυρίας από το 2011 και μετά, ότι οι νέοι/-ες φαίνεται να «επιστρέφουν» στην πολιτική και ενίοτε διεκδικούν άλλη λύση, στη βάση άλλης αντίληψης για τη συλλογική συμβίωση. Μπορούμε, μάλιστα, να δούμε τα γεγονότα του 2011 ως μέρος ενός «συγκρουσιακού κύκλου», που εξελίσσεται και μεταβάλλεται μεταβάλλοντας και τους ίδιους τους φορείς του. Από τα στοιχεία έρευνας του ΕΚΚΕ του 1ου εξαμήνου του 2012 για την κρίση, φαίνεται ότι οι νεότερες ηλικίες είναι αυτές που δηλώνουν μαζικότερα ότι συμμετείχαν στις λαϊκές συνελεύσεις σε πλατείες και στις συγκεντρώσεις των «αγανακτισμένων» στην Αθήνα. Οι πλατείες των Αγανακτισμένων ανέδειξαν ένα νέο στοιχείο της πολιτικής φυσιογνωμίας των υποκειμένων σε σχέση με το παρελθόν. Διατύπωσαν ένα αίτημα τοπικής ανάκτησης της δημοκρατικής εξουσίας από άμεσες συνελεύσεις της βάσης στις γειτονιές των πόλεων.⁵²

Οι νέοι/-ες μοιάζει να διεκδικούν «να πάρουν την τύχη τους στα χέρια τους». Κι ενώ συχνά είναι φανερό το αρχικό προσωπικό κίνητρο, χωρίς πάντα σαφές πολιτικό, οι

47 Στο ίδιο

48 Στο ίδιο

49 Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, «Η νεολαία επιστρέφει», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 43, 2015

50 Στο ίδιο

51 Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015

52 Αλέξανδρος Κιουπκιολής, *Για τα κοινά της ελευθερίας*, Εξάρχεια, 2014

παρεμβάσεις αυτές λειτουργούν προφανώς και αυτές λειτουργούν κοινωνικοποιητικά, Άλλωστε, η ελληνική εμπειρία από την κρίση το 2010-2011 πράγματι έδειξε ότι, όταν υπάρχει κρίση και στην αντιπροσώπευση, τότε, δίπλα στο σημαντικό ποσοστό μελών του εκλογικού σώματος που είναι προσανατολισμένα στην αποχή, τη λευκή ή την άκυρη ψήφο, υπάρχει και ένα άλλο σημαντικό ποσοστό που εκφράζεται μετέχοντας αδιαμεσολάβητα. Δηλαδή συμμετέχει, κινητοποιούμενο συχνά με τη βοήθεια της νέας τεχνολογίας, παρακάμπτοντας τους απαξιωμένους πολιτικούς θεσμούς, με οριζόντιες μορφές οργάνωσης, σε πλατείες, γειτονιές κ.λπ.⁵³

Σ' αυτό το σημείο έχει ενδιαφέρον να δούμε τα αποτελέσματα μιας έρευνας του ΕΚΚΕ για το πολιτικό ενδιαφέρον των υποκειμένων και την απαξίωση του πολιτικού συστήματος. Σχεδόν ένας/μία στους/ις τρεις ερωτώμενους/ες στο ελληνικό δείγμα δηλώνει το 2009 απόλυτη έλλειψη πολιτικού ενδιαφέροντος, ποσοστό που προσεγγίζει στο 40% το 2011.⁵⁴

Το ερώτημα που φαίνεται να αναδύεται από τη μέτρηση αυτή, είναι πως είναι δυνατόν από τη μία να μιλάμε για επιστροφή των νέων και γενικότερα των πολιτών στην πολιτική εν μέσω κρίσης, κι από την άλλη ο δείκτης του πολιτικού ενδιαφέροντος να είναι εντυπωσιακά χαμηλός; Είναι φανερό ότι αυτό σχετίζεται με το γεγονός ότι η επιλογή των μη συμβατικών και μη θεσμικών πρακτικών που επιλέγουν οι πολίτες κατά τη διάρκεια της κρίσης για να πολιτικοποιηθούν και να διεκδικήσουν όσα επιθυμούν σε συλλογικό επίπεδο δεν αποτυπώνεται. Σύμφωνα με τον Max Kaase, η μεγαλύτερη διάδοση δυσπιστίας συνδέεται με μεγαλύτερη πιθανότητα εξωθεσμικής πολιτικής συμμετοχής.⁵⁵ Ένας άλλος βασικός παράγοντας είναι η εννοιολόγηση και η πρόσληψη της πολιτικής από τους πολίτες. Έχει σημασία για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων να γνωρίζουμε πως νοηματοδοτούν τα πολιτικά υποκείμενα την έννοια του πολιτικού ενδιαφέροντος, γιατί αυτό δίνει μια ποιοτική διάσταση στην ανάλυση των δεδομένων και στη θεωρητική επεξεργασία.⁵⁶

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι αναδύεται μια νέα παράμετρος της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, κυρίως από το 2008 και μετά και ιδιαίτερα μέσα στην κρίση, που συνοψίζεται στο γεγονός ότι τα πολιτικά υποκείμενα απομακρύνονται από παραδοσιακές μορφές πολιτικής παρέμβασης, αλλά είναι έτοιμοι για δυναμική παρέμβαση στα κοινά, όταν προκύψει κάτι που έχουν την αίσθηση ότι τους/ις αφορά.⁵⁷ Δίπλα στην κυρίαρχη στάση της αποθάρρυνσης και της απαξίωσης της πολιτικής, που εκδηλώθηκαν στην αρχή της κρίσης, η πολιτικοποίηση των υποκειμένων μπορεί να γίνει μέσω της ανάδυσης μαζικών πολιτικών συλλογικοτήτων, θεσμικών και μη, που οραματίζονται να δομήσουν νέους κόσμους αλληλεγγύης και δικαιοσύνης.

53 Καβουλάκος- Γριτζάς, Κινήματα και Εναλλακτικοί χώροι στην Ελλάδα της κρίσης, 2013

54 Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015

55 Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, « Η νεολαία επιστρέφει», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 43, 2015

56 Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015

57 Στο ίδιο

Η αντίληψη για την αξία της συλλογικότητας και τη σημασία της αυτοοργάνωσης, μοιάζει να υιοθετείται όλο και περισσότερο από τα πολιτικά υποκείμενα και αποτελεί ένδειξη ουσιαστικής μετεξέλιξης της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, που έτσι, όντως, «εκσυγχρονίζεται». ⁵⁸ Όπως γράφει η Μαλούτα, «τελικά, μπορούμε να πούμε πως, ενώ η κρίση ενέτεινε προϋπάρχουσες τάσεις ως προς πολλές παραμέτρους στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, φαίνεται ότι ως προς άλλες λειτούργησε ανασχετικά ή ακόμη και ανατρεπτικά» (Μαλούτα: 2015).

58 Στο ίδιο

2.1 Μορφές πολιτικής συμμετοχής

Η έννοια της πολιτικής συμμετοχής είναι στον πυρήνα της διερεύνησης της πολιτικής συμπεριφοράς, καθώς η ύπαρξη συμμετοχικής ή μη συμμετοχικής προδιάθεσης ενός υποκειμένου συνιστά καθοριστικό παράγοντα για τη συνολική πολιτική φυσιογνωμία των πολιτών και του τρόπου που εισέρχεται στο πολιτικό σκηνικό.⁵⁹

Ένας ευρύτατα διαδεδομένος ορισμός της πολιτικής συμμετοχής είναι αυτός των S.Verba, N.H., Nie όπου αναφέρεται στις δραστηριότητες των ιδιωτών πολιτών που στοχεύουν άμεσα ή έμμεσα στην επιρροή του πολιτικού προσωπικού και στις πρακτικές που αυτό ακολουθεί.⁶⁰ Αντίστοιχος ορισμός είναι αυτός των S.Verba, K.L., Brady⁶¹ με σημαντική διευκρίνιση ότι η συμμετοχή αυτή έχει στόχο ή αποτέλεσμα την επιρροή. Παρά τους περιορισμούς που είχαν οι πρώτοι αυτοί ορισμοί, κάνουν φανερό την έννοια της στόχευσης ως βασικό κριτήριο πολιτικής συμμετοχής.

Στο πέρασμα του χρόνου η έννοια διευρύνθηκε κατά πολύ. Αν ανατρέξουμε στις δεκαετίες του 1940 και του 1950 θα διαπιστώσουμε ότι πολιτική συμμετοχή ήταν ταυτόσημη με την εκλογική συμμετοχή, ενώ στη συνέχεια έγινε η διάκριση ανάμεσα σε συμβατική και μη συμβατική μορφή.

Ταυτόχρονα παρατηρούμε ότι διαδηλώσεις διαμαρτυρίας και όλα τα είδη πολιτικής βίας δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στο πεδίο της πολιτικής συμμετοχής γιατί «αποτελούν άλλο θέμα» (S.Verba, N.H.Nie, J. Kim, 1978:48).⁶² Μόλις τη δεκαετία του 1990 η έννοια διευρύνθηκε σημαντικά, καθώς συμπεριλαμβάνει πλέον μορφές κοινωνικής δράσης, που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη, αλλά δεν αναφέρονται στο πολιτικό σύστημα.

Δεν έχω τη δυνατότητα να αναπτύξω αναλυτικά όλους τους ορισμούς καθώς και τους περιορισμούς της έννοιας. Ωστόσο, θέλω να σταθώ στον ορισμό της Παντελίδου-Μαλούτα. Η πολιτική συμμετοχή είναι η ηθελημένη δραστηριότητα των ατόμων που γίνεται με σημείο αναφοράς το πολιτικό σύστημα. Περιλαμβάνει το σύνολο των ρόλων τους οποίους μπορεί ν'ασκήσει ο πολίτης ως πολίτης, ρόλοι οι οποίοι αφορούν γενικά τη σφαίρα της πολιτικής.⁶³ Σύμφωνα με την Παντελίδου-Μαλούτα η αναφορά αυτή δε χρειάζεται να είναι προφανής, έτσι ακόμα και η ένταξη με μη προσδιορισμένους πολιτικά στόχους σε συλλογικότητες ή κινήματα αποτελεί πολιτική συμμετοχή.

Η προσδιορισμένη πολιτική στόχευση απασχολεί αυτή την εργασία. Είναι βασική υπόθεση της συγκεκριμένης έρευνας αν τα υποκείμενα που προβαίνουν σε συμμετοχικές πρακτικές αναγνωρίζουν στις πρακτικές αυτές το πολιτικό πρόσημο και αν ορίζουν πολιτικούς στόχους κατά την ένταξη τους. Έχει σημασία να δούμε αν οι

59 Μ.Παντελίδου Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας, Αθήνα 2012

60 Verba, S., Nie, N.H., Participation in America: Social equality and political democracy, New York, Harper and Row, 1972

61 Verba, S., Schlozman, K.L., Brady, H.E., Voice and equality: Civic voluntarism in American politics, Cambridge, Harvard University Press, 1995

62 Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας, Αθήνα 2012

63 Στο ίδιο

στόχοι εντάσσονται στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας, αν αποτελούν στοιχεία που καθορίζουν την εξέλιξη της πολιτικής φυσιογνωμίας και άρα τη διαμόρφωση της πολιτικής κουλτούρας. Η δραστηριότητα των υποκειμένων μπορεί να μην αυτοπροσδιορίζεται ως πολιτική, όμως οι επιδράσεις της στη σκιαγράφηση της πολιτικής προδιάθεσης και συμμετοχής μπορεί να είναι περισσότερο καθοριστικές για την εξέλιξη του.

Η πολιτική συμμετοχή χωρίζεται ανάλογα με τις δομές στις οποίες διοχετεύεται. Έτσι αν η συμμετοχή διοχετεύεται σε παραδοσιακές δόμες, όπως είναι η ένταξη σ' ένα κόμμα, η ψήφος, η προεκλογική εκστρατεία για ένα κόμμα, πρόκειται για παραδοσιακή συμμετοχή. Αν η συμμετοχή γίνεται μέσω νέων μορφών δράσης όπως τα κοινωνικά κινήματα ή η ένταξη σε μία ΜΚΟ ή μια συλλογικότητα τότε μιλάμε για νεωτερική πολιτική συμμετοχή.⁶⁴

Οι παραδοσιακές μορφές συμμετοχής αποτελούν δράσεις των υποκειμένων οι οποίες διοχετεύονται σε θεσμοθετημένες διαδικασίες, όπως αυτές των κομμάτων (πχ ψήφος, προεκλογική καμπάνια).⁶⁵ Πλέον όμως, και μετά τις σημαντικές μεταβολές που έχουν σημειωθεί στα πρότυπα ατομικής και συλλογικής δράσης μετά τη δεκαετία του 1970, αυτές οι μορφές έχουν αρχίσει να περιορίζονται, όπως υποστηρίζει και η Μ.Κακεπάκη.⁶⁶ Όπως όμως τονίζει ο Σεφεριάδης οι συλλογικές δράσεις δεν αναλαμβάνονται ποτέ εν κενώ. Πάντοτε επηρεάζονται από τη συγχρονική θεσμική συγκυρία. (Σεφεριάδης 2010).

Κατά τη διάρκεια της κρίσης στην Ελλάδα όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή, σημειώθηκαν υψηλά ποσοστά πολιτικής συμμετοχής και άρχισαν να αναδεικνύονται νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής, γεγονός που δηλώνει ότι το ποσοστό συμμετοχής σχετίζεται και με συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές συγκυρίες. Όπως αναφέρει και η Μ.Παντελίδου-Μαλούτα σε περιόδους πολιτικών κρίσεων η πολιτική συμμετοχή τείνει να αυξάνεται, όμως χρειάζεται να εξετάσουμε ιστορικές και μακροπολιτικές παραμέτρους που οδηγούν σε συμμετοχική συμπεριφορά, για να διαπιστώσουμε αν η συμμετοχή ορίζεται ως αξία από τους πολίτες.⁶⁷

Στην ελληνική λοιπόν περίπτωση βλέπουμε ότι τα υποκείμενα αναζήτησαν νέους τρόπους διεκδίκησης των συμφερόντων τους και συλλογικές μορφές δράσης που είχαν ως προτάγματα την αλληλεγγύη, την αυτοδιαχείριση, την αυτοοργάνωση κλπ.

Κατά τον Tilly, η γενική κατηγορία της συλλογικής δράσης υπάρχει σε «όλες τις περιπτώσεις κατά τις οποίες σύνολα ανθρώπων συμπράττουν συνεισφέροντας πόρους, περιλαμβανομένων και των δικών τους προσπαθειών, σε κοινούς στόχους». Η ιστορική του ανάλυση, όπως εξηγεί, συνίσταται στην προσπάθεια «να ανακαλύψει ποια σύνολα ανθρώπων, ποιοι κοινόι στόχοι και ποιες μορφές σύμπραξης ενέχονται σε διαφορετικούς τύπους και χρόνους». Η θεωρητική συνεισφορά του Tilly έγκειται στο ότι προσφέρει σε τελική ανάλυση μια ιστορική δικαιολόγηση της ωφελιμιστικής αντίληψης περί συλλογικής δράσης, στην έκταση που η ανάπτυξη της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς και το εθνικό κράτος πριμοδοτούν εκ των πραγμάτων τους

64 Στο ίδιο

65 Μ.Κακεπάκη, «Είναι ένα τρόπος ν'ακουστεί η φωνή μου. Έμφυλες διαστάσεις της συλλογικής και ατομικής δράσης στην Αθήνα της κρίσης», Επιδόρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 41, 2013

66 Στο ίδιο

67 Στο ίδιο

στρατηγικούς- εργαλειακούς υπολογισμούς (και επιβάλλουν μια υπολογιστική λογική ως κοινωνικά κυρίαρχη).⁶⁸

Σύμφωνα με τον Αλεξανδρόπουλο η έννοια της συλλογικής δράσης αναφέρεται στην επιδίωξη συλλογικών στόχων ή συμφερόντων από μέρους των ατόμων - φορέων μέσα από δράσεις που έχουν μια αλληλέγγυα ή οιονεί αλληλέγγυα μορφή. Αυτό ισχύει απόλυτα είτε πρόκειται για πολιτικά κόμματα, συνδικάτα ή άλλες λιγότερο οργανωμένες μορφές συλλογικής δράσης.⁶⁹ Το πότε και πώς το υποκείμενο που δρα συλλογικά αναγνωρίζει ή ταυτίζεται με άλλους δημιουργώντας μια συλλογικότητα, το πώς λαμβάνουν από κοινού μια απόφαση, οι στόχοι που θέλουν να επιτευχθούν μέσα από τη δράση τους, αποτελούν ένα τεράστιο πεδίο έρευνας γύρω από το οποίο έχουν αναπτυχθεί σημαντικές προσπάθειες διατύπωσης θεωρητικών εξηγήσεων και ερμηνειών.

Ο Alberto Mellucci υποστηρίζει ότι η συλλογική δράση δεν αρχίζει στις πολιτικές οργανώσεις, αλλά στις ομάδες, στα άτυπα δίκτυα των ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους. Πρόκειται για κάτι περισσότερο από απλά άτομα εμπλεκόμενα σε ένα κοινωνικό πρόβλημα. Πρόκειται για δίκτυα σχέσεων που μπορεί να μην άμεσα προσανατολισμένα προς τα έξω και προς τη δημόσια δράση, συγκροτούν όμως τα σημεία που παράγονται οι γλώσσες και οι γραμματικές της αλλαγής. Το ενδιάμεσο επίπεδο μεταξύ της ατομικής διάστασης και της οργανωμένης κινητοποίησης είναι σημαντικό για να κατανοήσουμε οτιδήποτε εκφράζεται όταν η δημόσια δράση λαμβάνει χώρα» (Mellucci 2002).

Στην ανάλυση μας για την πολιτική συμμετοχή, εκτός από τον ορισμό της έννοιας, και τις μορφές που παίρνει, ανάλογα με τη στόχευση των υποκειμένων χρειάζεται να σημειώσουμε τη σημασία που έχει η πολιτική συμμετοχή για το ίδιο το πολιτικό σύστημα και τη δημοκρατία. Η Γεωργιάδου αναφέρει ότι η πολιτική και η εκλογική συμμετοχή είναι δείκτες που αποτυπώνουν την ποιότητα της δημοκρατίας, όμως η υψηλή εκλογική συμμετοχή δεν μπορεί να αποτελεί a priori σημαντικό δείκτη δημοκρατικής ποιότητας. Καθοριστικός παράγοντας είναι η συμμετοχή των πολιτών.⁷⁰

Σύμφωνα με τον Σ.Ι. Σεφεριάδη, δεν έχουν όλες οι δημοκρατίες την ίδια ποιότητα, αλλά αυτή είναι συνάρτηση παραγόντων όπως η ισχυρή κοινωνία πολιτών, το λειτουργικό κράτος δικαίου κλπ. Παρόλο που η χαμηλή ποιότητα δημοκρατίας δε συνεπάγεται απουσία δημοκρατίας, αυτός ο χαμηλός δείκτης φανερώνει κίνδυνο, καθώς όπως υποστηρίζει ο Σ. Ι. Σεφεριάδης «πρόκειται για διαδικασία δυναμική: η δημοκρατία προϋποθέτει κίνηση και εμβάθυνση, αλλιώς απισχναίνεται και συρρικνώνεται».⁷¹

Σύμφωνα με τον David Held υπάρχουν τρία βασικά μοντέλα δημοκρατίας: η άμεση-συμμετοχική, η φιλελεύθερη-αντιπροσωπευτική και η μονοκομματική.⁷² Αν ο δημοκρατικός βίος γίνεται αντιληπτός μόνο ως εκλογές, ο μόνος χώρος στον οποίο θα

68 Στέλιος Αλεξανδρόπουλος, Αναζητώντας στρατηγική ή ταυτότητα: Ζητήματα Θεωρίας των Κοινωνικών Κινήματων

69 Στο ίδιο

70 Β.Γεωργιάδου, Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης, Καστανιώτη, 2008

71 Σ.Ι. Σεφεριάδης « Δημοκρατία χωρίς δήμο », Άρθρο στο Βήμα, 23/12/2007

72 S. Hall, D. Held, A. McGrew, Η νεωτερικότητα σήμερα, Σαββάλας, 2003

δραστηριοποιούνται οι πολίτες θα είναι ο ιδιωτικός χώρος και θα έχουν ελάχιστες ευκαιρίες για να συμμετέχουν στη δημόσια σφαίρα. Όταν η δημοκρατία γίνει αντιληπτή από τα υποκείμενα ως αμφίπλευρο φαινόμενο, θα έχουν τις ευκαιρίες να κατοχυρώσουν την ιδιότητα να είναι πολίτες, όπως λέει η Arendt(1963).

Τέλος, η Μ.Παντελίδου-Μαλούτα σημειώνει ότι η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί προϋπόθεση για το πολιτικό σύστημα και πως μέσω της πολιτικής συμμετοχής τα υποκείμενα μεταμορφώνονται σε πολίτες, παραπέμποντας στο M.E Warren,1992.⁷³

73 Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας, Αθήνα 2012

2.2 Το συλλογικό υποκείμενο των καταλήψεων και των κοινωνικών χώρων.

Η ελληνική κοινωνία δεν είναι η ίδια μετά τον Δεκέμβρη του 2008, ούτε και οι νέοι της.⁷⁴ Τα γεγονότα του 2008, άφησαν ένα διεκδικητικό αποτύπωμα σε όσους και όσες συμμετείχαν. Τα υποκείμενα άρχισαν να ζητάνε νέες μορφές οργάνωσης και συμμετοχής στα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα και να ψάχνουν πιο άμεσες λύσεις για να διεκδικήσουν αυτά που ήθελαν και οραματίζονταν. Οι νέες μορφές συμμετοχής που επεδίωκαν είχαν ως πρόταγμα την αλληλεγγύη, την αυτοοργάνωση, οριζόντιες διαδικασίες λήψης αποφάσεων, το πρόταγμα μιας μη θεσμοθετημένης και μη κομματικής συμμετοχής.

Άρχισαν λοιπόν, να εμφανίζονται πολλές καταλήψεις και κοινωνικά στέκια, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι ήδη υπήρχαν, σε όλη την Αθήνα, καθιστώντας τις πρακτικές της αυτοοργάνωσης και της αυτοδιαχείρισης κυρίαρχες. Σύμφωνα με το υπουργείο Δημόσιας Τάξης, συνολικά τα κτίρια που βρίσκονται υπό κατάληψη σε όλη την Ελλάδα, μέχρι το 2013, είναι σαράντα.⁷⁵ Οι συλλογικότητες αυτές προέρχονταν στον οργανωτικό τους πυρήνα από τον αντιεξουσιαστικό χώρο, κατά πλειοψηφία, όμως σε κάποιες από αυτές συμμετείχε ενεργά και μεγάλο μέρος της αριστεράς, έτσι σταδιακά αποτέλεσαν ένα αντιπαράδειγμα συλλογικής ζωής και συμμετοχής στα κοινά.⁷⁶ Οι πρακτικές της αυτοδιαχείρισης και της αυτονομίας υιοθετήθηκαν από αριστερές οργανώσεις και δεν αποτελούσαν πια πρακτική μόνο του αναρχικού και αντιεξουσιαστικού χώρου, αλλά έδειχναν ένα νέο τρόπο παρέμβασης στα κοινά μέσω μη θεσμικών παρεμβάσεων. Η δημιουργία τόσων πολλών συλλογικών χώρων, έδειχνε πως υπάρχει ένα κοινό όραμα για να καλλιεργηθεί το νέο συλλογικό υποκείμενο που οραματίζεται και διεκδικεί μέσα στην πόλη που ζει, μια ζωή πιο δίκαιη και όμορφη για όλους και όλες.

Ο Βοτανικός Κήπος της Πετρούπολης (2009), ο Αγρός στο Πάρκο Τρίτση στο Ίλιον (2009), η Κατάληψη Στρούγκα στη Νέα Φιλαδέλφεια (2009), η Κατάληψη Σκαρμαγκά (2009), η Κατάληψη Πίκπα στα Άνω Πετράλωνα (2009), Το Σινιάλο στο Αιγάλεω (2010), η Πασαμοντάνια στον Κορυδαλλό (2010), η κατάληψη της Έπαυλης Κούβελου στο Μαρούσι (2010), η κατάληψη του Παππουτσάδικου στο Χαϊδάρι (2011), το Κοινωνικό και Πολιτιστικό Στέκι Λαμπηδόνα στο Βύρωνα (2011), ο Μπερντές στα Ιλίσια (2011), το Αυτοδιαχειριζόμενο Θέατρο Εμπρός στου Ψυρρή (2011), η Βίλα Ζωγράφου (2012), ο Ιστός στο Χαϊδάρι (2012), το Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Στέγαστρο στο Γαλάτσι (2012), η κατάληψη του ΒΟΞ στα Εξάρχεια (2012), το Κοινωνικό Στέκι Οκτάνα στην Πετρούπολη (2014), είναι οι πιο γνωστοί αυτοοργανωμένοι χώροι αυτής της περιόδου.⁷⁷

74 Βασίλης Ρόγγας, «Η ανάδειξη μιας συγκρουσιακής γενιάς», Άρθρο στην Εφημερίδα των Συντακτών, 22/08/16

75 Βασίλης Ρόγγας, υπό δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή «Οι καταλήψεις έχουν τη δική τους ιστορία», Άρθρο στην εφημερίδα Espresso, 17/01/13

76 Βασίλης Ρόγγας, υπό δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή

77 Στο ίδιο

Εικόνα 1. Κατάληψη Βοτανικού Κήπου Πετρούπολης (2009)

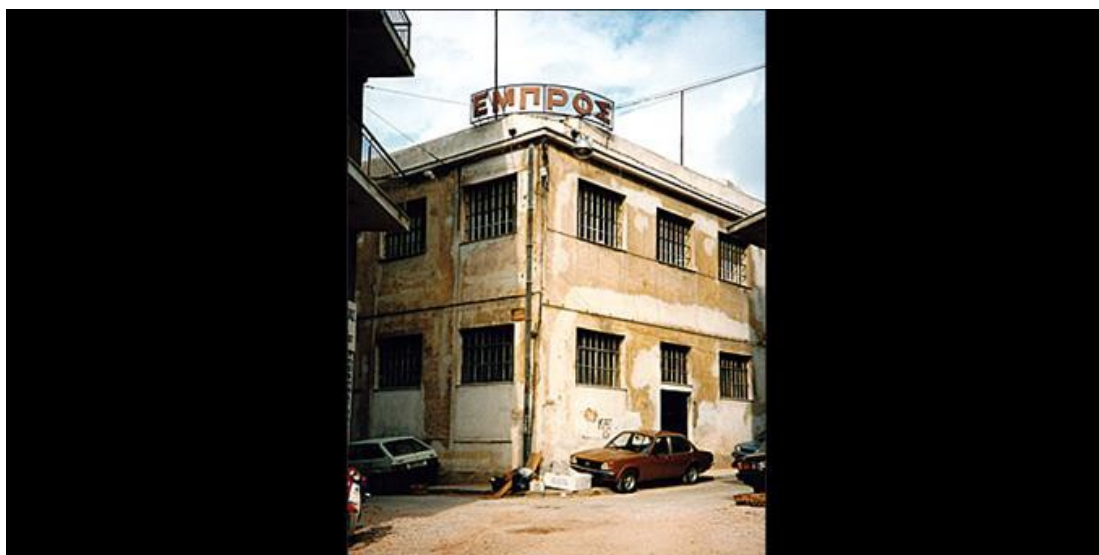
Εικόνα 2. Κατάληψη Βοτανικού Κήπου Πετρούπολης (2009)

Εικόνα 3. Κατάληψη ΒΟΞ (2012)

Εικόνα 4. Κατάληψη Σκαραμαγκά (2009)

Εικόνα 5. Κατάληψη αυτοδιαχειριζόμενου Θεάτρου Εμπρός (2011)

Εικόνα 6. Κατάληψη αυτοδιαχειριζόμενου Θεάτρου Εμπρός (2011)

Εικόνα 7. Κατάληψη Παπουτσάδικο (2011)

Εικόνα 8. Κοινωνικό Στέκι Πετρούπολης Οκτάνα (2014)

Εικόνα 9. Κατάληψη της Έπαυλης Κούβελου Μαρούσι (2011)

Εικόνα 10. Κατάληψη Βίλα Ζωγράφου (2012)

Εικόνα 11. Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Στέγαστρο (2012)

Η βασική οργανωτική αρχή των χώρων αυτών είναι η άμεση δημοκρατία και οι οριζόντιες αποφάσεις. Όλες οι αποφάσεις ορίζονται από τη γενική συνέλευση, που συνήθως είναι εβδομαδιαία, και στην οποία δεν υπάρχουν ιεραρχίες ούτε ηγεσίες ανάμεσα στα μέλη. Φυσικά, πάντα υπάρχουν άτυπες ηγεσίες και θα εθελοτυφλούσαμε αν υποστηρίζαμε ότι δεν υπάρχουν. Αυτό όμως έχει άμεση συνάφεια με το πόσο σκληρός είναι ο πυρήνας της συλλογικότητας ή με την ιδεολογική αναφορά των μελών. Οι άτυπες ηγεσίες είναι άλλες φορές λιγότερο

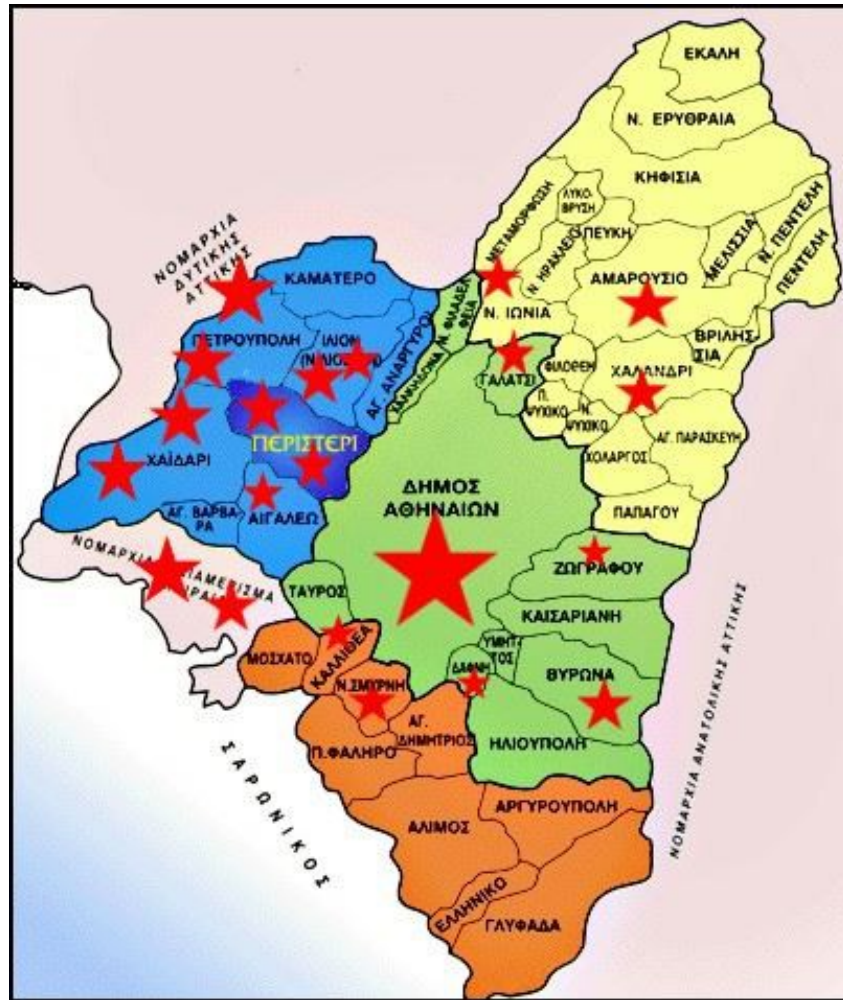
εμφανείς και σε άλλες περιπτώσεις μπορούν να αποτελέσουν πρόβλημα στη διαδικασία της συνέλευσης και της υλοποίησης αποφάσεων. Η όλο και πιο ουσιαστική αμεσοδημοκρατική διαδικασία στο πλαίσιο της αυτοοργάνωσης της συλλογικότητας, εξαρτάται και από το πόσο τα ίδια τα υποκείμενα που συμμετέχουν σ' αυτήν προνοούν και πράττουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Όπως λένε άνθρωποι που συμμετέχουν, «η κατάληψη θέλουμε να αποτελέσει έναν χώρο έκφρασης και δημιουργίας, έναν χώρο πολιτιστικών και πολιτικών εκδηλώσεων, έναν χώρο ανταλλαγής γνώσεων, αξιών και στάσης ζωής. Παράλληλα, θέλουμε να αποτελέσει βήμα για κάθε αγωνιζόμενο άνθρωπο ή συλλογικότητα και χώρο προετοιμασίας και στέγασης κοινωνικών αγώνων, με σκοπό την ελευθερία και την κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Στο χώρο μπορεί να συμμετέχει ο καθένας/καθεμία, σεβόμενοι τις αρχές λειτουργίας του που έχουν αποφασιστεί συλλογικά από την πρώτη μέρα της κατάληψής του».⁷⁸

Χάρτης Καταλήψεων και Κοινωνικών Χώρων στην Αθήνα⁷⁹

⁷⁸ Από τον ιστότοπο της κατάληψης Παπουτσάδικο

⁷⁹ Ο χάρτης είναι υπό δημοσίευση της Διδακτορικής Διατριβής του Βασίλη Ρόγγα

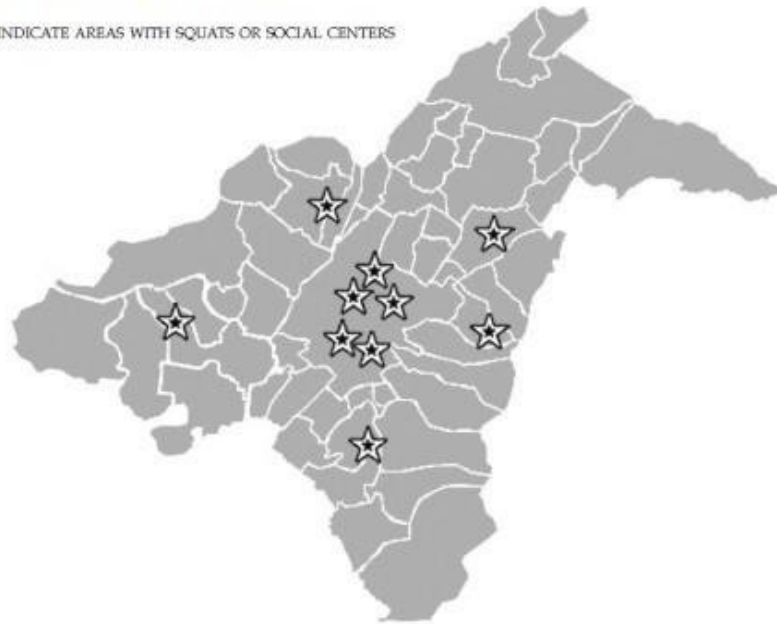
Εικόνα 12. Χάρτης καταλήψεων και κοινωνικών χώρων στην Αθήνα

Χάρτης καταλήψεων και κοινωνικών χώρων στην Αθήνα⁸⁰

80 Ο χάρτης είναι υπό δημοσίευση της Διδακτορικής Διατριβής του Βασίλη Ρόγγα

MOVEMENT STRUCTURES 2008

STARS INDICATE AREAS WITH SQUATS OR SOCIAL CENTERS

Squats and social centres in the urban area of Athens.

Εικόνα 13. Χάρτης καταλήψεων και κοινωνικών χώρων στην Αθήνα

Όπως παρατηρούμε από τους χάρτες, ο αριθμός των καταλήψεων και των κοινωνικών στεκιών έχει αυξηθεί κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι στις κεντρικές και κυρίως στις δυτικές περιοχές της Αθήνας ο αριθμός των χώρων αυτών είναι σημαντικά μεγαλύτερος σε σχέση με τα Βόρεια και Νότια προάστια. « Η ύπαρξη των εγχειρημάτων σε συγκεκριμένες περιοχές (π.χ. μεγάλη άνθηση στο δυτικό

Πειραιά και τη Δυτική Αθήνα) έχει να κάνει και με την ριζοσπαστική παράδοση πολλών από αυτές τις περιοχές με ριζομένες οργανωτικές κινήσεις του ανταγωνιστικού κινήματος να διαγκωνίζονται στη συλλογική δράση και με προβλήματα που αναδύονται και έχουν οικολογικό, περιβαλλοντικό χαρακτήρα (Σκουριές, Κερατέα)».⁸¹

Οι θεματικές με τις οποίες δραστηριοποιούνται οι καταλήψεις και τα κοινωνικά στέκια είναι πολλές και ποικίλες. Κυρίαρχη δραστηριότητα είναι η δημιουργία εκδηλώσεων – συζητήσεων με θέματα που αφορούν την πολιτική επικαιρότητα, παρουσιάσεις βιβλίων, πρωτοβουλίες αλληλεγγύης ενάντια σε περιπτώσεις κρατικής καταστολής, αλλά και όχι μόνο. Οι συζητήσεις παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στη θεματολογία, από τις πολιτικές εξελίξεις μέχρι αστροφυσικές αναλύσεις και εναλλακτικές διαχείρισης της οικονομίας. Συνήθως έχουν δύο με τρεις εισηγητές, οι οποίοι κάνουν μια σύντομη προσωπική τοποθέτηση επί του εκάστοτε θέματος, και έπειτα ακολουθεί συζήτηση με ερωτήσεις και τοποθετήσεις από όσους και όσες την παρακολουθούν. Οι εκδηλώσεις αυτές, στις οποίες συμμετείχαν πολλοί και πολλές σε κάθε χώρο, έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς αποτέλεσαν το δημόσιο χώρο που τα συλλογικά υποκείμενα είχαν τη δυνατότητα και επέλεξαν να ασχοληθούν με τα κοινά.

Στους χώρους αυτούς δημιουργούνται επίσης διάφορες ομάδες που η κάθε μία δραστηριοποιείται ξεχωριστά ανάλογα με το θέμα της και πολλές φορές μάλιστα υλοποιεί αποφάσεις σε ξεχωριστή συνέλευση από τη γενική. Στις συνελεύσεις αυτές συζητιούνται θέματα που έχουν να κάνουν με τις δραστηριότητες της ομάδας, τις ώρες λειτουργίας, την προπαγάνδισή της, κλπ. Στα περισσότερα στέκια, λειτουργούν ομάδες αυτομόρφωσης, δημιουργώντας κύκλους διδασκαλίας ξένων γλωσσών αλλά κι ελληνικών όπως μαθηματικά, έκθεση, φυσική, καλλιτεχνικές ομάδες, όπως θεατρικές, κινηματογραφικές, ή μουσικών οργάνων, ομάδες βιβλιοθήκης, παιδικό εργαστήρι.

Μεγάλο ρόλο παίζει η αντιφασιστική στόχευση και δράση που χαρακτηρίζει τις καταλήψεις και τα κοινωνικούς στέκια. Πρωτοβουλίες ενάντια σε φασιστικές πρακτικές, αντιφασιστικά τουρνουά μπάσκετ, συζητήσεις για τη Χρυσή Αυγή είναι μόνο μερικές από τις αντιφασιστικές δράσεις που επιλέγουν.⁸²

Κυρίαρχο επίσης ρόλο σχεδόν σε όλους τους χώρους κατέχει η τέχνη. Πολιτισμικές ομάδες που ασχολούνται με το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη λογοτεχνία, τη δημιουργική γραφή, τη μουσική, παράγουν σπουδαίο έργο και διαμοιράζουν ένα πολιτισμικό κεφάλαιο στα συλλογικά υποκείμενα που συμμετέχουν, αντίθετο στην εμπορευματοποίηση της τέχνης. Θεατρικές παραστάσεις, δημιουργίες και προβολές ταινιών, συναυλίες είναι το αποτέλεσμα μιας συλλογικής δράσης που διεκδικεί πρόσβαση στον πολιτισμό ως κοινό αγαθό. Παράδειγμα αποτελεί η ίδια η κατάληψη του Θεάτρου Εμπρός. « Στις 11 Νοεμβρίου του 2011, μέσα στο άδειο, βουβό, ανενεργό για πέντε χρόνια κουφάρι του Θεάτρου Εμπρός που είχε γράψει τη δική του ιστορία, εισέβαλε η κίνηση Μαβίλη (μια συλλογικότητα που προέκυψε από τις τάξεις της θεατρικής τέχνης), αναγεννώντας το απ' το μηδέν. Μοναδικά όπλα της ήταν η τέχνη, μέσα από τη θεωρία και την πράξη της».⁸³

81 Βασίλης Ρόγγας, υπό δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή

82 Στον ιστότοπο της κατάληψης του Βοτανικού Κήπου Πετρούπολης

Το αντιπαράδειγμα ψυχαγωγίας που προτάσσεται μέσω αυτών των χώρων είναι εξέχως σημαντικό. Οργανώνονται μέρες συλλογικής κουζίνας, βραδιές μουσικής και πάρτυ. Οι περισσότεροι χώροι από αυτούς έχουν αυτοδιαχειριζόμενα καφεενία-μπαρ, που λειτουργούν για οικονομική ενίσχυση του αντίστοιχου χώρου αλλά και όχι μόνο. Μέσα από τα πάρτυ και τα γλέντια που διοργανώνονται, οι άνθρωποι κοινωνικοποιούνται, ανταλλάσσουν απόψεις, δημιουργούν σχέσεις συντροφικότητας. Η γιορτή, αυτή η σπουδαία επινόηση του Lefebvre, όταν λαμβάνει χώρα σε μια κατάληψη ή σ' έναν κοινωνικό χώρο, συμβάλλει στο μη διαχωρισμό της ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας, και συνιστά στοιχείο της συλλογικής ζωής.

Η σημασία που έχουν τέτοιες μορφές πολιτικής πρακτικής που χωρικοποιούνται είναι πολύ μεγάλη. Μέσα από τις καταλήψεις και τα κοινωνικά στέκια δημιουργήθηκαν δίκτυα ανάμεσα σε φοιτητές, μετανάστες, αναρχικούς καθώς και ανεξάρτητους κομματικά ανθρώπους, τα οποία κατασκεύασαν νέους χώρους και μέσω αυτών αμφισβητήθηκε η κυρίαρχη εξουσία, καθιστώντας τη δημιουργία ενός συλλογικού τρόπου ζωής πραγματικότητα.⁸⁴ Τα συλλογικά υποκείμενα που συμμετείχαν σε αυτούς τους χώρους δεσμεύτηκαν, διέθεσαν τον προσωπικό τους εαυτό στο κοινό όραμα μιας κοινωνικής δικαιοσύνης και έτσι εμφανίστηκαν νέες μορφές αντίστασης και ελευθερίας που είχαν ως αποτέλεσμα μια εναλλακτική πρακτική αστικής ανάπτυξης.⁸⁵

Όπως γράφουν οι Arampatzi & Nicholls, «κάθε μια από αυτές τις χωρικοποιημένες κινήσεις έγιναν τόποι όπου διαφορετικοί ακτιβιστές βγήκαν έξω από τους μερικούς κόσμους τους και συνδέθηκαν με τους άλλους γύρω από θεματικές που αφορούν τον κοινό χώρο που ζούμε. Μέσα από αυτές τις διαδράσεις, έμαθαν να συνθέτουν ένα κοινό ενδιαφέρον, να αναπτύσσουν παισιώσεις κινητοποίησης για να δικαιολογήσουν τις δράσεις τους στους εαυτούς τους και στον ευρύτερο πολιτικό κόσμο και σφυρηλάτησαν έναν ορισμένο βαθμό εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης».⁸⁶

Οι χώροι αυτοί πολλές φορές αντιμετώπισαν την καταστολή του κράτους αλλά και την καχυποψία μελών της κοινωνίας. Οι καταληψίες ταυτίστηκαν ως παράνομοι, από τα ΜΜΕ και από κόμματα που είναι ιδεολογικά αντίθετα με την πρακτική της κατάληψης ενός δημόσιου κτιρίου.⁸⁷ Όμως, η δημιουργία όλο και περισσότερων καταλήψεων και κοινωνικών στεκιών, έδειξε ακριβώς το αντίθετο. Το αποτύπωμα της πολιτικής δράσης των συλλογικών υποκειμένων στους χώρους της Αθήνας κατά τη διάρκεια της κρίσης, δημιούργησε ένα δίκτυο συλλογικοτήτων, με κοινό στόχο την

83 Στο Άρθρο « Δεν είστε παράνομοι, συνεχίστε », της Ιωάννας Κλεφτόγιαννη, στην Ελευθεροτυπία, 2/11/13

84 Βασίλης Ρόγγας, υπό δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή, Gyftopoulou & A. Paraskevopoulou, Crisis ridden space, knowledge production and social struggles: the case of Athens, στο Συλλογικός τόμος, *UniConflicts in spaces of crisis. Critical approaches in, against and beyond the University*, Thessaloniki, 2011

85 Στο ίδιο

86 Βασίλης Ρόγγας, υπό δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή, Arampatzi, A., & Nicholls, W. J., The urban roots of anti-neoliberal social movements: the case of Athens, Greece, στο *Environment and Planning*, 2012

87 Άρθρο «Κατελιμμένο Κοινωνικό Κέντρο Κ- ΒΟΞ» στο www.enallaktikos.gr και στο άρθρο «Αυτόφωρο και σύλληψη για τις καταλήψεις» στην εφημερίδα Ταχυδρόμος, 12/04/12

κοινωνική και χωρική δικαιοσύνη, ανεξάρτητα απ' τις ιδεολογικές τους αναφορές. Στην περίπτωση της κρατικής καταστολής στο Κατειλημμένο Κοινωνικό Κέντρο ΒΟΞ, η πρωτοβουλία αλληλεγγύης που οργανώθηκε, συμπεριλάμβανε την Κατάληψη Τσαμαδού 15 Στέκι Μεταναστών, το Αυτοδιαχειριζόμενο Πάρκο Ναυαρίνου, το Δίκτυο Κοινωνικής Αλληλεγγύης Εξαρχείων, τον Αστέρα Εξαρχείων, τον Ελεύθερο Κοινωνικό Χώρο Nosotros, την Επιτροπή Πρωτοβουλίας Κατοίκων Εξαρχείων, το Αυτοδιαχειριζόμενο Κυλικείο ΝΟΠΕ, τη Λέσχη Υπογείως στην Καλλιδρομίου, τον Ελεύθερο Κοινωνικό χώρο ΣΥΝΕΡΓΕΙΟ, τα ΕΑΑΚ Αρχιτεκτονικής, Παιδαγωγικού και Νηπιαγωγών, την Αριστερή Ενότητα Νομικής, Αρχιτεκτονικής, Παιδαγωγικού και Νηπιαγωγών, το Δίκτυο για τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, την Αντιεξουσιαστική Κίνηση Αθήνας, τη Νεολαία Συνασπισμού Π.Κ. Εξαρχείων, την ΑΝΤΑΡΣΥΑ Τ.Ο. Εξαρχείων, την ΑΚΟΑ, την Κίνηση Απελάστε τον Ρατσισμό Εξαρχείων, την Εφημερίδα Βαβυλωνία Εφημερίδα Δράση.⁸⁸

88 Άρθρο «Κατειλημμένο Κοινωνικό Κέντρο Κ- ΒΟΞ» στο site www.enallaktikos.gr

Εικόνα 14. Αυτοδιαχειριζόμενο Θέατρο Εμπρός (2011)

Εικόνα 15. Κατάληψη ΒΟΞ (2012)

Η ιδέα της αλληλεγγύης συνιστά, όπως λέει ο Williams, την πραγματική βάση της κοινωνίας. Ο ίδιος αφού όρισε το κοινό συμφέρον ως πραγματικά ατομικό, υποστήριξε ότι η ανάπτυξη της αλληλεγγύης ανάμεσα στους πολίτες μπορεί να αναδείξει τη δυνατότητα μιας γνήσια δημοκρατικής κοινωνίας.⁸⁹ Ο Williams περιέγραψε την αλληλεγγύη όχι μόνο ως μορφή πάλης ενάντια στο παλιό αλλά και ως πρακτική που οι συντεταγμένες της περιέχουν το σπόρο του νέου.

Στο σημείο αυτό δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε στην επίδραση που έχει η σημασιοδότηση των εννοιών της αυτοοργάνωσης και της αυτονομίας στα συλλογικά υποκείμενα που συμμετέχουν στους χώρους αυτούς. Όπως λέει ο Mellucci, «η διαδικασία ονοματοθεσίας και κατασκευής των σημασιών που συντελείται στο επίπεδο του καθημερινού βίου είναι η πιο σημαντική όψη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Για να μπορέσει όμως η διαδικασία ονοματοθεσίας, που συντελείται σε ατομικό και αόρατο συνήθως επίπεδο, να παράγει κινητοποίηση πρέπει να γίνει συλλογική» (Mellucci: 2002). Η συλλογική ονοματοθεσία της αυτοδιαχείρισης εγείρει στο φαντασιακό των υποκειμένων την οπτική της αντίστασης και της εναντίωσης απέναντι στην εξουσία και στους θεσμούς. Αυτό έχει θετικό πρόσημο αφενός, καθώς μετασχηματίζει τα συλλογικά υποκείμενα σε φορείς μιας ριζοσπαστικής αλλαγής. Αφετέρου, ενυπάρχει ο κίνδυνος πολλές φορές, αυτή η ριζοσπαστικότητα να μένει μόνο στο λόγο, γραπτό ή προφορικό, και μάλιστα πολλές φορές να οδηγεί σε οργανωτικό φετιχισμό της ιδέας της αυτοδιαχείρισης.

Σύμφωνα με τον Mellucci, μέσω της κινηματικής δράσης μπορούν να αναδυθούν πολιτισμικές μορφές, οι οποίες είναι μη-θεσμικές, κατορθώνοντας έτσι να αλλάξουν τον κυρίαρχο τρόπο ζωής.

Ο ίδιος σημειώνει για τις κινηματικές μορφές οργάνωσης ότι δεν αποτελούν απλά εργαλείο για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών, αλλά ότι αυτές καθαυτές αποτελούν στόχους προς επίτευξη. Αποτελώντας πρόκληση προς το κυρίαρχο πρότυπο κοινωνικής οργάνωσης και όντας σε διαρκή ενεργοποίηση ενάντια στις ιεραρχικές σχέσεις, γίνονται οι ίδιες το μήνυμα απεύθυνσης στην κοινωνία (Mellucci 1996, Mellucci 1985).

3. Μεθοδολογία Έρευνας

89 Raymond Williams, *Culture and Society, 1780-1950*, Columbia University Press, 1983

3.1 Ποιοτική μέθοδος ανάλυσης: Συνεντεύξεις και συμμετοχική παρατήρηση

Ο Whitehead λέει ότι: «Η κρίση για την αξία του αντικειμένου της έρευνας δεν είναι μέρος της υφής των φυσικών επιστημών, αλλά των προσωπικών κινήτρων του ερευνητή».⁹⁰ Η υπόθεση λοιπόν της εργασίας μου αντλείται από την αγωνία μου να γνωρίσω, γιατί οι άνθρωποι επιλέγουν να συμμετέχουν ή όχι σε κινηματικές και συλλογικές διαδικασίες καθώς και ποιες είναι οι προσδοκίες τους από την ένταξη τους σε μία συλλογικότητα. Η ενασχόληση μου με τα κοινά με προκαλεί διαρκώς να ερευνήσω πως τα άτομα αντιλαμβάνονται τη συλλογική ζωή και γιατί (δεν) εμπλέκονται σε αντίστοιχες πολιτικές και κοινωνικές πρακτικές. Εάν και με ποιο τρόπο τελικά, μπορεί να υπάρξει το συλλογικό υποκείμενο της κοινωνικής απελευθέρωσης.

Για τη μελέτη της εργασίας μου θα ακολουθήσω την ποιοτική έρευνα. Η ποιοτική κοινωνική έρευνα και οι ποιοτικές μεθοδολογίες γενικότερα αποτελούν σχηματικά, ένα από τα δύο μεγάλα μεθοδολογικά παραδείγματα και ερευνητικά εργαλεία στις κοινωνικές επιστήμες. Τα βασικά ζητήματα που σχετίζονται με την ποιοτική μεθοδολογία, είναι η ερευνητική και μεθοδολογική προσέγγιση, το ερευνητικό πρόβλημα, η θεωρητική αφετηρία του ερευνητή και τα συγκεκριμένα μεθοδολογικά εργαλεία άντλησης γνώσης από το ερευνητικό πεδίο (Ιωσιφίδης 2003).

Μέσω της ποιοτικής έρευνας σκοπεύουμε να φανερώσουμε τη σχέση ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα και ομάδες, να περιγράψουμε και αναλύσουμε κοινωνικές διαδικασίες, να αναδιατυπώσουμε υποθέσεις για τις κοινωνικές σχέσεις και ρόλους. Με την ποιοτική έρευνα προσπαθούμε να περιγράψουμε, να αναλύσουμε και να ερμηνεύσουμε κοινωνικές πρακτικές, καταστάσεις και ομάδες απαντώντας συνήθως σε ερωτήματα «πώς» και «γιατί».⁹¹

Τα βασικά μεθοδολογικά εργαλεία άντλησης γνώσης από το ερευνητικό πεδίο στο πλαίσιο μιας ποιοτικής έρευνας είναι η συνέντευξη, η συμμετοχική παρατήρηση, η βιογραφική ανάλυση, η ιστορική συγκριτική μέθοδος, η ανάλυση περιεχομένου, οι μελέτες περίπτωσης, η έρευνα με τη βοήθεια ομάδων. Η χρήση των συγκεκριμένων μεθοδολογιών μπορεί να γίνεται μεμονωμένα ή και σε συνδυασμό. Αυτό εξαρτάται από το είδος του ερευνητικού προβλήματος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του υπό εξέταση πληθυσμού.

Η πιο διαδεδομένη μέθοδος άντλησης ποιοτικού υλικού είναι η συνέντευξη σε βάθος. Ο ερευνητής απευθύνεται στο συνεντευξιαζόμενο ή τη συνεντευξιαζόμενη με ερωτήματα ως προς συγκεκριμένα θέματα, αλλά ο ερωτώμενος/η ερωτώμενη μπορεί να αναπτύξει τις σκέψεις και τις απόψεις του ελεύθερα και σε βάθος (Ιωσηφίδης 2008). Στόχος μιας τέτοιας συνέντευξης είναι να αντλήσουμε όσες περισσότερες πληροφορίες μπορούμε για τις εμπειρίες, τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις αναπαραστάσεις των υποκειμένων που συμμετέχουν στο συγκεκριμένο πεδίο έρευνας.

Ανάλογα με το πως δομείται η συνέντευξη μπορούμε να αναφέρουμε τρία βασικά είδη: τη δομημένη, την ημιδομημένη και τη μη δομημένη.⁹² Στη δομημένη συνέντευξη

90 Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Gutenberg, Αθήνα 2001

91 J. Mason, Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας, Ελληνικά Γράμματα, 2009

92 στο ίδιο

υπάρχουν αυστηρά προκαθορισμένες ερωτήσεις ως προς το περιεχόμενο και τείνουν με την ίδια σειρά στους ερωτώμενους και τις ερωτώμενες. Η ημιδομημένη συνέντευξη έχει επίσης προκαθορισμένες ερωτήσεις, όμως παρουσιάζει μεγαλύτερη ευελιξία ως προς το περιεχόμενο και τη σειρά των ερωτήσεων, ακόμα και ως προς την προσθήκη ή αφαίρεση ερωτήσεων ανάλογα με τη συνεντευξιαζόμενη ή τον συνεντευξιαζόμενο. Τέλος στη μη δομημένη συνέντευξη δεν υπάρχουν προκαθορισμένες ερωτήσεις, αλλά θεματικές πάνω στις οποίες μπορούν να αναπτυχθούν πιο ελεύθερα οι σκέψεις του υπό ερώτηση υποκειμένου. Οι δύο τελευταίοι τύποι συνέντευξης είναι οι πιο διαδεδομένοι αφού επιτρέπουν την άντληση πληροφοριών και δεδομένων σε βάθος (Ιωσηφίδης 2003).

Στην παρούσα έρευνα η μεθοδολογία που θ' ακολουθήσω είναι ο συνδυασμός δύο μεθόδων. Τις ημιδομημένες συνεντεύξεις και τη συμμετοχική παρατήρηση.

Η συμμετοχική παρατήρηση είναι επίσης διαδεδομένη μέθοδος ποιοτικού υλικού. Μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης μπορούμε να παρατηρούμε συστηματικά κοινωνικές συμπεριφορές, φαινόμενα και διαδικασίες σε πραγματικό κοινωνικό περιβάλλον με τον ερευνητή ή την ερευνήτρια να συμμετέχει στο χώρο όπου εκτυλίσσονται και με συνεχή αλληλεπίδραση με τους πολίτες που συμμετέχουν. Ανάλογα με την αμεσότητα της παρατήρησης μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς παρατήρησης. (Hay 2000). Στην πρωτογενή παρατήρηση υπάρχει φυσική παρουσία του ερευνητή ή της ερευνήτριας και άμεση καταγραφή ποιοτικών δεδομένων. Αντίθετα στη δευτερογενή παρατήρηση αφορά την ερμηνεία των δεδομένων που έχουν συλλέξει άλλοι/ άλλες ερευνητές/ερευνήτριες. Η συμμετοχική παρατήρηση για τη συγκεκριμένη εργασία θα είναι πρωτογενής.

Για τις συνεντεύξεις που πήρα ακολούθησα τον οδηγό συνέντευξης με ερωτηματολόγιο, προσθέτοντας ή αφαιρώντας ερωτήσεις και τροποποιώντας τη σειρά ανάλογα με τον συνεντευξιαζόμενο ή τη συνεντευξιαζόμενη. Επιλέχθηκαν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, κλειστές και κάποιες εισαγωγικές. Οι ερωτήσεις ήταν οι εξής:

1. Θα ήθελα να μου περιγράψεις με λίγα λόγια τι είναι το Κοινωνικό Στέκι Πετρούπολης Οκτάνα.
2. Πόσο καιρό δραστηριοποιείσαι στο χώρο;
3. Δραστηριοποιείσαι στον ίδιο βαθμό από την αρχή;
4. Γιατί ξεκίνησες να δραστηριοποιείσαι σ' αυτόν τον κοινωνικό χώρο;
5. Ποια είναι η συχνότητα συμμετοχής σου μέσα στην εβδομάδα;
6. Μπορείς να μου περιγράψεις τις δραστηριότητες σου μέσα στο χώρο;
7. Ποιοι είναι οι στόχοι σου μέσα από αυτή σου τη δράση;
8. Κατά τη γνώμη σου συμμετέχει αρκετός κόσμος στο χώρο;
9. Πως αντιλαμβάνεσαι την έννοια του πολίτη και της πολιτικής;
10. Ανήκεις σε κάποια άλλη συλλογικότητα αυτό τον καιρό;
11. Θα έλεγες ότι η δράση σου αυτή είναι μια πολιτική συμμετοχή;
12. Ποιο θεωρείς ότι είναι η πιο σημαντική δραστηριότητα που εκτυλίσσεται μέσα στο στέκι;
13. Πως ξεκίνησε η πρωτοβουλία γι' αυτό το εγχείρημα;
14. Έχεις οργανωθεί ποτέ σε κάποιο κόμμα;

15. Θεωρείς ότι τέτοιες συλλογικότητες θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν τοπικούς θεσμούς;
16. Υπάρχει αντίστοιχος χώρος στην περιοχή που να συμμετέχεις;
17. Γιατί επιλέχθηκε να μην έχει κομματικό πρόσημο ο χώρος; Θεωρείς ότι η απουσία κομματικού χαρακτηριστικού από μια συλλογικότητα λειτουργεί αποτελεσματικά για την ενεργοποίηση της συμμετοχής;
18. Σε ποιες κινηματικές κοινήτοποιήσεις συμμετείχες από το 2008 μέχρι σήμερα;
19. Στις πρόσφατες εκλογές με την νίκη του Σύριζα, έχουμε κυβέρνηση Αριστεράς του Σύριζα με την συνεργασία των Ανέλ. Δεδομένου ότι ο Σύριζα είναι ένα αριστερό κόμμα που όλα τα χρόνια συμμετείχε και στήριζε τα κινήματα και τις συλλογικές δράσεις και διεκδικήσεις, αν οι στόχοι και οι διεκδικήσεις που έχει θέσει η Οκτάνα στηριχθούν από την κυβέρνηση και δωθούν λύσεις σε προβλήματα που προσπαθεί να επιλύσει ένας τέτοιος χώρος, θεωρείς ότι θα έπρεπε να σταματήσει η λειτουργία του;
20. Τι ψήφισες στις τελευταίες εκλογές;

Η επιλογή των ατόμων προς συνέντευξη έγινε μετά από 14 μήνες που παρακολούθησα όλες σχεδόν τις διαδικασίες του χώρου. Έτσι, προσπάθησα να αντιπροσωπεύσω όσο το δυνατόν περισσότερο τις κατηγορίες που δραστηριοποιούνται στο χώρο ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τη μόρφωση. Επίσης επέλεξα να συμπεριλάβω στα κριτήρια μου τη συμμετοχή στις αρχικές διαδικασίες που έγιναν για να λειτουργήσει ο χώρος, την εμπειρία συλλογικής δράσης των υποκειμένων και την ένταξη τους ή μη σε κομματική οργάνωση.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω κριτήρια επιλέχθηκαν οι εξής συνεντευξιζόμενοι:

1. Πέτρος: Άνδρας, 33 χρονών, διδάκτορας κοινωνιολογίας, εμπειρία συλλογικής δράσης, ένταξη σε κόμμα
2. Νάντια: Γυναίκα, τρανς, 21 χρονών, φοιτήτρια Φιλοσοφικής σχολής, ένταξη σε κόμμα, εμπειρία συλλογικής δράσης
3. Δήμητρα: Γυναίκα, 28 χρονών, χωρίς εμπειρία συλλογικής δράσης, δεν έχει ενταχθεί ποτέ σε κόμμα
4. Αφροδίτη: Γυναίκα, 38 χρονών, γραφίστρια, δασκάλα αγγλικών, εμπειρία συλλογικής δράσης, δεν έχει ενταχθεί σε κόμμα,
5. Γιάννης: Άνδρας, 63 χρονών, εμπειρία συλλογικής δράσης, ένταξη σε κόμμα
6. Δέσποινα: Γυναίκα, 25 χρονών, χωρίς εμπειρία συλλογικής δράσης, δεν έχει ενταχθεί σε κόμμα
7. Διονύσης: Άνδρας, 30 χρονών, μηχανολόγος, εμπειρία συλλογικής δράσης, ένταξη σε κόμμα
8. Μαργαρίτα: Γυναίκα, 25 χρονών, νοσηλεύτρια, εμπειρία συλλογικής δράσης, ένταξη σε κόμμα

Οι περισσότερες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μετά τις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου 2015 και την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ - Ανεξάρτητων Ελλήνων. Έκρινα σκόπιμο να προσθέσω μια ερώτηση που αφορά τη νέα κυβέρνηση σε σχέση με την ύπαρξη του Κοινωνικού Στεκιού Οκτάνα. Η ερώτηση λοιπόν έγινε αμέσως μετά τις εκλογές και η επεξεργασία των δεδομένων λίγο αργότερα χρονικά. Ο ΣΥΡΙΖΑ τοποθετείται στην ερώτηση στον άξονα της αριστεράς. Από τότε βέβαια έχουν

αλλάζει πολλά στο πολιτικό και κομματικό σκηνικό της χώρας. Δεν σκοπεύω να κάνω κανενός είδος ανάλυση για το κατά πόσο ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ή όχι ένα αριστερό κόμμα, καθώς σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί αυτό θέμα της παρούσης εργασίας. Θεώρησα όμως απαραίτητο να το υπογραμμίσω, δεδομένων των πολιτικών συνθηκών που άλλαξαν κατά την περίοδο της ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων της έρευνας.

Η δεύτερη μέθοδος που ακολούθησα είναι η συμμετοχική παρατήρηση. Για 14 μήνες συμμετείχα στις διαδικασίες της λειτουργίας αυτού του χώρου, απ' το προπαρασκευαστικό στάδιο, κατά το οποίο τα υποκείμενα διαβουλευόνταν για να δημιουργήσουν το εγχείρημα αυτό. Παρακολούθησα όλες τις συνελεύσεις που έγιναν σ' αυτό το χρονικό διάστημα, όλες τις εκδηλώσεις με πολιτικό και πολιτιστικό χαρακτήρα και τις διαδικασίες συγκεκριμένων ομάδων. Κατά τη διάρκεια της παρατήρησης κράτησα σημειώσεις για τη συμπεριφορά των υποκειμένων, για τον αριθμό παρακολούθησης στην κάθε δραστηριότητα, για το ποσοστό συμμετοχής ανάλογα με το φύλο και την ηλικία.

4. Καταγραφή και ανάλυση δεδομένων

1.Αιτίες συμμετοχής		
Συνεντευξιζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Συγκεκριμένα πολιτικά κίνητρα	<i>Θεωρώ ότι υπάρχει ανάγκη να υπάρχουν δημόσιοι χώροι, πολιτικοί και κοινωνικοί, ενώ δεν υπάρχουν. Άρα πρέπει να τους δημιουργήσουμε.</i>
Δέσποινα	Μη προσδιορισμένα κίνητρα, προσωπικά κίνητρα	<i>Ήθελα...Θεωρώ ότι όταν το έμαθα είναι κάτι στο οποίο θέλω να ανήκω και να συμμετέχω, που πρεσβεύει όλα αυτά. Κυρίως ανάγκη, ν' ασχοληθώ με κάτι που έχει ουσία.</i>
Νάντια	Προσωπικά κίνητρα (περιλαμβάνει την έμφυλη ταυτότητα της)	<i>Το ότι είναι διαθεματικό, το ότι μπορεί να κάνει πολύ ωραία προγράμματα ενημερωτικά, απέναντι ας πούμε στην πολιτική, στην ιστορία, σε γεγονότα πολύ σημαντικά, στο έμφυλο ζήτημα, στο ρατσισμό.</i>
Μαργαρίτα	Πολιτικά κίνητρα	<i>Η απουσία οποιασδήποτε άλλης κοινωνικής πρωτοβουλίας στην περιοχή, η καλή συνεργασία που υπάρχει μέχρι στιγμής και η λειτουργικότητα. Υπάρχει συνεργασία, γίνονται πράγματα, δε χάνονται καταστάσεις, όπως ας πούμε έχουν γίνει σ' άλλες περιπτώσεις που δεν μπορείς να συννενοηθείς, και δεν ήταν θελκτικό αυτό.</i>
Αφροδίτη	Συλλογικά κίνητρα	<i>...από την αρχή αποφάσισα ότι είναι μια καλή ιδέα, από τότε που το συζητάγαμε είναι κάτι που χρειαζόταν η Πετρούπολη. Κάτι που χρειάζονταν οι κάτοικοι, και όχι μόνο οι νέοι, αλλά και οι μεγαλύτερες ηλικίες. Ήταν κάτι που ήταν μια ευκαιρία να δείξουμε στον κόσμο, ότι υπάρχουν κι άλλα πράγματα πέραν της εύκολης διασκέδασης. Ότι υπάρχουν πράγματα πιο ενδιαφέροντα να κάνεις, υπάρχουν τρόποι να κοινωνικοποιηθείς, πράγματα για να προσφέρεις στους συνανθρώπους, στο σύνολο, στην πόλη σου.</i>
Διονύσης	Προσωπικά κυρίως κίνητρα, αλλά και	<i>..Μέσα από αυτό μπορείς να εκφραστείς καλύτερα και να κάνεις</i>

	πολιτικά	κάποια πράγματα τα οποία είναι καλά για σένα και καλά για κάποιους ανθρώπους τους οποίους μπορείς να βοηθήσεις. Τι άλλο.. Η αλήθεια είναι ότι η Οκτάνα και χώροι σαν την Οκτάνα αποτελούν αυτό που πάντα έλεγα, μικρές εστίες δημοκρατίας στην κοινωνία μας. Είναι κάτι το οποίο έλειπε και λείπει νομίζω ακόμα. Είναι ένας χώρος ο οποίος στην ουσία καλεί τους ανθρώπους να βγουν από τα σπίτια τους και να βγουν από την ιδιωτική ζωή τους και να κοινωνικοποιηθούν. Το να προσπαθήσουμε να φτιάξουμε τέτοιους χώρους που θα φέρουν τους ανθρώπους κοντά, νομίζω είναι καλό για να ξανακινηθεί ο κόσμος και ν' αρχίσει να πολιτικοποιείται. Να κάνουμε τέλος πάντων την κοινωνία να σκέφτεται διαφορετικά απ'οτι σκεφτόταν τα τελευταία χρόνια. Άρα κι αυτός στην ουσία είναι ο λόγος που κι εγώ έχω αρχίσει να μπαίνω σ αυτή τη διαδικασία ν' ασχοληθώ και να κάνω κάποια πράγματα εκεί μέσα.
Γιάννης	Πολιτικό κίνητρο	Η αρρώστεια που έχω για την πολιτική...Μου αρέσει να ασχολούμαι με τα κοινά και να έχω άποψη.
Δήμητρα	Προσωπικό κίνητρο	Ε, στην αρχή το είχα δει στο facebook και είχα δει ότι ανοίγει, και ήμουν περίεργη να δω περί τίνος πρόκειται. Και έτσι ξεκίνησα να πηγαίνω. Πρώτη φορά ήρθα να παρακολουθήσω μια κινηματογραφική προβολή. Μετά άρχισα να πηγαίνω και στην ομάδα επιτραπέζιων παιχνιδιών κι εντάχθηκα λίγο καλύτερα στο χώρο.

2.Στόχοι της συμμετοχής

Συνεντευξιαζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Πολιτική στόχευση	<i>..Να διευρυνθεί όσο το δυνατόν περισσότερο η δημόσια σφαίρα στην περιοχή μου, κι αυτό σημαίνει να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι, για να μπορέσουμε να έχουμε ενεργούς πολίτες, όχι όμως χωρίς πρόσημο, αλλά με πρόσημο, δηλαδή υπέρ της κοινωνικής απελευθέρωσης.</i>
Δέσποινα	Προσωπική και πολιτική στόχευση	<i>Καταρχήν να γίνω καλύτερος άνθρωπος, είναι μια εμπειρία που σε βοηθάει να μάθεις. Να μπορέσεις να τραβήξεις στο στέκι και περισσότερο κόσμο, έτσι ώστε να αλληλοβοηθηθούμε, ν' αλλάξουμε τη γειτονιά, τον τόπο μας, να φτιάξουμε νοοτροπίες που στηρίζονται στην αλληλεγγύη, ν' αφυπνίσουμε τους ίδιους τους εαυτούς μας και τον κόσμο, να λειτουργούμε πιο συλλογικά, όχι για την πάρτη μας.</i>
Νάντια	Προσωπική στόχευση αρχικά (ανάγκη έκφρασης της σεξουαλικής ταυτότητας)	<i>..Εε, να κοινωνικοποιηθώ, με κάποιους ανθρώπους που θέλω εγώ ας πούμε, ή που θέλουν εκείνοι. Ε, να πάρω πράγματα, που'χω πάρει πάρα πολλά πράγματα από πολλές εκδηλώσεις που έχουν γίνει, πάρα πολύ σοβαρές εκδηλώσεις. Ε, και να μπορώ ρε παιδί μου ν' ανταλλάσσω απόψεις πολύ απελευθερωμένα και χωρίς ταμπού και μισαλλοδοξία, χωρίς το ένα χωρίς το άλλο, το οποίο υπάρχει γενικότερα και εδώ δεν το έχω συναντήσει καθόλου. Νιώθω πάρα πολύ ασφάλεια και γι' αυτό το λόγο να σου πω την αλήθεια.</i>
Μαργαρίτα	Πολιτική και προσωπική στόχευση	<i>...Οι στόχοι μου είναι να υπάρχει ένας χώρος ο οποίος να έχει κοινωνική απεύθυνση στο χώρο της Πετρούπολης, να μπορεί να καλύψει κάποιες κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές ανάγκες, τόσο δικές μου όσο και των υπόλοιπων κατοίκων εδώ πέρα. Θεωρώ ότι υπάρχουν οι ανάγκες αυτές και δεν έχουν τρόπο να εκφραστούν. Ε, κοινωνικοποίηση σ'ένα βαθμό, η συλλογικότητα, η αίσθηση της συντροφικότητας, της αλληλεγγύης, ότι είναι ένας χώρος που πέρα από τις δραστηριότητες και τις εκδηλώσεις μπορείς να απευθυνθείς για τα προβλήματα σου πιθανόν και τις ανησυχίες σου. Να βρεις ένα ακροατήριο</i>

		αρκετά ανοιχτό και φιλικό.
Αφροδίτη	Προσωπική στόχευση	..Δε θα'λεγα ότι έχω κάποιο στόχο συγκεκριμένο. Θα έλεγα ότι θα ήθελα να συμμετέχω στις ομάδες που συμμετέχω. Θα ήθελα να τις δω να επεκτείνονται, να μεγαλώνουν τις δραστηριότητες τους, να κάνουν κι άλλα πράγματα. Αυτός θα ήταν ο στόχος. Και το στέκι παράλληλα να μεγαλώνει, να έρθει καινούριος κόσμος, με νέες ιδέες, να γίνουν κι άλλα πράγματα καινούρια, να προσελκύσουμε κι άλλο κόσμο. Αυτό θα ήταν ιδανικό. Θα ήταν ιδανικό δηλαδή για μένα, να ήταν συνέχεια ανοιχτό, κάθε μέρα. Γιατί τις μέρες που δεν έχει κάποια δραστηριότητα δεν είναι ανοιχτό. Εκτός αν κανονίσουμε εμείς να το ανοίξουμε, να κανονίσουμε μια βραδιά να έρθουμε για ποτό και να προσελκύσουμε κι άλλο κόσμο να έρθει.
Διονύσης	Συλλογική στόχευση	Ε, οι στόχοι μου...Δεν ξέρω αυτή η ερώτηση είναι λίγο ιδιαίτερη. Ενταξει προσωπικούς στόχους δεν μπορώ να πω ότι έχω θέσει ή οτι τείθονται προσωπικοί στόχοι από τη συμμετοχή ενός ατόμου σε ένα τέτοιο χώρο. Ο στόχος μου είναι όμως ότι μέσα από τη δράση μου και τη λειτουργία μου σ'αυτό το χώρο, αυτός ο χώρος να γίνει όσο πιο γνωστός μπορεί να γίνει στους κατοίκους της Πετρούπολης, να έρθει όλο και περισσότερος κόσμος εκεί, να τον δει αυτό το χώρο να τον αγαπήσει και να συμμετέχουν όσοι πιο πολλοί γίνεται. Στην ουσία η δική μου μέριμνα να το πω κι έτσι είναι να κάνω αυτό το χώρο όσο πιο ελκυστικό γίνεται στους κατοίκους της Πετρούπολης. Ακόμα κι αν εγώ δηλαδή κάποια στιγμή δεν μπορώ να συνεχίσω και φύγω για τον ά ή 'β λόγο και δε βρίσκομαι πια εκεί, να ξέρω ότι θα'χω αφήσει πίσω μου κάτι το οποίο θα συνεχίσει να λειτουργεί χωρίς εμένα και θα μείνει εκεί για όσο πιο πολυ καιρό μπορεί να μείνει. Κι αν θες να το πάμε λίγο παρακάτω, γιατί όχι να μη δημιουργηθούν κι άλλα τέτοια στέκια αντίστοιχα και σε άλλους χώρους. Δηλαδή αυτό που θα θέλαμε είναι όσο πιο πολλές τέτοιες εστίες δημοκρατίας να υπάρχουνε στην περιοχή μας, στην πόλη μας και στη χώρα μας. Είναι κάτι το οποίο πιστεύω θα βοηθήσει πάρα πολύ την κοινωνία. Αρα αυτός

		<i>μπορείς να πεις ότι είναι ένας προσωπικός μου στόχος.</i>
Γιάννης	Πολιτική στόχευση	<i>Οι στόχοι μου είναι να ανταλλάξω απόψεις και να ψήσω για τις δικές μου.</i>
Δήμητρα	Προσωπική στόχευση	<i>Ε, μπορείς να περάσεις ευχάριστα τον ελεύθερο σου χρόνο, έρχεσαι σε επικοινωνία με άλλα άτομα, συζητάς, περνάς δημιουργικά το χρόνο σου. Μαθαίνεις και πράγματα.</i>

3. Συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα		
Συνεντευξιαζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Στη Νεολαία Σύριζα. Για 3 χρόνια στην κατάληψη της περιοχής μου.</i>
Δέσποινα	Συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Είμαι φιλικά προσκείμενη σε μία κομματική νεολαία, θεωρώ ότι ανήκω, ακόμα και αν δεν είμαι τυπικά γραμμένη, στη νεολαία Σύριζα.</i>
Νάντια	Συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Ε, ναι στην Queer Trance που είναι στα εξάρχεια και ασχολούμαι και με το σωματείο διεμφυλικών. Από κει και πέρα με τη Νεολαία Σύριζα.</i>
Μαργαρίτα	Συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Ναι, συμμετέχω στο Ξεκίνημα, που είναι διεθνιστική-σοσιαλιστική οργάνωση. Συμμετέχω στο Antinazi Zone, που είναι μια οργάνωση για τα δικαιώματα των μεταναστών της δεύτερης γενιάς και για τον αντιφασισμό.</i>
Αφροδίτη	Μη συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Να συμμετέχω συμμετέχω όπως είμαι εδώ μέλος, όχι. Χμ, πάω σε πράγματα που μ'ενδιαφέρουν κατά καιρούς και θέλω να βοηθήσω ή να μάθω τι γίνεται, αλλά δεν είναι</i>

		<i>τόσο σταθερή η παρουσία μου όσο είναι εδώ. Γιατί εδώ είναι βολικά κι έρχομαι. Στα άλλα δυσκολεύομαι λίγο να πηγαίνω συνέχεια γιατί είναι στο κέντρο. Πήγαίνα στη BIOME ας πούμε πέρυσι, προσπάθησα αρκετά να πάω όλο το χρόνο.</i>
Διονύσης	Συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Ε, εκτός από τη Νεολαία Σύριζα που είναι μια συλλογικότητα, διαφορετική όμως από την Οκτάνα, αυτό τον καιρό συγκεκριμένα όχι. Συμμετείχα για ένα χρόνο στην κατάληψη της περιοχής.</i>
Γιάννης	Μη συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Όχι, ούτε κομματική, ούτε συλλογικότητα πιο πλατιά. Είμαι ανεξάρτητος μεμονωμένος πλέον.</i>
Δήμητρα	Συμμετοχή σε άλλη συλλογικότητα	<i>Εε, όχι.. Α, ναι, συμμετέχω στην κινηματογραφική λέσχη του δήμου Πετρούπολης, όπου φτιάχνουμε το πρόγραμμα ουσιαστικά των προβολών. Αλλά δεν είναι τύπου κοινωνικό στέκι, είναι πιο πολύ ομάδα που συνεργάζεται με το Δήμο.</i>

4.Πρόσληψη της έννοιας του πολίτη και της πολιτικής

Συνεντευξιαζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Πολιτική πρόσληψη της πολιτικής και του πολίτη	<i>Την έννοια της πολιτικής την αντιλαμβάνομαι ως δυναμικό πράγμα. Δυναμικό μεταξύ δυνάμεων προοδευτικών και συντηρητικών. Η δική μου σκοπιά, είναι η σκοπιά των προοδευτικών δυνάμεων και δη των</i>

		κομμουνιστογενών. Οπότε υπ' αυτή την έννοια η πολιτική είναι ταξική πάλη για μένα. Η έννοια του πολίτη πάλι, είναι κι αυτο ταξικά δρώντες ενάντια στο κεφάλαιο και όλες τις άλλες κυριαρχίες που υπάρχουνε.
Δέσποινα	Μη πολιτική πρόσληψη της πολιτικής και του πολίτη	Γιατί τα έχεις βάλει μαζί; Πολιτική.. Η πολιτική από μια αισιόδοξη, γλυκιά και πιο αθώα πλευρά είναι ένας τρόπος διεκδίκησης κάποιων πραγμάτων και ένα μέσο να λειτουργήσει ένα κράτος, όχι μέσο ακριβώς, ένα εργαλείο. Δε με ρωτάς φαντάζομαι για τα κόμματα.. Να διεκδικήσεις δηλαδή και να καλυτερεύσεις τη ζωή σου. Μέσω συλλογικοτήτων, κομμάτων, της νεολαίας έχεις κοινές δράσεις και αιτήματα και μέσω αυτής της διαδικασίας λειτουργεί το κράτος. Με μία καθαρή έννοια όλα αυτά... Με μια βρώμικη έννοια έχει να κάνει με τους πολιτικούς και όχι με την πολιτική. Σήμερα είναι πιο διεφθαρμένη διαδικασία, έννοια. Υπάρχουν πιο διεφθαρμένοι τύποι που χρησιμοποιούν την πολιτική για να κερδίσουν ατομικά συμφέροντα και όχι συλλογικά. Κι εδώ κολλάει περισσότερο και έτσι εντάσσεται η πολιτική με τον πολίτη. Ο πολίτης έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις και εν τέλει ο πολίτης διαμορφώνει το όλο πολιτικό σύστημα. Έχει το καρπούζι και το μαχαίρι. Οι δικές του ανάγκες εξυπηρετούνται και κυρίως αν είναι συλλογικές. Και το σύστημα πρέπει να κάνει τους πολίτες να έχουν μια καλύτερη ζωή, να εξυπηρετεί τα δικαιώματά τους κι αυτοί δημιουργούν τις ανάγκες τους. Αυτοί θα εκλέξουν τους άλλες πολίτες που θα κυβερνήσουν και θα αποφασίζουν γι' αυτούς.
Νάντια	Πολιτική πρόληψη της πολιτικής και του πολίτη	Ωραία. Καταρχάς του πολίτη, που είναι μέρος του όλου, που είναι στην ουσία η πολιτεία. Ο πολίτης είναι ένα μέρος μιας πολιτείας, ενός πολιτεύματος. Είναι το άτομο, η ατομικότητα που στην ουσία σε συνδυασμό με πολλές άλλες ατομικότητες οργανώνουν κάτι

		πιο συλλογικό και κάτι πιο μαζικό. Ο πολίτης επίσης όμως έχει και κάποιες αρχές, κάποιες υποχρεώσεις. Η συλλογικότητα αυτή που δημιουργεί τις ατομικότητες του πολίτη είναι στην ουσία μια πόλη. Αυτή η πόλη έχει αυτό που λέμε πολίτευμα. Επομένως ο πολίτης είναι υποχρεωμένος μέσω της πολιτικής να μπορεί να διαχειριστεί τα δικά του θέματα, του οίκου του, αλλά και τα συμφέροντα γενικότερα. Επομένως, πολιτική είναι να ασχολείσαι τόσο με τις ιδιωτικές σου υποθέσεις, όσο και με τις συλλογικές σου υποθέσεις, γιατί έχουν να κάνουν στην ουσία με άλλους ανθρώπους σαν εσένα, ή εκτός του δικού σου βεληνεκούς. Και είναι να συνδράμεις για ένα καλύτερο στην ουσία μέλλον. Είτε έχει να κάνει με οικονομικά θέματα, είτε έχει να κάνει με έμφυλα ζητήματα, είτε με μετανάστευση, είτε με λόατ θέματα.
Μαργαρίτα	Πολιτική πρόσληψη της πολιτικής και του πολίτη	Ναι.. Θα ξεκινήσω από την έννοια του πολίτη. Την έννοια του πολίτη την αντιλαμβάνομαι σαν ένα ενεργό ανθρώπινο ον το οποίο ενδιαφέρεται και προβληματίζεται για το τι γίνεται γύρω του, για τις κοινωνικές καταστάσεις, για τις πολιτικές καταστάσεις. Έχει ανάγκες τόσο συναισθηματικές όσο και ψυχολογικές και βιολογικές, οι οποίες προσπαθούν να εκφραστούν και να συνυπάρξουν και να καλυφθούν. Ο πολίτης για μένα πρέπει να είναι ενεργός στα κοινωνικά δρώμενα και στις κοινωνικές εξελίξεις. Και ως προς τον όρο πολιτική... Πολιτική ορίζω τη συμμετοχή αλλά και τη φυσική παρουσία και την πνευματική εξέλιξη, και τον πνευματικό μετασχηματισμό ας πούμε που μπορεί να υπάρχει κάθε μέρα μέσα στο μυαλό σου. Βλέποντας, ζώντας και αφουγκράζοντας την κάθε κατάσταση.
Αφροδίτη	Μη πολιτική πρόσληψη της πολιτικής,	(Ξάφνιασμα)..Γιατί μου το κάνεις τώρα αυτό; Δε με προετοιμάσες! (γέλια) Γιατί μου βάζεις τέτοια δύσκολα πράγματα τώρα...Αχ..Ε..

	Πολιτική πρόληψη του πολίτη	αλληλένδετα μου φαίνονται αυτά. Δηλαδή, ο πολίτης, αυτός που ανοίκει, όλοι οι άνθρωποι που ανήκουν σε μια πόλη, σ' ένα χώρο, σ' ένα μέρος, πρέπει ν' ασχολούνται με τα αυτής της πόλης τα θέματα, με τα κοινά, με όλα, νομίζω ότι είναι αλληλένδετα αυτά τα δύο. Πρέπει οι πολίτες να ενδιαφέρονται για την πολιτική. Και ιδανικά η πολιτική να φροντίζει τους πολίτες, λέμε τώρα. Πρέπει όλοι όσοι αποτελούν μια πόλη, ένα μέρος τελοσπάντων, πρέπει να ενδιαφέρονται για τα θέματα που απασχολούν αυτό το μέρος. Και πρέπει όσο μπορούν να βοηθούν, όσο μπορούν να συμμετέχουν στα κοινά, στα της πόλης... Λίγο αφηρημένο είναι τελικά αυτό, η πολιτική.
Διονύσης	Πολιτική πρόσληψη της πολιτικής και του πολίτη	Η έννοια του πολίτη είναι κατά βάση, το πιο σημαντικό τουλάχιστον όπως το αντιλαμβάνομαι εγώ, η συμμετοχή του ατόμου στα κοινά, για αρχή. Πρωτίστως όσο αναφορά την πολιτική ζωή του τόπου που μένεις, δηλαδή της Πετρούπολης. Και κατ' επέκταση στην πολιτική ζωή της χώρας. Το πως λειτουργούμε πολιτικά και το τι κάνουμε εντάζει πολλές φορές μπερδευόμαστε. Λέμε δηλαδή ότι πολιτικοποίηση είναι να συμμετέχεις σε μία νεολαία κομματική ή τελοσπάντων σε ένα κόμμα και να πηγαίνεις να ψηφίζεις μια φορά στα τέσσερα χρόνια ξέρω γω, ή να είσαι μέλος. Εγώ αυτό δεν το θεωρώ ότι είναι πολιτικοποίηση ενός ατόμου. Πολιτικοποίηση ενός ατόμου σημαίνει να ασχολείσαι, να διαβάζεις, να μαθαίνεις. Να παίρνεις μέρος σε συνελεύσεις, να αναγνωρίζεις τα προβλήματα του τόπου σου και να μπαίνεις στη διαδικασία αφού τα συζητάς να προσπαθείς να τα επιλύεις. Να νοιάζεσαι για το συλλογικό και κοινό καλό του τόπου. Καθαρά πάντα μέσα από κάποια ιδεολογία που εκφράζεις. Γιατί δεν είναι όλοι το ίδιο. Γιατί ότι νοιάζεται για τα κοινά μπορεί να στο πει κι ένας φασίστας.
Γιάννης	Πολιτική	Ο πολίτης είναι μια ξεπερασμένη

	πρόσληψη της πολιτικής Μη πολιτική πρόληψη του πολίτη	έννοια που καθιερώθηκε με τις πρώτες αστικές επαναστάσεις. Γι' αυτό και το σύνθημα κοινωνία των πολιτών κατά τη γνώμη μου είναι ένα σύνθημα του 17ου, 18ου αιώνα. Η πολιτική είναι η ενασχόληση με τα κοινά, στη βάση της κατανόησης του τι ακριβώς συμβαίνει και της δράσης η οποία απορρέει από αυτή την ανάλυση, τη συζήτηση, την κουβέντα, την απόφαση.
Δήμητρα	Μη πολιτική πρόσληψη της πολιτικής και του πολίτη	Εεε....εε. Δεν ξέρω..... Σταμάτα το.. Σταμάτα το λίγο. (χαμηλόφωνα). Εεε.. είναι...Πολίτης είναι ο κόσμος και πολιτική είναι η....(γέλια)..είναι το σύστημα που.... το σύστημα βασικά..

5.Χρόνος συμμετοχής στο χώρο

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Από την αρχή που ξεκίνησαν οι πρώτες διαδικασίες για να στηθεί.
Δέσποινα	Περίπου ένα πεντάμηνο με εξάμηνο. Δεν συμμετέχω από την αρχή που ξεκίνησε.
Νάντια	Πόσο είναι, κανά εξάμηνο περίπου.
Μαργαρίτα	Πριν τη στέγαση του. Από την αρχή που ξεκίνησαν οι πρώτες διαδικασίες.
Αφροδίτη	Συμμετέχω απ' την αρχή της ίδρυσης του κοινωνικού χώρου. Πάνω από ένα χρόνο.
Διονύσης	Περίπου έξι μήνες.
Γιάννης	Απ'την αρχή που ξεκίνησαν οι διαδικασίες για να στηθεί ο χώρος.
Δήμητρα	Ένα χρόνο περίπου.

6.Αλλαγές στην ποσότητα ή ποιότητα συμμετοχής.

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Όχι, συμμετέχω όσο στην αρχή
Δέσποινα	Ναι. Όσο περνάει ο καιρός συμμετέχω περισσότερο. Αλλά θέλω να συμμετέχω παραπάνω γενικά. Ειδικά τώρα το καλοκαίρι.
Νάντια	Ναι. Εντάξει, συμμετέχω μια-δυο φορές την εβδομάδα, αλλά είναι αναλόγως.

Μαργαρίτα	<i>Νομίζω πλέον συμμετέχω περισσότερο.</i>
Αφροδίτη	<i>Νομίζω συμμετέχω το ίδιο. Έχω μια σταθερή παρουσία.</i>
Διονύσης	<i>Όταν άνοιξε ο χώρος και ήρθα και είδα ότι είναι κάτι το οποίο θα μπορούσε να με εκφράζει και μέσα από το οποίο θα μπορούσα κι εγώ να κάνω κάποια πράγματα, αποφάσισα να συμμετάσχω πιο ενεργά</i>
Γιάννης	<i>Όχι, στον ίδιο βαθμό συμμετέχω.</i>
Δήμητρα	<i>Ε, όχι. (διστακτικά)</i>

7.Αναγνώριση της συμμετοχής ως πολιτική συμμετοχή

Συνεντευξιαζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή	<i>Ναι, μόνο πολιτική.</i>
Δέσποινα	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή	<i>Ναι, είναι πολιτική συμμετοχή.</i>
Νάντια	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή	<i>Ναι, πιο πολύ πολιτική είναι, όχι κομματική.</i>
Μαργαρίτα	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή	<i>Ναι.</i>
Αφροδίτη	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή	<i>Ναι είναι και πολιτική συμμετοχή. Με την έννοια πως ότι κάνουμε είναι μια πολιτική πράξη.</i>
Διονύσης	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή	<i>Φυσικά, καθαρά πολιτική συμμετοχή. Θεωρώ ότι αποτελεί πολιτική πράξη η συμμετοχή σ' έναν τέτοιο χώρο.</i>
Γιάννης	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή	<i>Ναι είναι πολιτική συμμετοχή. Ό,τι κάνεις τστη ζωή σου είναι πολιτικό. Και με ποια γυναίκα είσαι και το τι σχέση έχεις με το παιδί σου.</i>
Δήμητρα	Μη αναγνώριση πολιτικής συμμετοχής	<i>Όχι. Όχι αναγκαστικά. Ε, γιατί στο συγκεκριμένο χώρο μπορείς ν' ασχοληθείς με πάρα πολλά πράγματα πέρα από αυτό. Αλλά είναι ευαισθητοποιημένος και σε αυτό το θέμα.</i>

8.Περιγραφή καθημερινότητας στο χώρο

Συνεντευξιαζόμενος/η

Απόσπασμα συνέντευξης

Πέτρος	<i>Παρακολουθώ πάντα τη γενική συνέλευση. Βοηθάω στην οργάνωση εκδηλώσεων - συζητήσεων με θεματικές. Συμμετέχω στην καθαριότητα. Βοηθάω στην οργάνωση των πάρτυ.</i>
Δέσποινα	<i>Παρακολουθώ τις εκδηλώσεις που γίνονται σχετικά με πολιτικά, οικονομικά ή κοινωνικά ζητήματα. Θα παίζω επιτραπέζια, θα διασκεδάσω, θα περάσω το χρόνο μου, θα δω μια ταινία, θα καθαρίσω, θα συμμετέχω στη γενική συνέλευση, θα προβληματιστώ θα κάνω φιλίες, θα τσακωθώ. Ολα.</i>
Νάντια	<i>Πέρα από τη θεατρική ομάδα που συμμετέχω, όταν γίνονται εκδηλώσεις θέλω πάρα πολύ να έρχομαι. Και τώρα το καλοκαίρι θέλω να έρχομαι για να μην κολλάω στο λάπτοπ όλη μέρα και δεν κάνω τίποτα. Και γιατί πιστεύω ότι το να οργανώσουμε εκδηλώσεις για το έμφυλο και το σεξισμό είναι πολύ ενδιαφέρον.</i>
Μαργαρίτα	<i>Συνήθως φτιάχνω καφέ. Και μετά εξαρτάται απ' το τι θα υπάρχει, ποια δραστηριότητα είναι προγραμματισμένη για εκείνη τη μέρα. Κάποιες άλλες μέρες θα πρέπει να ασχοληθούμε με την οργάνωση του χώρου, με το συντονισμό των διαδικασιών που θα πρόκειται να ακολουθήσουν. Άλλες φορές μπορεί να έρθω και να είμαι απλά παρατηρητής κάποιων εκδηλώσεων, που έχουν στηθεί από άλλα άτομα της συλλογικότητας.</i>
Αφροδίτη	<i>Παρακολουθώ όλες σχεδόν τις εκδηλώσεις και συζητήσεις που οργανώνουμε. Όχι επειδή τις στηρίζω, αλλά επειδή πραγματικά είναι πολύ ενδιαφέρουσες. Συμμετέχω στη θεατρική ομάδα. Έρχομαι στη γενική συνέλευση φυσικά. Συμμετέχω και στο Σπαμε. Και έρχομαι πολλές φορές και στην ομάδα επιτραπέζιων παιχνιδιών</i>
Διονύσης	<i>Η συμμετοχή μου στο χώρο είναι πολυδιάστατη. Άλλες παω να καθαρίσω, άλλες να παρακολουθώ μια συζήτηση. Σαν ενεργό μέλος συμμετέχω σε κάποιες απ' τις ομάδες που έχει η Οκτάνα.</i>

	<i>Άλλωστε ο χώρος λειτουργεί στα πλαίσια της αλληλεγγύης. Δε γίνεται λοιπόν να παέι κάποιος απλά να κάνει κάτι και να φεύγει. Όλοι πάμε για ναπροσφέρουμε ό,τι μπορούμε.</i>
Γιάννης	<i>Συμμετέχω στη γενική συνέλευση. Παρακολουθώ σχεδόν όλες τις συζητήσεις- εκδηλώσεις που γίνονται. Παραδίδω μαθήματα ιταλικών. Συμμετέχω στο Σπαμε τους Μεσάζοντες και αρκετές φορές έρχομαι στις προβολές της κινηματογραφικής ομάδας.</i>
Δήμητρα	<i>Έρχομαι σε διάφορες συζητήσεις. Παίζω επιτραπέζια παιχνίδια. Παρακολουθώ ταινίες. Έχει τύχει να έρθω και σ ένα μάθημα που μας έδειχνε μια κυρία να πλέκουμε.</i>

9. Απόψεις για την ποσότητα συμμετοχής στο χώρο ως ικανοποιητική ή ανεπαρκής

Συνεντευξιαζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Μη ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Όχι, συμμετέχει ελάχιστος κόσμος. Σε σχέση με το προσδοκώμενο. Αλλά αυτοί είναι αρκετοί έτσι ώστε να λειτουργεί ο χώρος και αρκετοί για την παρούσα εποχή που κινηματικά είναι πεσμένη.</i>
Δέσποινα	Ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Αναλόγως πως ορίζουμε τη συμμετοχή. Γενικά πιστεύω ότι συμμετέχει αρκετός.</i>
Νάντια	Ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Η βλακεία ξέρεις που γίνεται; Πιστεύω ότι έριξαν κάποιοι την ιδέα για το στέκι, τα άτομα αυτά είναι που κοπανιούνται περισσότερο δυστυχώς και είναι όλη την ώρα πάνω κάτω με το στέκι, κι εμείς οι υπόλοιποι νομίζουμε ότι έχουμε δευτερεύουσα θέση στο να κάτσουμε ν'ασχοληθούμε με τις εργασίες που μπορεί να έχει. Και πιστεύουμε ότι δεν πρέπει να υπάρχει ένας καταμερισμός αρμοδιοτήτων. Εγώ θεωρώ ότι πρέπει να έχουμε όλοι και όλες ίδιο καταμερισμό. Στην παρούσα φάση είναι σχετικά καλός ο αριθμός, αλλά θα μπορούσε να είναι πολύ περισσότερα.</i>

Μαργαρίτα	Μη ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Εντάξει πάντα θα μπορούσε να είναι και πιο πολλοί. Ναι θα μπορούσαν να συμμετέχουν πολλοί περισσότεροι άνθρωποι στο στέκι.</i>
Αφροδίτη	Ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Νομίζω δεν είναι κακός ο αριθμός. Δεν είναι λίγοι. Δεν είναι ούτε πάρα πολλοί. Οι βασικοί τουλάχιστον. Γιατί είναι και πολλοί που έρχονται σε μεμονομένα πράγματα, σ' ενα πάρτυ ή μια εκδήλωση. Δεν έχω τρελές προσδοκίες,μ αλλά θα ήθελα να μεγαλώσει λίγο αυτός ο αριθμός.</i>
Διονύσης	Μη ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Δεν μπορώ να πω ότι είμαι ικανοποιημένος από την ενεργή συμμετοχή του κόσμου. Κι όταν λέω για ενεργή συμμετοχή ενώ να έρχονται στη γενική συνέλευση, να συζητούν και να παίρνουν αποφάσεις. Υπάρχει όμως ένας πολύ μεγάλος αριθμός ανθρώπων που έρχονται για να παρακολουθήσουν τις συζητήσεις ή για να διασκεδάσουν χωρίς όμως να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτό βέβαι είναι και λογικό γιατί ο κόσμος δεν είναι έτοιμος και δεν είναι μαθημένος σε τέτοιου είδους εγχειρήματα. Οπότε είναι καλό να δίνουμε χρόνο στον κόσμο για να ρήξει τις αντιστάσεις του. Κι αυτό έχει αρχίσει να γίνεται. Υπάρχουν τουλάχιστον πέντε άτομα, που ενώ στην αρχή έπαιζαν μόνο επιτραπέζια, μετά από τέσσερις μήνες άρχισαν να παρακολουθούν και τις συνελεύσεις και τις εκδηλώσεις και να συμμετέχουν πιο ενεργά.</i>
Γιαννης	Μη ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Δε θεωρώ ότι συμμετέχει αρκετός κόσμος, είναι λίγος. Με βάση την κατάσταση που υπάρχει θα έπρεπε να υπήρχε πολύ περισσότερος.</i>
Δήμητρα	Ικανοποιητική συμμετοχή	<i>Ναι, νομίζω συμμετέχει όλο και περισσότερος κόσμος .</i>

10.Δραστηριότητα με τη μεγαλύτερη αξία στο χώρο

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Την ίδια του την ύπαρξη και τη λειτουργία του με δημοκρατικά χαρακτηριστικά. Καθώς και η ανάπτυξη της δημόσιας σφαίρας.
Δέσποινα	Ουσιαστικά ενώνει τους ανθρώπους. Τους φέρνει πιο κοντά. Δημιουργεί σχέσεις.
Νάντια	Πρώτον, ότι γίνονται πολύ σημαντικές σοβαρές εκδηλώσεις, όπως πχ για το σεξισμό. Ειδικά σε μια περιοχή σαν την Πετρούπολη που είναι συντηρητική με περιθωριοποιημένες ομάδες. Οι παιδικές δραστηριότητες, το θέατρο που είναι ηθικοπλαστικό μέσο. Τα πάρτυ που φέρνουν κοντά κόσμο της περιοχής που είναι κοντά ιδεολογικά, χωρίς κομματικές ταμπέλες. Πάλι καλά που υπάρχει το στέκι, αλλιώς θα κατέβαινα Εξάρχεια.
Μαργαρίτα	Την αντιφασιστική ομάδα. Και τις φτηνές μπύρες. (γέλια) όχι φτηνή, ποιοτική αλλά χωρίς μεγάλο κόστος.
Αφροδίτη	Δεν ξέρω αν μπορώ να πω για κάτι ότι είναι το πιο σημαντικό. Μου φαίνονται όλα εξίσου σημαντικά, όλα παίζουν το ρόλο τους. Και οι συζητήσεις, και οι ομάδες ακόμα και τα πάρτυ είναι σημαντικά.
Διονύσης	Λειτουργεί ως εστία δημοκρατίας.
Γιάννης	Το πιο σημαντικό είναι η αλληλοβοήθεια. Πχ τα μαθήματα, για ανθρώπους που δεν έχουν τη δυνατότητα να στείλουν τα παιδιά τους στα φροντιστήρια. Το δεύτερο είναι το Σπάμε, το οποίο προσπαθεί να αντιμετωπίσει το θέμα της τροφής. Και το τρίτο η προσπάθεια να δημιουργηθεί μια αντιφασιστική συνείδηση.
Δήμητρα	Το ότι ο κόσμος ανταλλάζει ιδέες και απόψεις σχετικά με θέματα της επικαιρότητας.

11. Δραστηριότητα που εκτυλίσσεται στο χώρο με τη μεγαλύτερη απήχηση

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Οι εκδηλώσεις κυρίως πολιτικού περιεχομένου.

Δέσποινα	<i>Οι πολιτικές εκδηλώσεις, είναι ένα ζήτημα που καίει τον κόσμο. Κυρίως όσες έχουν να κάνουν με τη διαπραγμάτευση.</i>
Νάντια	<i>Εκτός απ' τα πάρτυ; Τα πάρτυ κι οι εκδηλώσεις με πολιτικό ή αντιρατσιστικό περιεχόμενο.</i>
Μαργαρίτα	<i>Το παδικό στέκι. Οι γονείς νομίζω είναι η πιο αδικούμενη μερίδα της κοινωνίας. Δεν έχουν πολλά μέρη που μπορούν να απευθυνθούν χωρίς κόστος, για να κοινωνικοποιηθούν τα παιδιά τους και οι ίδιοι. Τώρα από κει και πέρα στις εκδηλώσεις που γίνονται έρχεται πολύς κόσμος.</i>
Αφροδίτη	<i>Οι εκδηλώσεις- συζητήσεις. Είναι πιο εύκολο για τον κόσμο ο οποίος δεν ασχολείται ενεργά με το στέκι, να έρθει να παρακολουθήσει μια συζήτηση απ' το να έρθει κατευθείαν να συμμετέχει σε μια ομάδα.</i>
Διονύσης	<i>Οι εκδηλώσεις που γίνονται για διάφορα θέματα κυρίως πολιτικού ενδιαφέροντος.</i>
Γιάννης	<i>Οι πολιτικές συζητήσεις.</i>
Δήμητρα	<i>Ε, απ' όσο θυμάμαι αρκετό κόσμο είχαν οι βραδιές που παίζαμε επιτραπέζια. Οι συζητήσεις επίσης. Υπάρχει κόσμος που έρχεται και παρακολουθεί.</i>

12.Πρωτοβουλία για τη δημιουργία του χώρου

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	<i>Πολίτες της Πετρούπολης. Κυρίως άνθρωποι από τον ΣΥΡΙΖΑ, αλλά όχι με απόφαση του ΣΥΡΙΖΑ, μεμονωμένα, και περισσότερο και πιο συντεταγμένα από τη Νεολαία ΣΥΡΙΖΑ, καθώς και άλλες κινηματικές ομάδες, όπως το ΣΠΑΜΕ τους Μεσάζοντες, ένα κομμάτι όσων έφυγαν από την κατάληψη του Βοτανικού πριν από 2 χρόνια και δε συμμετέχουν πια εκεί και μεμονωμένους κόσμος φυσικά.</i>
Δέσποινα	<i>Ήταν ιδέα μιας κομματικής νεολαίας, της Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ, συν κάποιοι άλλοι άνθρωποι που ανήκουν στο χώρο της Αριστεράς.</i>
Νάντια	<i>Δεν ξέρω, ξέρω δυο τρία άτομα ότι ήταν απ' τα πρώτα που το δημιούργησαν.</i>

Μαργαρίτα	<i>Άνθρωποι από το Σύριζα, απ' την ΑΝΤΑΡΣΥΑ, το Ξεκίνημα και μεμονωμένοι.</i>
Αφροδίτη	<i>Άνθρωποι που προέρχονταν από κάποιους χώρους και άλλοι που δεν ανήκαν κάπου, αλλά είχαν δράσει σε άλλους κοινωνικούς χώρους ή κινήματα. Και νομίζω αυτό ήταν σημαντικό. Ότι όλοι οι άνθρωποι που συμμετείχαν στις διαδικασίες πριν φτιαχτεί ο χώρος, ήταν άνθρωποι με κινηματική και συλλογική εμπειρία.</i>
Διονύσης	<i>Άτομα από τη Νεολαία ΣΥΡΙΖΑ της Πετρούπολης. Εκεί έπεσε ο πρώτος σπόρος. Μαζί όμως με κατοίκους της περιοχής που δεν ανήκαν στο ΣΥΡΙΖΑ.</i>
Γιάννης	<i>Άνθρωποι που ήταν στο Σύριζα, άνθρωποι που ήταν μόνοι τους, και άλλοι που είχαν φύγει από μια κατάληψη, επειδή αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να συνεδριάσουν, συναντήθηκαν κι άρχισαν να κουβεντιάζουν, για τη δημιουργία ενός κοινωνικού στεκιού στην Πετρούπολη. Έγιναν πολλές συζητήσεις, αποφασίσαμε σε ένα όνομα, νοικιάσαμε ένα χώρο, και δύο χρόνια προσπαθούμε να έχουμε αυτές τις δραστηριότητες.</i>
Δήμητρα	<i>Δεν το γνωρίζω ακριβώς, αλλά νομίζω μια παρέα γύρω στα πέντε-έξι άτομα.</i>

13. Ανάγκη δημιουργίας αντίστοιχων χώρων

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	<i>Ναι, όσο περισσότεροι τέτοιοι χώροι υπάρχουν τόσο πιο σημαντικό είναι.</i>
Δέσποινα	<i>Ναι, σίγουρα. Χαίρομαι που υπάρχουν δύο τέτοιοι χώροι στην Πετρούπολη, ακόμα κι αν δεν παώ στον έναν.</i>
Νάντια	<i>Ναι, θα ήταν πολύ καλό να δημιουργηθούν, αλλά να μην εγκαταλείψουμε την Οκτάνα για να πάμε αλλού.</i>
Μαργαρίτα	<i>Νομίζω ότι ο πληθυσμός της Πετρούπολης θα μπορούσε να εκφραστεί και σε άλλους χώρους. Να υπάρχουν δηλαδή κι άλλοι χώροι. Απλά μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει κάποια άλλη μερίδα ανθρώπων που να έχει δείξει τέτοιες ευαισθησίες ή προβληματισμούς.</i>

Αφροδίτη	<i>Βέβαια γιατί όχι. Όσο περισσότεροι τόσο το καλύτερο.</i>
Διονύσης	<i>Στην Πετρούπολη υπάρχει κι η κατάληψη του Βοτανικού, η οποία όμως για μένα έγινε σε τελείως διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες, σε περίοδο έντονων κινηματικών διαδικασιών. Και τώρα είναι δύσκολες οι συνθήκες, αλλά διαφορετικές. Η αλήθεια είναι ότι τέτοιοι χώροι δεν μπορεί ποτέ να είναι αρκετοί, είτε είναι στην Πετρούπολη είτε πιο δίπλα. Το ότι εμείς δηλαδή κάναμε ένα στέκι, δε σημαίνει ότι δε θα μπορούσε να υπάρχει κι ένα δεύτερο. Το ζητούμενο είναι να βγάλουμε τον κόσμο από το σπίτι του, ακόμα κι αν έρθει μόνο για να συζητήσει αυτό που του συμβαίνει. Εγώ ας πούμε που είμαι άνεργος έχω έρθει πολλές φορές στην Οκτάνα για να συζητήσω για τα προβλήματα που αντιμετωπίζω. Το θέμα είναι να καταλάβει ο κάθε πολίτης τη δύναμη που κρύβει μέσα του και πως ο ίδιος μπορεί να είναι υπεύθυνος για τη ζωή του και το χώρο γύρω του.</i>
Γιάννης	<i>Ναι φυσικά όσο περισσότεροι τόσο το καλύτερο.</i>
Δήμητρα	<i>Ναι, είναι αρκετά ευχάριστοι χώροι για τον κόσμο να περνάει ευχάριστα το χρόνο του και θα ενδιέφερε τον κόσμο να πηγαίνει.</i>

14. Ύπαρξη αντίστοιχου χώρου στην περιοχή και συμμετοχή σε αυτόν.

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	<i>Αντίστοιχος όχι, αλλά με την ίδια μεθοδολογία περίπου. Η κατάληψη του Βοτανικού Κήπου. Τώρα δε συμμετέχω, αλλά συμμετείχα πιο παλιά.</i>
Δέσποινα	<i>Ναι, η κατάληψη του Βοτανικού, αλλά δεν συμμετέχω.</i>
Νάντια	<i>Υπάρχει η κατάληψη του Βοτανικού Κήπου. Συμμετείχα για δύο χρόνια περίπου.</i>
Μαργαρίτα	<i>Με το ίδιο κάρμα ανθρώπων όχι. Υπάρχουν κάποιοι χώροι της ΑΝΤΑΡΣΥΑ ή των αναρχικών, αλλά δε συμμετέχω. Δεν έχουν τέτοια δράση, δεν έχουν τόση</i>

	<i>ποικιλία και δεν έχουν τέτοιο κλίμα.</i>
Αφροδίτη	<i>Υπάρχει ο Βοτανικός Κήπος. Συμμετείχα παλιά.</i>
Διονύσης	<i>Υπάρχει ο Βοτανικός Κήπος, αλλά είναι κατάληψη. Συμμετείχα πιο παλιά, για ενάμιση χρόνο περίπου, με αφορμή μια αντιφασιστική πρωτοβουλία.</i>
Γιάννης	<i>Ο Βοτανικός. Ήμουν όταν είχε δραστηροποιηθεί το ΣΠΑΜΕ. Άλλες φορές πήγαινα σε συζητήσεις ή σε θεατρικές παραστάσεις, αλλά χωρίς να παίρνω μέρος στη συνέλευση που καθόριζε τα πράγματα.</i>
Δήμητρα	<i>Ε υπάρχει η κινηματογραφική λέσχη και συμμετέχω.</i>

15.Ικανότητα αντικατάστασης θεσμών τοπικού ενδιαφέροντος από στέκια και καταλήψεις

Συνεντευξιζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Αντικατάσταση τοπικών θεσμών	<i>Ναι μπορούν. Χρειάζεται όμως ένα κανονιστικό πλαίσιο. Να υπάρχουν πολλοί άνθρωποι με πρόταγμα την αυτοοργάνωση και την άμεση δημοκρατία. Να είναι ανοιχτές διαδικασίες, αλλιώς δε γίνεται.</i>
Δέσποινα	Συμπλήρωση τοπικών θεσμών	<i>Να τους αντικαταστήσει απόλυτα όχι. Αν υπάρχουν πολλές συλλογικότητες σε μια κοινωνία, μπορούν εν δυνάμει ν'αντικαταστήσουν κάποιους, μέσω συνελεύσεων.</i>
Νάντια	Συμπλήρωση τοπικών θεσμών	<i>Ν' αντικαταστήσουν; Δε νομίζω ότι μπορούν. Να συμπληρώσουν μπορούν.</i>
Μαργαρίτα	Αντικατάσταση τοπικών θεσμών	<i>Ναι, θα μπορούσαν. Θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν ένα πολιτιστικό σύλλογο ή να συμπληρώσουν κάποιες πολιτιστικές ομάδες.</i>
Αφροδίτη	Αδυναμία τοπικής και μεμονωμένης αντικατάσταση θεσμών	<i>Τοπικά και μεμονωμένα φαντάζομαι όχι, είναι λίγο δύσκολο. Αλλά όταν κάνουμε την επανάσταση, μετά θα είναι όλα εφικτά. Γιατί θα την κάνουμε την επανάσταση, να το ξέρεις.</i>

Διονύσης	Αδυναμία αντικατάστασης τοπικών θεσμών	Σε μια ιδανική κοινωνία ναι, θα μπορούσε να συμβαίνει. Να παίρνουν οι πολίτες μια τοπικής κοινωνίας αμεσοδημοκρατικά τις αποφάσεις τους. Αλλά θα πρέπει όλος ο κόσμος να έχει το πολιτικό κεφάλαιο για να μπορεί να συμμετέχει και να λειτουργεί έτσι. Δεν ξέρω αν ένα δημοτικό συμβούλιο θα μπορούσε να λειτουργήσει έτσι, αλλά θα μπορούσε ίσως να λαμβάνει τις αποφάσεις με τον τρόπο που γίνεται και στην Οκτάνα, να είναι ανοιχτά σ' όλο τον κόσμο, κι όλος ο κόσμος να είναι ισάξιος στον τρόπο λήψης των αποφάσεων. Το αν θα ήθελα να γίνεται με το αν θα μπορούσε να γίνεται είναι κάτι διαφορετικό.
Γιάννης	Αντικατάσταση τοπικών θεσμών	Αν δυναμώσουν ναι. Κι αν βρουν ένα ρυθμό και αποκτήσουν ένα λόγο διαφορετικό από το θεσμοθετημένο λόγο, ή από τους θεσμοθετημένους ρυθμούς των θεσμών, γιατί αυτοί γραφειοκρατικοποιούνται.
Δήμητρα	Συμπλήρωση τοπικών θεσμών	Ε..Ε.. όχι. Ε δεν ξέρω, ε..ένα μέρος ίσως. Το κομμάτι των εκδηλώσεων θα μπορούσαν χαλαρά, τις πολιτιστικές δράσεις.

16.Αιτία να σταματήσει η λειτουργία του χώρου, αν επιτευχθούν στόχοι και διεκδικήσεις, με δεδομένο την αλλαγή κυβέρνησης με αριστερό πρόσημο, η οποία υποστηρίζει συλλογικά οράματα

Συνεντευξιαζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Διαχωρισμός κυβέρνησης από το πρόταγμα της κοινωνικής απελευθέρωσης	<i>Όχι βέβαια. Τα προτάγματα των συλλογικοτήτων για την κοινωνική απελευθέρωση δεν εκπληρώνονται μέσα από μία κυβέρνηση_διότι δε σταματάει η ταξική πάλη μέσα από μια κυβέρνηση αριστεράς.</i>
Νάντια	Τα στέκια ως μέσο ενεργοποίησης ριζοσπαστικών δυνάμεων	<i>Τα στέκια έχουν άλλες προοπτικές, Μπορεί να έχουν ως πρόταγμα πχ την επανάσταση. Ακόμα κι αν επιτευχθούν πολλά, δεν πρέπει αυτοί οι χώροι να καταργηθούν ποτέ. Γιατί και στην ουσία, μέσω από τους χώρους αυτούς ανεβαίνουν στην εξουσία, ή δραστηριοποιούνται δυνάμεις οι οποίες είναι πιο ριζοσπαστικές ή πιο αριστερές. Μέσα από αυτούς τους χώρους συσπηρώνεται ο κόσμος.</i>
Μαργαρίτα	Ανάγκη λειτουργίας ακόμα μεγαλύτερη	<i>Μα αν επιτευχθούν οι στόχοι, ίσα ίσα από κει και πέρα πρέπει να συνεχίσει τη δημιουργία του, τη λειτουργία του.Αν επιτευχθεί ο στόχος να έχει προσφέρει πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική κουλτούρα, πρέπει να συνεχίσει να είναι ζωντανός.</i>
Αφροδίτη	Τα στέκια και οι καταλήψεις αποτελούν μέσο πίεσης προς τις κυβερνήσεις	<i>Αρχικά νομίζω ότι αυτός ο χώρος δεν εξαρτάται από την κυβέρνηση της αριστεράς. Θεωρώ ότι οποιαδήποτε κυβέρνηση ακόμα και να είναι φιλικά προσκείμενη στα κινήματα γενικότερα, δεν υπάρχει</i>

		λόγος να σταματήσουν τις δράσεις τους. Υπάρχει ανάγκη να συνεχίζουν να υφίστανται και να πιέζουν την κυβέρνηση.
Διονύσης	Τα κοινωνικά στέκια και οι καταλήψεις βοηθούν στο μετασχηματισμό της κοινωνίας	Όχι, ποτέ. Θεωρώ πως ότι και να γίνει, ακόμα κι αν η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ τα καταφέρει και τα κάνει όλα τέλεια, πάντα θα υπάρχει χώρος για να αγωνιζόμαστε. Πιστεύω ότι τέτοιοι χώροι βοηθούν προς το μετασχηματισμό της κοινωνίας.
Γιάννης	Διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο κίνημα και την κυβέρνηση	Πρέπει να υπάρχει μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα σ' αυτό που ονομάζεται κίνημα, και σε οποιαδήποτε κυβέρνηση, είτε είναι αριστερή, κομμουνιστική, δεξιά. Ο τρόπος διεκδίκησης διαφέρει κάθε φορά. Υπάρχουν πολλοί που πίστευαν ότι τα πράγματα με μια απλή ψήφο αλλάζουν κ τώρα έχουν μια αριστερή μελαγχολία. Πρέπει να ξανακάνουν δουλειά με τον εαυτό τους και με τον τρόπο που ήταν μέχρι τώρα αριστεροί . Δεν πιστεύω ότι πρέπει να κλείσει, γιατί και έχει ανάγκη ο κόσμος να συζητάει, και να κάνει μερικά πράγματα τα οποία δεν είναι ενταγμένα σε κεντρικούς σχεδιασμούς κομμάτων ή κυβερνήσεων. Γιατί σε τελευταία ανάλυση, πιστεύω πως οι άνθρωποι πρέπει να σκέφτονται, να συζητάνε, και να αποφασίζουν με ποιο τρόπο θέλουν να είναι μέσα στα κινήματα, στις πολιτικές εξελίξεις, στον

		τρόπο που διασκεδάζουν, που δουλεύουν, σε όλα.
Δήμητρα	Μη αναγνώριση σύνδεσης	<i>Ε,.. όχι. Η Οκτάνα είναι ένας χώρος που δραστηριοποιείται με πολλούς τρόπους εκτός από αυτό. Δε θεωρώ ότι θα έπρεπε να κλείσει μόνο και μόνο με βάση την πολιτική.</i>

17.Αιτία της απουσίας κομματικού προσήμου στο χώρο. Αποτελεσματικότητα ή μη ως προς την ενεργοποίηση συμμετοχής

Συνεντευξιαζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	<i>Γιατί θέλαμε να δημιουργηθεί ένας πραγματικά ανοιχτός χώρος χωρίς καμία κομματική ταυτότητα η οποία θα εμπόδιζε τη συμμετοχή. Σίγουρα η απουσία κομματικού χαρακτηριστικού από μια συλλογικότητα την κάνει πιο ελκυστική στους συμμετέχοντες.</i>
Δέσποινα	<i>Γιατί οι άνθρωποι δεν εμπιστεύονται πλέον τα κόμματα και οτιδήποτε κομματικό. Ένας χώρος που δεν έχει κομματικές ταμπέλες είναι πιο εύκολο να σε κάνει να πας και να συμμετέχεις.</i>
Νάντια	<i>Αυτό μ'αρέσει σ' αυτό το χώρο, ότι δεν έχει κομματικές ταμπέλες. Γιατί αυτό συνδέει κι αυτό ενώνει τελικά τους ανθρώπους. Γιατί ξέρεις, εκτός κομματικών ταμπελών, όντως έχουμε κοινούς στόχους. Έτσι δεν είναι;</i>
Αφροδίτη	<i>Θέλαμε να δημιουργήσουμε κάτι πραγματικό ανοιχτό. Πιστεύω ότι είναι πιο εύκολο για κάποιον να έρθει σ' ένα χώρο που ξέρει ότι δεν υπάρχει κάποιο κόμμα από πίσω. Που ξέρει ότι δεν περιμένουν κάτι απ' αυτόν κι απλά είναι ανοιχτό.</i>
Διονύσης	<i>Η Οκτάνα δεν είναι ένα κομματικοποιημένο στέκι. Μπορεί να δραστηριοποιούνται μέλη του ΣΥΡΙΖΑ ή άλλων οργανώσεων. Ήταν σκόπιμη επιλογή να μην έχει κομματική ταυτότητα ο χώρος, για να μπορούν να έρθουν άνθρωποι κι από άλλους κομματικούς χώρους, με μοναδική εξαίρεση φυσικά την ακροδεξιά και τους φασίστες.</i>

	<i>Και παρότι εγώ ανήκω στη Νεολαία ΣΥΡΙΖΑ, θα κάνω ότι μπορώ για να μη γίνει ένα κομματικό στέκι. Είναι ξεκάθαρο ότι τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, αναλογιζόμενοι το τι έχει συμβεί στην πολιτική ζωή της χώρας, με όλα τα κομματικά στελέχη, με τη διαφθορά, με τις πελατειακές σχέσεις, και με την οικογενειοκρατία που επικρατεί στο ελληνικό κοινοβούλιο, ο κόσμος έχει δημιουργήσει αντιστάσεις και είναι πολύ αντίθετος σε οτιδήποτε κομματικό και κατ' επέκταση, όπως λανθασμένα το μεταφράζει και πολιτικό. Αυτό σημαίνει ότι αν εσύ θέλεις να κάνεις κάτι στην τοπική σου κοινωνία και να αφυπνίσεις τον κόσμο, ίσως είναι πιο εύκολο κάνοντας μια πρωτοβουλία από πολιτικά συνειδητοποιημένους ανθρώπους, παρά το να χρησιμοποιήσεις κομματικές πρακτικές. Θεωρώ ότι κάποια πράγματα είναι καλύτερο να γίνονται χωρίς κομματικές ταμπέλες, από πρωτοβουλίες κατοίκων, οι οποίοι όπου και ν' ανήκουν μπορούν να συνεργαστούν. Στο χώρο ήρθαν άνθρωποι κι απ' το ΚΚΕ κι απ' την ΑΝΤΑΡΣΥΑ, γι αυτό είναι ένας χώρον που ανήκει σε όλους.</i>
Γιάννης	<i>Η Οκτάνα δεν έχει κομματική ταμπέλα συνειδητά. Είχε κατηγορηθεί ότι ήταν παράρτημα του ΣΥΡΙΖΑ απ' το Βοτανικό Κήπο, και ο ΣΥΡΙΖΑ κατηγορούσε αρκετούς απ' τους ανθρώπους που συμμετείχαν στο Βοτανικό. Αυτό δείχνει πως επικοινωνούνε τα στερεότυπα που έχουν οι διάφορες οργανώσεις, συλλογικότητες και κόμματα για τις άλλες προσπάθειες, που γίνονται με βάση άλλη προσέγγιση, με άλλο τρόπο κατανόησης των ζητημάτων και κατά συνέπεια και των καθηκόντων.</i>
Δήμητρα	<i>Ε δεν ξέρω. Εδώ δεν υπάρχει κομματική ταμπέλα. Δεν ξέρω...</i>

18. Συμμετοχή σε κινηματικές διαδικασίες από το 2008 μέχρι το 2015

Συνεντευξιζόμενος/η	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	<i>Δεκέμβρης 2008, Αγανακτισμένοι, απεργιακές κινητοποιήσεις, δημοτικές κι εθνικές εκλογές, απεργία πείνας 300 μεταναστών, αντιφασιστικές κινηματοποιήσεις μετά τη δολοφονία Φύσσα, σε οτιδήποτε κινηματικό συνέβη συμμετείχα.</i>
Δέσποινα	<i>Α, σε καμία. Ε, στις πλατείες. Το 2008 για το Γρηγορόπουλο είχα κατέβει στην Πάτρα. Μετά στις εκλογές, σε συγκεντρώσεις, αν πιάνεται.</i>
Νάντια	<i>Κατέβαινα σε αντιφασιστικά συλλαλητήρια και κατά του μνημονίου, στις απεργιακές συγκεντρώσεις, και λίγο στις πλατείες.</i>
Μαργαρίτα	<i>Σε καταλήψεις των σχολείων με το άρθρο 16, στις πορείες για τη δολοφονία του Γρηγορόπουλου, στις απεργιακές κινητοποιήσεις του '11 και του '12, σε φοιτητικές κινητοποιήσεις όταν έγινε η συγχώνευση των σχολών, στο αντιφασιστικό κίνημα που υπήρχε με την άνοδο της χρυσής αυγής αλλά και μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Στις πολιτικές εκστρατείες του 2012 και του 2014 στις δημοτικές εκλογές. Στις κινηματοποιήσεις των πλατειών σε τοπικό επίπεδο.</i>
Αφροδίτη	<i>Στις πλατείες είχα κατέβει αρκετές φορές. Είχα ψηφίσει κιόλας. Στο Δεκέμβρη του 2008, στις αντιφασιστικές πορείες για το Φύσσα, σε απεργίες, στην ΕΡΤ.</i>
Διονύσης	<i>Στις πλατείες με τους Αγανακτισμένους, στο Δεκέμβρη, στην αντιφασιστική πορεία για τη δολοφονία του Φύσσα και σε τοπικές αντιφασιστικές δράσεις, σε απεργίες, στην ΕΡΤ,</i>
Γιάννης	<i>Σε όλες τις διαδηλώσεις που έγιναν και με βάση την κρίση, και με τη δολοφονία του Γρηγορόπουλου, στις απεργίες, στις κινητοποιήσεις, άσχετα αν συμφωνούσα. Δηλαδή και σε απεργίες της ΓΣΕΕ συμμετείχα.</i>
Δήμητρα	<i>Είχε τύχει να κατέβω την πρώτη μέρα στους Αγανακτισμένους. Γενικότερα δεν</i>

έχω κατέβει. Δεν έχω συμμετάσχει πολύ σε διαδηλώσεις που γίνονται στο κέντρο.

19.Οργάνωση σε κάποιο κόμμα

Συνεντευξιαζόμενος/η	Κωδικός	Απόσπασμα συνέντευξης
Πέτρος	Εμπειρία κομματικής οργάνωσης	<i>Ναι, στη Νεολαία Σύριζα.</i>
Δέσποινα	Απουσία εμπειρίας κομματικής οργάνωσης	<i>Ε, τυπικά όχι δεν ανήκω γιατί δεν είμαι γραμμένη. Έχω παρακολουθήσει συνελεύσεις της Νεολαίας Σύριζα.</i>
Νάντια	Εμπειρία κομματικής οργάνωσης	<i>Μετά το 2008 οργανώθηκα στην ΚΝΕ για ένα χρόνο περίπου. Απ' το οποίο έφυγα γιατί με διαχώριζαν στο θέμα το φεμινιστικό. Διαφωνούσαν κάθετα με αυτά που πίστευα εγώ, θεωρώντας ότι είναι ένα καπιταλιστικό κατάλοιπο., και με τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων και των τρανς ατόμων.) Τώρα είμαι στη Νεολαία του Σύριζα.</i>
Μαργαρίτα	Εμπειρία κομματικής οργάνωσης	<i>Κόμμα;..Ναι, κόμμα.. όχι οργάνωση, στο Ξεκίνημα. Και στη νεολαία Σύριζα.</i>
Αφροδίτη	Απουσία εμπειρίας κομματικής οργάνωσης	<i>Όχι, δεν ανήκω σε κάποιο κόμμα.</i>
Διονύσης	Εμπειρία κομματικής οργάνωσης	<i>Ναι, ανήκω στη Νεοαλαία Σύριζα.</i>
Γιάννης	Εμπειρία κομματικής οργάνωσης	<i>Τώρα όχι. Πριν ήμουν. Από το '70, για να μην πω πιο μπροστά, γιατί ήμουν και στους Λαμπράκηδες. Με οργανωμένη ένταξη από το '70. Το 69 τελοςπάντων από μια επαφή που είχα εδώ στην Ελλάδα η οποία συνεχίστηκε όταν πήγα στην Ιταλία. Και ήμουν οργανωμένος σ' αυτό το χώρο που κινούταν γύρω από το περιοδικό "Αναγέννηση", το οποίο καλώς ή κακώς θεωρήθηκε το φιλοκινέζικο</i>

		κομμάτι του κομμουνιστικού κινήματος. Ήμουν εκεί μέχρι το '83 περίπου. Κι από το '83 και μετά σε μια συλλογική προσπάθεια η οποία ξεκίνησε σαν εκδοτικός όικος, και λεγόταν Ασυνέχεια, στην προσπάθεια να ξαναδημιουργηθεί ένα κίνημα το οποίο να βάζει τα καθήκοντα της εποχής μας για το κομμουνιστικό κίνημα. Το οποίο έβγαλε μια σειρά βιβλία, είχε ένα εφημεριδάκι, είχε μια παρουσία σε χώρους δουλειάς κλπ.. Αυτό μέχρι το '94. Από το '94 και μετά δεν είμαι σε καμία συλλογικότητα, εννοώ με τη στενή έννοια του όρου, δηλαδή πολιτική ή κομμουνιστική σε τελευταία ανάλυση.
Δήμητρα	Απουσία εμπειρίας κομματικής οργάνωσης	Όχι.

Ψήφος στις εθνικές εκλογές του 2015

Συνεντευξιαζόμενος/η	Κόμμα
Πέτρος	Σύριζα
Δέσποινα	Σύριζα
Νάντια	Σύριζα
Μαργαρίτα	Σύριζα
Αφροδίτη	Τις τελευταίες δεν ψήφισα, πριν είχα ψηφίσει εξωκοινοβουλευτική αριστερά.
Διονύσης	Σύριζα
Γιάννης	Λαϊκή Ενότητα
Δήμητρα	Δεν ψήφισα

Προφίλ συνεντευξιαζόμενων

Συνεντευξιαζόμενος/η	Μορφωτικό επίπεδο, εργασία
----------------------	----------------------------

Πέτρος	<i>Υποψήφιος Διδάκτορας, Εργάζεται</i>
Δέσποινα	<i>Φοιτήτρια Επιστήμης των Υλικών, Δεν εργάζεται</i>
Νάντια	<i>Φοιτήτρια Φιλοσοφικής, Δεν εργάζεται</i>
Μαργαρίτα	<i>Φοιτήτρια Νοσηλευτικής, Εργάζεται</i>
Αφροδίτη	<i>Γραφίστρια, Καθηγήτρια Αγγλικών, εργάζεται</i>
Διονύσης	<i>Μηχανολόγος -Μηχανικός, άνεργος</i>
Γιάννης	<i>Συνταξιούχος</i>
Δήμητρα	<i>Νηπιαγωγός, Εργάζεται στο δήμο Ιλίου σε ΜΚΟ καταπολέμησης της φτώχειας και είναι στο κοινωνικό συσσίτιο.</i>

Από τη συμμετοχική παρατήρηση προέκυψαν πολύ σημαντικά δεδομένα για τη δραστηριοποίηση των ανθρώπων που συμμετέχουν στο Κοινωνικό Στέκι Οκτάνα, τα οποία δε θα ήμασταν σε θέση να τα γνωρίζουμε με άλλο τρόπο.

Το πρώτο που έχει ενδιαφέρον είναι ότι σε πολύ μεγάλο ποσοστό των γενικών συνελεύσεων ο αριθμός των γυναικών είναι μεγαλύτερος απ'τον αριθμό των αντρών. Γεγονός εξαιρετικά ελπιδοφόρο όχι μόνο για την ίδια τη θέση των γυναικών στο χώρο της πολιτικής, αλλά και για την ουσία της δημοκρατίας. Όπως αναφέρει η Κακεπάκη, κατά τη διάρκεια της ελληνικής κρίσης όπου εμφανίζονται νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής, το φύλο δεν αποτελεί διαφοροποιητική μεταβλητή.⁹³

Ένα άλλο βασικό συμπέρασμα που προέκυψε από τη συμμετοχική παρατήρηση είναι η επηροή των διαπροσωπικών σχέσεων που ανέπτυξαν τα υποκείμενα, στην ίδια τη λειτουργία του χώρου.

Ένα κοινωνικό στέκι, δεν είναι απλά ένας χώρος. Αποτελείται από ανθρώπους, και άρα από ανθρώπινες σχέσεις. Οι άνθρωποι που συμμετέχουν σε συλλογικότητες μέσω της καθημερινής ενασχόλησης τους με κοινούς προβληματισμούς και κοινές ανάγκες, δημιουργούν ζεστές σχέσεις μεταξύ τους. Αν οι σχέσεις αυτές καλλιεργηθούν και φορτιστούν και με τις βιωμένες συλλογικές εμπειρίες, δημιουργούνται σχέσεις εμπιστοσύνης και βαθιάς συντροφικότητας που πολλές φορές αποτελούν την πηγή έμπνευσης και ελπίδας για τη συνέχιση των συλλογικών διεκδικήσεων.

Αρκετές φορές όμως, οι σχέσεις αυτές διαρρηγνύονται, ακριβώς επειδή δεν είναι μόνο πολιτικές, αλλά και προσωπικές. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα κλίμα καχυποψίας, αμφιβολίας προθέσεων και να παρεμποδίζεται ο βασικός στόχος της λειτουργίας του εκάστοτε χώρου.

Μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης, διαπίστωσα ότι όταν για κάποιο λόγο υπήρξε ένα ρίγμα στην προσωπική σχέση ανάμεσα σε κάποια άτομα, αυτό οδήγησε και στην πολιτική ρήξη μεταξύ τους. Η αδυναμία να παρεμποδιστούν οι προσωπικές διαφορές και να εστιάσουν στην από κοινού πολιτική στόχευση ήταν μεγάλη, πράγμα που οδήγησε αρχικά σε εντάσεις και μετέπειτα στο γενικό αποπροσανατολισμό της

93 Μανίνα Κακεπάκη, Έμφυλες διαστάσεις της συλλογικής και ατομικής δράσης στην Αθήνα, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 41, Δεκέμβριος 2013

συλλογικότητας από το πολιτικό διακύβευμα της χρονικής συγκυρίας και δημιούργησε ένα γενικό κλίμα δυσκαμψίας. Όπως αναφέρει η Αφροδίτη μέσα στη συνέντευση, «όσο κι αν λέμε ότι οι προσωπικές διαφωνίες δεν πρέπει να επηρεάζουν τη συνέντευση και γενικά το στέκι, επηρεάζουν. Παίζουν βασικό ρόλο. Για κάποιους είναι πιο εύκολο να συμμετέχουν αν επικρατεί ένα φιλικό κλίμα».

Η πολιτική ανωριμότητα, όπως τη θέτω, να ιεραρχούν οι προσωπικές διενέξεις πάνω από το πολιτικό πρόταγμα, αποτελεί κίνδυνο για τη ζωτική λειτουργία συλλογικών χώρων καθώς και για το συλλογικό όραμα της κοινωνικής απελευθέρωσης που προτάσουν. Θεωρώ λοιπόν, ότι βασική μέριμνα αλλά και στόχος των συλλογικών υποκειμένων πρέπει να είναι η συνεχής επαναδιατύπωση των λόγων ύπαρξης των κοινωνικών χώρων αλλά και της παρουσίας τους μέσα σε αυτούς.

Ένα τρίτο σημαντικό στοιχείο που αναδύεται μέσα από την παρατήρηση, είναι το πως άνθρωποι που ξεκίνησαν να συμμετέχουν στο στέκι, συμμετέχοντας σε πολιτιστικές ομάδες, χωρίς ενδιαφέρον για τη γενική συνέντευση αρνούμενοι να την παρακολουθήσουν, μετά από κάποιους μήνες άρχισαν να συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και μάλιστα να τοποθετούνται μέσα στη γενική συνέντευση. Είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα, πως μια νέα κοπέλα που ξεκίνησε να παρακολουθεί κινηματογραφικές προβολές, άρχισε να συμμετέχει στη γενική συνέντευση και μετέπειτα στην αντιφασιστική ομάδα. Σημαντικός παράγοντας που διαμόρφωσε αυτή την στάση της είναι ότι κοινωνικοποιήθηκε με άλλα άτομα του χώρου, αντάλλαξαν απόψεις και ένωσε οικεία για να εκφράσει και εκείνη τις σκέψεις αλλά και τις ιδέες της. Διαπιστώνουμε λοιπόν, πως η πολιτική συμμετοχή είναι κάτι που μαθαίνεται και αποκτιέται μέσω της πολιτικής κινητοποίησης.⁹⁴

94 Μ.Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*, Σαββάλας, 2012

Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να δούμε τη συσχέτιση διαφόρων μεταβλητών μέσα από την ανάλυση και την κωδικοποίηση των δεδομένων.

Συνδυασμός κωδικών								
Φ	Η	Εργασία	Εμπειρία Κομματικής/Ιδεολογικής Οργάνωσης	Συλλογική/Κινηματική Εμπειρία	Αιτία Συμμετοχής	Στόχοι Συμμετοχής	Πολιτική Πρόληψη Πολιτικής	Αναγνώριση ως πολιτική συμμετοχή
A	33	Ναι	Ναι	Μεγάλη Συμμετοχή	Πολιτικά Κίνητρα	Πολιτική στόχευση	Ναι	Ναι
Γ	25	Όχι	Όχι	Μικρή Συμμετοχή	Προσωπικά κίνητρα	Προσωπική και πολιτική στόχευση	Όχι	Ναι
T	21	Φοιτήτρια	Ναι	Αρκετή Συμμετοχή	Προσωπικά κίνητρα	Προσωπική στόχευση	Ναι	Ναι
Γ	25	Ναι	Ναι	Μεγάλη Συμμετοχή	Πολιτικά κίνητρα	Πολιτική και προσωπική στόχευση	Ναι	Ναι
Γ	38	Ναι	Όχι	Μεγάλη Συμμετοχή	Πολιτικά κίνητρα	Προσωπική στόχευση	Όχι	Ναι
A	30	Όχι	Ναι	Μεγάλη Συμμετοχή	Προσωπικά και πολιτικά κίνητρα	Πολιτική στόχευση	Ναι	Ναι
A	63	Σύνταξη	Ναι	Μεγάλη Συμμετοχή	Πολιτικά κίνητρα	Πολιτική στόχευση	Ναι	Ναι
Γ	28	Ναι	Όχι	Όχι	Προσωπικά κίνητρα	Προσωπική στόχευση	Όχι	Όχι

Επεξήγηση συντομεύσεων πίνακα:

Φ: Φύλο

Η: Ηλικία

A: Άντρας

Γ: Γυναίκα

Παράρτημα 1: Αποσπάσματα Συνεντεύξεων

Ερώτηση: Συμμετέχεις στον ίδιο βαθμό από την αρχή;

Δημήτρης: «Κοίταξε να δεις η αλήθεια είναι ότι δε συμμετείχα τόσο πριν υλοποιηθεί ο χώρος, δηλαδή όταν βρισκόμασταν στη φάση που γινόντουσαν οι συζητήσεις και οι συνελεύσεις σχετικά με το πως θα είναι ο χώρος, που θα γίνει κλπ, σ' αυτά εντάζει ελάχιστες φορές είχα έρθει. Δεν ήμουν...Και λόγο χρόνου πιο πολύ δεν είχα ενδιαφερθεί τόσο. Όταν άνοιξε ο χώρος και ήρθα και είδα ότι είναι κάτι το οποίο θα μπορούσε να με εκφράζει και μέσα από το οποίο θα μπορούσα κι εγώ να κάνω κάποια πράγματα, αποφάσισα να συμμετάσχω πιο ενεργά».

Ερώτηση: Τι ήταν αυτό που σε έκανε να συμμετέχεις;

Δημήτρης: «Εντάξει τώρα αυτό τώρα έχει να κάνει..είναι διαφορετικό για τον κάθε άνθρωπο προφανώς. Εμένα οι λόγοι που με κάνανε στην ουσία να συμμετέχω σε τέτοιου είδους κινηματικές διαδικασίες για να το πω έτσι, ή μάλλον συλλογικότητες καλύτερα, είναι ότι μέσα από αυτό μπορείς να εκφραστείς καλύτερα και να κάνεις κάποια πράγματα τα οποία είναι καλά για σένα και καλά για κάποιους ανθρώπους τους οποίους μπορείς να βοηθήσεις, Τι άλλο.. Η αλήθεια είναι ότι η Οκτάνα και χώροι σαν την Οκτάνα αποτελούν αυτό που πάντα έλεγα, μικρές εστίες δημοκρατίας στην κοινωνία μας. Είναι κάτι το οποίο έλειπε και λείπει νομίζω ακόμα. Είναι ένας χώρος ο οποίος στην ουσία καλεί τους ανθρώπους να βγουν από τα σπίτια τους και να βγουν από την ιδιωτική ζωή τους και να κοινωνικοποιηθούν, το οποίο είναι κάτι βέβαια που λείπει πάρα πολύ στην εποχή μας θεωρώ. Έχουμε οδηγηθεί σ' αυτο τα τελευταία τριάντα χρόνια. Δηλαδή έχουμε φύγει από την κατάσταση που οι πιο παλιοί γνωρίζανε και λέγανε ότι οι άνθρωποι βγαίνανε, πηγαίνανε στα καφενεία, μιλάγανε, συζητούσανε, ήταν και πιο πολύ τυποποιημένοι τότε. Ε, μετά με την έλευση της τηλεόρασης κατά κύριο λόγο και της τεχνολογίας αργότερα, οι άνθρωποι άρχισαν να κλείνονται περισσότερο στον εαυτό τους, άρχισαν ν' ασχολούνται πιο πολύ με υλικά αγαθά και πράγματα, να γίνονται τέλοσπάντων ευτυχημένοι και χαρούμενοι με άλλα πράγματα και όχι τόσο με την κοινωνικοποίηση και με το να έρχονται σ' επαφή κι επικοινωνία με άλλους ανθρώπους. Θεωρώ λοιπόν ότι αυτό ήταν ένας καταλυτικός παράγοντας που οδήγησε την κοινωνία στην κατάσταση που βρίσκεται σήμερα, οπότε το να προσπαθήσουμε να φτιάξουμε τέτοιους χώρους που θα φέρουν τους ανθρώπους κοντά, νομίζω είναι καλό για να ξανακινηθεί ο κόσμος και ν' αρχίσει να πολιτικοποιείται. Να κάνουμε τέλοσπάντων την κοινωνία να σκέφτεται διαφορετικά απ'οτι σκεφτόταν τα τελευταία χρόνια. Άρα κι αυτός στην ουσία είναι ο λόγος που κι εγώ έχω αρχίσει, να μπαίνω σ αυτή τη διαδικασία ν' ασχοληθω και να κανω καποια πραγματα εκει μεσα».

Νάντια: «Το ότι είναι διαθεματικό, το ότι μπορεί να κάνει πολύ ωραία προγράμματα ενημερωτικά, απέναντι ας πούμε στην πολιτική, στην ιστορία, σε γεγονότα πολύ σημαντικά, στο έμφυλο ζήτημα, στο ρατσισμό. Γενικά ρε παιδί μου είναι πολύ έτσι διαθεματικό στέκι. Χρειάζεται πάρα πολύ.Μου το'χουν πει κι άλλα άτομα στην Πετρούπολη, θεωρείται ένα άλσος μέσα στην καγκουριά, κι έτσι είναι».

Πέτρος: «Θεωρώ ότι υπάρχει ανάγκη να υπάρχουν δημόσιοι χώροι, πολιτικοί και κοινωνικοί, ενώ δεν υπάρχουν. Άρα πρέπει να τους δημιουργήσουμε».

Ερώτηση: Θέλεις να μου περιγράψεις την καθημερινότητά σου στο χώρο;

Δημήτρης: «Γενικά νομίζω ότι η συμμετοχή μου στο χώρο είναι πολυδιάστατη, δεν είναι μονοδιάστατη. Πάω εκεί και κάνω αρκετά πράγματα και διαφορετικά. Άλλες φορές πάω και καθαρίζω, άλλες φορές πάω απλά για να παρακολουθήσω μια εκδήλωση, είτε πολιτικού είτε πολιτιστικού περιεχομένου. Σαν ενεργό μέλος αυτό που επίσης κάνω είναι να συμμετέχω ενεργά σε κάποιες από τις ομάδες τις οποίες έχει η οκτάνα, είτε είναι η αντιφασιστική, είτε είναι η κινηματογραφική, είτε η ομάδα ψυχαγωγίας με επιτραπέζια παιχνίδια. Αυτό που μπορώ να πω είναι ότι η παρουσία μου στο χώρο και ο τρόπος που λειτουργώ εκεί είναι πολυδιάστατος, δηλαδή δεν κάνω κάτι συγκεκριμένο μόνο και θεωρώ ότι αυτό είναι και το πιο σωστό. Ας μην ξεχνάμε ότι η Οκτάνα και χώροι σαν την Οκτάνα ούτως ή άλλως λειτουργούν στα πλαίσια της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων. Δηλαδή δεν παέι κάποιος να κάνει μόνο κατι και να φύγει. Όλοι πάμε εκεί για να προσφέρουμε ότι μπορούμε και όσο πιο πολλά μπορούμε και να επηρεαστούμε και να επηρεάσουμε κι αυτό το πράγμα είναι ένας κύκλος που όλοι κάνουν το ίδιο κι όλοι είναι ισάξιοι εκεί μέσα. Κι όλοι συναποφασίζουν βέβαια στο κεντρικό όργανο ας πούμε της Οκτάνα που είναι η κεντρική γενική συνέλευση που γίνεται τις Κυριακές».

Ερώτηση: Ποιοι είναι οι στόχοι σου μέσα από τη συμμετοχή σου σ' αυτό το χώρο;

Δημήτρης: «Ε, οι στόχοι μου... Δεν ξέρω αυτή η ερώτηση είναι λίγο ιδιαίτερη. Εντάξει προσωπικούς στόχους δεν μπορώ να πω ότι έχω θέσει ή ότι τίθενται προσωπικοί στόχοι από τη συμμετοχή ενός ατόμου σε 'ένα τέτοιο χώρο. Δηλαδή δεν μπορείς να πει κάποιος ότι πάω εκεί γιατί θέλω να κερδίσω κάτι απ' αυτό μακροπρόθεσμα ρε παιδί μου, ή μεσοπρόθεσμα. Ο στόχος μου είναι όμως ότι μέσα από τη δράση μου και τη λειτουργία μου σ' αυτό το χώρο, αυτός ο χώρος να γίνει όσο πιο γνωστός μπορεί να γίνει στους κατοίκους της Πετρούπολης, να έρθει όλο και περισσότερος κόσμος εκεί, να δει αυτό το χώρο να τον αγαπήσει και να συμμετέχουν όσοι πιο πολλοί γίνεται. Στην ουσία η δική μου μέριμνα να το πω κι έτσι είναι να κάνω αυτό το χώρο όσο πιο ελκυστικό γίνεται στους κατοίκους της Πετρούπολης. Ακόμα κι αν εγώ δηλαδή κάποια στιγμή δεν μπορώ να συνεχίσω και φύγω για τον ά ή 'β λόγο και δε βρίσκομαι πια εκεί να ξέρω ότι θα'χω αφήσει πίσω μου κάτι το οποίο θα συνεχίσει να λειτουργεί χωρίς εμένα και θα μείνει εκεί για όσο πιο πολύ καιρό μπορεί να μείνει. Αυτή είναι η στοχοθεσία η δική μου η προσωπική για την Οκτάνα μόνο, κι αν θες να το πάμε λίγο παρακάτω, γιατί όχι να μη δημιουργηθούν κι άλλα τέτοια στέκια και σε άλλους χώρους, εντάξει όχι της Πετρούπολης, αλλά των Δυτικών Προαστίων και της Αθήνας. Δηλαδή αυτό που θα θέλαμε είναι όσο πιο πολλές τέτοιες εστίες δημοκρατίας να υπάρχουνε στην περιοχή μας, στην πόλη μας και στη χώρα μας. Είναι κάτι το οποίο πιστεύω θα βοηθήσει πάρα πολύ την κοινωνία. Άρα αυτός μπορείς να πεις ότι είναι ένας προσωπικός μου στόχος. Θεωρώ ότι το συλλογικό πρέπει να μπαίνει πάντα πάνω από το προσωπικό, όταν έχουμε να κάνουμε με τέτοια εγχειρήματα, Δεν μπορείς να το βλέπεις αυτό το πράγμα εγωιστικά ή να λες ότι εγώ πάω εκεί γιατί θέλω να κερδίσω κάτι. Και βέβαια πρέπει να πω εδώ ότι όσο καιρό συμμετέχω και στην Οκτάνα και σε αντίστοιχες καταστάσεις έχω κερδίσει πολλά πράγματα προσωπικά, πάρα πολλά. Δηλαδή συζητήσεις που έχουνε γίνει, εκδηλώσεις που έχω παρακολουθήσει, άνθρωποι που έχω γνωρίσει, όλα αυτά έχουνε ένα πολύ μεγάλο, ένα τεράστιο προσωπικό κέρδος

για μένα. Δηλαδή έχω αποκτήσει ένα μεγάλο πολιτικό κεφάλαιο θεωρώ από τη συναναστροφή μου με τους ανθρώπους εκεί πέρα, από πολλά πράγματα, το οποίο θεωρώ ή δε θα το είχα αποκτήσει καθόλου ή θα το είχα αποκτήσει πάρα πολύ δύσκολα και σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα αν δεν ήμουν εκεί. Η ίδια μου η συμμετοχή στην Οκτάνα μ' έχει κάνει να κερδίσω πάρα πολλά πράγματα σε προσωπικό επίπεδο. Έχω γίνει ένας καλύτερος άνθρωπος είναι το μόνο σίγουρο, από αυτόν που ήμουνα πριν ξεκινήσω να συμμετέχω...και χωρίς να το έχω θέσει ως στόχο, αυτό είναι το μαγικό ρε παιδί μου μ'αυτά τα πράγματα. Ότι συμβαίνουν εκεί που δεν τα περιμένεις και σε ολοκληρώνουν. Γίνεσαι πιο ολοκληρωμένος άνθρωπος».

Δέσποινα: «Καταρχήν να γίνω καλύτερος άνθρωπος, είναι μια εμπειρία που σε βοηθάει να μάθεις. Να μπορέσεις να τραβήξεις στο στέκι και περισσότερο κόσμο, έτσι ώστε να αλληλοβοηθηθούμε, ν' αλλάζουμε τη γειτονιά, τον τόπο μας, να φτιάχνουμε νοοτροπίες που στηρίζονται στην αλληλεγγύη, ν' αφυπνίσουμε τους ίδιους τους εαυτούς μας και τον κόσμο, να λειτουργούμε πιο συλλογικά, όχι για την πάρτη μας».

Αφροδίτη: «Δε θα'λεγα ότι έχω κάποιο στόχο συγκεκριμένο. Θα έλεγα ότι θα ήθελα να συμμετέχω στις ομάδες που συμμετέχω. Θα ήθελα να τις δω να επεκτείνονται, να μεγαλώνουν τις δραστηριότητες τους, να κάνουν κι άλλα πράγματα. Αυτός θα ήταν ο στόχος. Και το στέκι παράλληλα να μεγαλώνει, να έρθει καινούριος κόσμος, με νέες ιδέες, να γίνουν κι άλλα πράγματα καινούρια, να προσελκύσουμε κι άλλο κόσμο. Αυτό θα ήταν ιδανικό. Θα ήταν ιδανικό δηλαδή για μένα, να ήταν συνέχεια ανοιχτό, κάθε μέρα. Γιατί τις μέρες που δεν έχει κάποια δραστηριότητα δεν είναι ανοιχτό. Εκτός αν κανονίσουμε εμείς να το ανοίξουμε, να κανονίσουμε μια βραδιά να έρθουμε για ποτό και να προσελκύσουμε κι άλλο κόσμο να έρθει».

Μαργαρίτα: «Οι στόχοι μου είναι να υπάρχει ένας χώρος ο οποίος να έχει κοινωνική απεύθυνση στο χώρο της Πετρούπολης, να μπορεί να καλύψει κάποιες κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές ανάγκες, τόσο δικές μου όσο και των υπόλοιπων κατοίκων εδώ πέρα. Θεωρώ ότι υπάρχουν οι ανάγκες αυτές και δεν έχουν τρόπο να εκφραστούν. Ε, κοινωνικοποίηση σ'ένα βαθμό, η συλλογικότητα, η αίσθηση της συντροφικότητας, της αλληλεγγύης, ότι είναι ένας χώρος που πέρα από τις δραστηριότητες και τις εκδηλώσεις μπορείς να απευθυνθείς για τα προβλήματα σου πιθανόν και τις ανησυχίες σου. Να βρεις ένα ακροατήριο αρκετά ανοιχτό και φιλικό. Οι στόχοι μου είναι να υπάρχει ένας χώρος ο οποίος να έχει κοινωνική απεύθυνση στο χώρο της Πετρούπολης, να μπορεί να καλύψει κάποιες κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές ανάγκες, τόσο δικές μου όσο και των υπόλοιπων κατοίκων εδώ πέρα. Θεωρώ ότι υπάρχουν οι ανάγκες αυτές και δεν έχουν τρόπο να εκφραστούν. Ε, κοινωνικοποίηση σ'ένα βαθμό, η συλλογικότητα, η αίσθηση της συντροφικότητας, της αλληλεγγύης, ότι είναι ένας χώρος που πέρα από τις δραστηριότητες και τις εκδηλώσεις μπορείς να απευθυνθείς για τα προβλήματα σου πιθανόν και τις ανησυχίες σου. Να βρεις ένα ακροατήριο αρκετά ανοιχτό και φιλικό».

Νάντια: «Εε, να κοινωνικοποιηθώ, με κάποιους ανθρώπους που θέλω εγώ ας πούμε, ή που θέλουν εκείνοι. Ε, να πάρω πράγματα, που'χω πάρει πάρα πολλά πράγματα από πολλές εκδηλώσεις που έχουν γίνει, πάρα πολύ σοβαρές εκδηλώσεις. Ε, και να μπορώ ρε παιδί μου ν' ανταλλάσσω απόψεις πολύ απελευθερωμένα και χωρίς ταμπού και μισαλλοδοξία, χωρίς το ένα χωρίς το άλλο, το οποίο υπάρχει γενικότερα και εδώ δεν το έχω συναντήσει καθόλου. Νιώθω πάρα πολύ ασφάλεια και γι' αυτό το λόγο να σου πω την αλήθεια».

Ερώτηση: Πως αντιλαμβάνεσαι την έννοια της πολιτικής και του πολίτη;

Διονύσης: «Η έννοια του πολίτη είναι κατά βάση, το πιο σημαντικό τουλάχιστον όπως το αντιλαμβάνομαι εγώ, η συμμετοχή του ατόμου στα κοινά, για αρχή. Πρωτίστως όσο αναφορά την πολιτική ζωή του τόπου που μένεις, δηλαδή της Πετρούπολης, μιας και μιλάμε για την Πετρούπολη. Και κατ' επέκταση στην πολιτική ζωή της χώρας. Το πως λειτουργούμε πολιτικά και το τι κάνουμε εντάζει πολλές φορές μπερδευόμαστε. Λέμε δηλαδή ότι πολιτικοποίηση είναι να συμμετέχεις σε μία νεολαία κομματική ή τελοσπάντων σε ένα κόμμα και να πηγαίνεις να ψηφίζεις μια φορά στα τέσσερα χρόνια ξέρω γω, ή να είσαι μέλος. Εγώ αυτό δεν το θεωρώ ότι είναι πολιτικοποίηση ενός ατόμου. Πολιτικοποίηση ενός ατόμου σημαίνει να ασχολείσαι, να διαβάζεις, να μαθαίνεις».

Λέσποινα: «Γιατί τα έχεις βάλει μαζί;.. Πολιτική.. Για την πολιτική μπορώ να σου πω πολλά πράγματα. Η πολιτική από μια αισιόδοξη, γλυκιά και πιο αθώα πλευρά είναι ένας τρόπος διεκδίκησης κάποιων πραγμάτων και ένα μέσο να λειτουργήσει ένα κράτος, όχι μέσο ακριβώς, ένα εργαλείο. Δε με ρωτάς φαντάζομαι για τα κόμματα.. Να διεκδικήσεις δηλαδή και να καλυτερεύσεις τη ζωή σου. Μέσω συλλογικότητας, κομμάτων, της νεολαίας έχεις κοινές δράσεις και αιτήματα και μέσω αυτής της διαδικασίας λειτουργεί το κράτος. Και μετά ανάλογα με τις μειοψηφίες ή τις πλειοψηφίες έχεις κανόνες και νόμους. Με μία καθαρή έννοια όλα αυτά... Με μια βρώμικη έννοια έχει να κάνει με τους πολιτικούς και όχι με την πολιτική. Σήμερα είναι πιο διεφθαρμένη διαδικασία, έννοια. Υπάρχουν πιο διεφθαρμένοι τύποι που χρησιμοποιούν την πολιτική για να κερδίσουν ατομικά συμφέροντα και όχι συλλογικά. Κι εδώ κολλάει περισσότερο και έτσι εντάσσεται η πολιτική με τον πολίτη. Ο πολίτης έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις και εν τέλει ο πολίτης διαμορφώνει το όλο πολιτικό σύστημα. Έχει το καρπούζι και το μαχαίρι. Οι δικές του ανάγκες εξυπηρετούνται και κυρίως αν είναι συλλογικές. Και το σύστημα πρέπει να κάνει τους πολίτες να έχουν μια καλύτερη ζωή, να εξυπηρετεί τα δικαιώματά τους κι αυτοί δημιουργούν τις ανάγκες τους. Αυτοί θα εκλέξουν τους άλλες πολίτες που θα κυβερνήσουν και θα αποφασίζουν γι' αυτούς».

Νάντια: «Ωραία. Καταρχάς του πολίτη, που είναι μέρος του όλου, που είναι στην ουσία η πολιτεία. Ο πολίτης είναι ένα μέρος μιας πολιτείας, ενός πολιτεύματος. Είναι το άτομο, η ατομικότητα που στην ουσία σε συνδυασμό με πολλές άλλες ατομικότητες οργανώνουν κάτι πιο συλλογικό και κάτι πιο μαζικό. Ο πολίτης επίσης όμως έχει και κάποιες αρχές, κάποιες υποχρεώσεις. Η συλλογικότητα αυτή που δημιουργεί τις ατομικότητες του πολίτη είναι στην ουσία μια πόλη. Αυτή η πόλη έχει αυτό που λέμε πολίτευμα. Επομένως ο πολίτης είναι υποχρεωμένος μέσω της πολιτικής να μπορεί να διαχειριστεί τα δικά του θέματα, του οίκου του, αλλά και τα συμφέροντα γενικότερα. Επομένως, πολιτική είναι να ασχολείσαι τόσο με τις ιδιωτικές σου υποθέσεις, όσο και με τις συλλογικές σου υποθέσεις, γιατί έχουν να κάνουν στην ουσία με άλλους ανθρώπους σαν εσένα, ή εκτός του δικού σου βεληνεκούς. Και είναι να συνδράμεις για ένα καλύτερο στην ουσία μέλλον. Είτε έχει να κάνει με οικονομικά θέματα, είτε έχει να κάνει με έμφυλα ζητήματα, είτε με μετανάστευση, είτε με λόατ θέματα».

Αφροδίτη: (Ξάφνιασμα) «Γιατί μου το κάνεις τώρα αυτό; Δε με προετοίμασες! (γέλια) Γιατί μου βάζεις τέτοια δύσκολα πράγματα τώρα.. Αχ.. Ε.. αλληλένδετα μου φαίνονται αυτά. Δηλαδή, ο πολίτης, αυτός που ανοίκει, όλοι οι άνθρωποι που ανήκουν σε μια πόλη, σ' ένα χώρο, σ' ένα μέρος, πρέπει ν' ασχολούνται με τα αυτής της πόλης τα θέματα, με τα κοινά, με όλα, νομίζω ότι είναι αλληλένδετα αυτά τα δύο. Πρέπει οι πολίτες να ενδιαφέρονται για την πολιτική. Και ιδανικά η πολιτική να φροντίζει τους πολίτες, λέμε τώρα. Πρέπει όλοι όσοι αποτελούν μια πόλη, ένα μέρος τελοσπάντων, πρέπει να ενδιαφέρονται για τα θέματα που απασχολούν αυτό το μέρος. Και πρέπει όσο

μπορούν να βοηθούν, όσο μπορούν να συμμετέχουν στα κοινά, στα της πόλης... Λίγο αφηρημένο είναι τελικά αυτό, η πολιτική».

Ερώτηση: Θεωρείς ότι συμμετέχει αρκετός κόσμος;

Γιάννης: «Δε θεωρώ ότι συμμετέχει αρκετός κόσμος, είναι λίγος. Με βάση την κατάσταση που υπάρχει θα έπρεπε να υπήρχε πολύ περισσότερος. Πράγμα που δεν έχει γίνει κατορθωτό, αλλά εντάζει έχει να κάνει και με το κατά πόσο εμείς εξαντλήσαμε όλα τα περιθώρια να απευθυνθούμε σε περισσότερο κόσμο και να αγκαλιάσουμε περισσότερο κόσμο. Κι αυτό πιστεύω ότι είναι πρόβλημα προγραμματισμού και καλύτερης προπαγάνδησης. Οι μεγάλες γενιές δεν μπορούν να έρθουν σε επαφή, γιατί τα πάντα κινούνται στο άυλο, που λέγεται διαδίκτυο. Οι μεγάλες γενιές έχουν μάθει σε άλλους τρόπους επικοινωνίας, την αφίσα, το πανό, την πρωτοβουλία έξω από το χώρο της Οκτάνα, σε μια πλατεία».

Δέσποινα: «Αναλόγως πως ορίζουμε τη συμμετοχή. Γενικά πιστεύω ότι συμμετέχει αρκετός. Κάποιοι έφυγαν, κάποιοι άλλοι ήρθαν. Σχετικά με το πόσοι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, θεωρώ ότι συμμετέχει αρκετός κόσμος. Θέλω να είμαι αισιόδοξη, θα έρθουν κι άλλοι. Ο χώρος είναι και μια βαλβίδα αποσυμπίεσης. Ο κόσμος νιώθει ότι δεν είναι μόνος του, υπάρχουν κι άλλοι άνθρωποι με ίδιες ιδέες, ανησυχίες, φοβίες που του μοιάζουν».

5. Συμπεράσματα

Όπως εξετάζουμε τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων παρατηρούμε ότι τα υποκείμενα κατά τη διάρκεια της κρίσης, πέρα από τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής, επιλέγουν μορφές συμμετοχικής δράσης, οι οποίες είναι εξωθεσμικές, και έχουν ως βασικά προτάγματα τη συλλογική δράση με αναφορές στην αυτοοργάνωση, την αυτοδιαχείριση και τα αμεσοδημοκρατικά χαρακτηριστικά. Τα υποκείμενα αναζητούν νέες μορφές πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης που χωρικοποιούνται μέσα στην πόλη. Δημιουργούνται νέες καταλήψεις και νέα κοινωνικά στέκια, τα οποία αποτυπώνουν στο χώρο τη δυνατότητα ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής μέσα από συλλογικές διεκδικήσεις. Έτσι, αναδύονται τα νέα συλογικά υποκείμενα της πόλης που οραματίζονται την κοινωνική χειραφέτηση

και επιστρατεύουν όλη τη φαντασία, την επινοητικότητα και την αγωνιστικότητα για να την κατακτήσουν.

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να αναδείξει ότι αυτές οι μορφές συλλογικής δράσης και πολιτικής πρακτικής, επειδή αποτελούν μορφές μη θεσμικής παρέμβασης, δεν αποτυπώνονται στην πολιτική πραγματικότητα και δεν συμπεριλαμβάνονται στο θεωρητικό πεδίο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας. Μόνο τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να μπαίνει στο πεδίο έρευνας η μη θεσμοθετημένη παρέμβαση. Μέσα από την αγωνία μου για τις επιστημονικές επεξεργασίες της δυσχερούς οικονομικοπολιτικής πραγματικότητας που βιώνουμε, αλλά και της ταύτισης με όσους επινοούν νέους τόπους έμπνευσης για να οικοδομήσουν εκ νέου τη συλλογική ζωή, ελπίζω αυτή η εργασία να αποτελέσει μια μικρή συμβολή στην καταγραφή της συλλογικής δράσης σε κοινωνικά στέκια και καταλήψεις ως μορφή πολιτικής συμμετοχής που αναπτύχθηκε ως συνήθης πρακτική κατά τη διάρκεια της ελληνικής κρίσης, και άρα συνιστά στοιχείο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας. Όπως αναφέρει και ο Σεφεριάδης άλλωστε, η αποκλειστικά θεσμική πρόσληψη του πολιτικού είναι ελλιπής και ατελέσφορη.⁹⁵

Στην υπό μελέτη περίπτωση της Οκτάνα, συμπεραίνουμε ότι όλοι και όλες σχεδόν οι συνεντευξιζόμενοι/ες αντιλαμβάνονται αυτή τη δράση ως πολιτική συμμετοχή. Η αντίληψη της δράσης ως μη πολιτικής συμμετοχής παρατηρείται στα υποκείμενα που δεν είχαν καμία προηγούμενη συλλογική ή κινηματική εμπειρία και δεν είχαν ενταχθεί ποτέ σε κάποιο κόμμα. Τα υποκείμενα αυτά αντιλαμβάνονται τη συμμετοχή τους σ' έναν κοινωνικό χώρο ως μια ευχάριστη δραστηριότητα να περνάνε τον ελεύθερο τους χρόνο και να κοινωνικοποιούνται (Δήμητρα, «Όχι. Όχι αναγκαστικά. Γιατί στο συγκεκριμένο χώρο μπορείς ν' ασχοληθείς με πάρα πολλά πράγματα πέρα από αυτό. Αλλά είναι ευαισθητοποιημένος και προς αυτό το θέμα»).

Η έρευνα ωστόσο έδειξε, μέσα από τη συμμετοχική παρατήρηση, ότι τα ίδια άτομα που μιλούν για ψυχαγωγία, και οι αρχικοί τους στόχοι ήταν να περάσουν δημιουργικά και όμορφα στον ελεύθερο τους χρόνο και να κοινωνικοποιηθούν, (Δήμητρα, «μπορείς να περάσεις ευχάριστα τον ελεύθερο σου χρόνο, έρχεσαι σε επικοινωνία με άλλα άτομα, συζητάς, περνάς δημιουργικά το χρόνο σου») μέσα από τη συμμετοχή τους άρχισαν να δραστηριοποιούνται πιο ενεργά στο χώρο, να συμμετέχουν στη γενική συνέλευση και να εκφράζουν πολιτικές απόψεις. Γίνεται φανερό λοιπόν, όπως υποστηρίζει και η Παντελίδου-Μαλούτα ότι η συμμετοχή είναι κάτι που μαθαίνεται μέσα από την ίδια τη διαδικασία της συμμετοχής.⁹⁶

Συμπεραίνουμε επίσης ότι οι παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής αμφισβητούνται από τα συλλογικά υποκείμενα ως μορφές πολιτικής συμμετοχής. Όπως λέει ο Διονύσης, 29 χρονών: «λέμε δηλαδή ότι πολιτικοποίηση είναι να συμμετέχεις σε μία νεολαία κομματική ή τελοσπάντων σε ένα κόμμα και να πηγαίνεις να ψηφίζεις μια φορά στα τέσσερα χρόνια ξέρω γω, ή να είσαι μέλος. Εγώ αυτό δεν το θεωρώ ότι είναι πολιτικοποίηση ενός ατόμου».

95 Σ.Ι. Σεφεριάδης, «Οι συλλογικές δράσεις ως εστία μελέτης του πολιτικού: συντεταγμένες για μια συμπεριληπτική πολιτική κοινωνιολογία». Πρόλογος στο, D. dellaPorta, M. Diani, *Κοινωνικά κινήματα. Μια εισαγωγή*, Αθήνα: Κριτική, 2010

96 Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας, Αθήνα 2012

Παρατηρούμε ωστόσο, ότι όσοι και όσες έχουν εμπειρία κομματικής ένταξης, δηλώνουν με στόμφο ότι πρόκειται για πολιτική συμμετοχή, ενώ όπου δεν υπήρχε κομματική ένταξη τα υποκείμενα προσδιόρισαν με λιγότερη ένταση τον χαρακτηρισμό αυτό, σημειώνοντας ότι πρόκειται «και για πολιτική συμμετοχή», χωρίς να δηλώνει δηλαδή ξεκάθαρη πολιτική πρόσληψη της συμμετοχής τους.

Όσο αφορά τους στόχους που θέλουν να εξυπηρετήσουν τα συλλογικά υποκείμενα μέσα από τη δράση τους στον κοινωνικό χώρο μπορούμε να τους χωρίσουμε σε πολιτικούς στόχους και προσωπικούς. Βλέπουμε ότι όσοι/ όσες έχουν προηγούμενη κινηματική ή συλλογική εμπειρία, και έχουν ενταχθεί σε κάποιο κόμμα, παραθέτουν στις απαντήσεις τους πρώτα στόχους με ξεκάθαρο πολιτικό πρόσημο. Η στόχευση αφορά τη δημόσια σφαίρα, έχουν ως αίτημα την κοινωνική απελευθέρωση και αναφορά στη δημοκρατία, προτείνουν την αλληλεγγύη σε όλες τις εφάνσεις της ζωής. Πέρα όμως από την πολιτική στόχευση σημασία έχει και η προσωπική. Για τα συλλογικά υποκείμενα αυτών των χωρικοτήτων, η πολιτική πράξη δεν αποτελεί μια ξεχωριστή πτυχή της ζωής, αλλά μέρος ενός συνολικού αντιπαραδείγματος, το οποίο ενσωματώνει την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό, την αλληλεγγύη και την επινόηση της γιορτής.

Αυτό φαίνεται από τις πολλές πολιτισμικές ομάδες, τις οποίες δημιουργούν στους χώρους που συμμετέχουν, τις συλλογικές κουζίνες, τα πάρτυ, τις συναυλίες. Θεατρικές παραστάσεις ερασιτεχνικών, κι όχι μόνο, ομάδων ανέβηκαν σε πολλούς κοινωνικούς χώρους, συνδέοντας ακόμα και τη μια κατάληψη με την άλλη. Ηθοποιοί και σκηνοθέτες επαγγελματίες, μαζί με όσους και όσες επιθυμούσαν να συμμετέχουν διαμοίρασαν σ' αυτούς τους χώρους ένα σπουδαίο πολιτισμικό κεφάλαιο και ανέδειξαν τη μη εμπορευματική αξία της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Πολλές φορές οι καλλιτεχνικές αυτές ομάδες που συστάθηκαν μέσα στα στέκια και τις καταλήψεις, αποτέλεσαν την ικανή αφορμή για κοινωνικοποίηση μεταξύ των συμμετεχόντων και την μετέπειτα πολιτικοποίηση τους.

Όπως είδαμε και από την ανάλυση των συνεντεύξεων, τα υποκείμενα που δεν είχαν κάποια προηγούμενη κινηματική εμπειρία και δεν ανήκαν σε κάποιο κόμμα, στοχεύουν σε μια καλύτερευση της προσωπικής τους ζωής, αποζητούν καλύτερους όρους ψυχαγωγίας και τρόπους να κοινωνικοποιηθούν στον ελεύθερο χρόνο τους. Αυτό φυσικά δεν συνιστά σε καμία περίπτωση κάτι το μεμπτό. Αντίθετα, παρατηρείται, ότι ενώ η αρχική τους στόχευση δεν είχε πολιτικά χαρακτηριστικά, μέσω της συμμετοχής τους τα υποκείμενα αυτά προβαίνουν σε πολιτικές πρακτικές.

Η προσωπική στόχευση από συνεντευξιαζόμενη με τρανς ταυτότητα έχει ιδιαίτερη σημασία. Ενώ είχε προηγούμενη κινηματική εμπειρία, ένταξη σε κόμμα και μια πολιτική πρόσληψη της έννοιας του πολίτη, οι στόχοι συμμετοχής ήταν καθαρά προσωπικοί με αναφορά στη σεξουαλική απελευθέρωση και την αίσθηση ασφάλειας. Η σεξουαλική ταυτότητα βιώνεται κυρίαρχα και μάλιστα αποτελεί στοιχείο που προωθεί τη δράση του υποκειμένου. Η αίσθηση ασφάλειας και εμπιστοσύνης και η απουσία κοινωνικού αποκλεισμού από τα υπόλοιπα άτομα αποτελούν συστατικά στοιχεία μιας συλλογικότητας που θέλει να οραματίζεται τη δικαιοσύνη και τη δημοκρατία. Η προσωπική στόχευση στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αναιρεί ότι το υποκείμενο νοηματοδοτεί πολιτικά τη συμμετοχή του στο στέκι. Όμως, φαίνεται ξεκάθαρα πως ο κοινωνικός αποκλεισμός που έχει βιώσει από άλλους χώρους, είναι ο λόγος που επιδιώκει την αναφορά σε έμφυλες αναπαραστάσεις κατά τη διάρκεια της συμμετοχής της στο κοινωνικό στέκι.

Σχετικά με την αντίληψη για τις έννοιες της πολιτικής και του πολίτη διαπιστώνουμε ότι τα υποκείμενα είχαν αρχικά μεγάλη δυσκολία να δώσουν έναν ορισμό, καταλήγοντας ακόμα και σε αδυναμία να απαντήσουν (Αφροδίτη, «δύσκολα μου βάζεις τώρα, ωραία δεν περνάγαμε μέχρι τώρα»), (Δήμητρα, «ε, θέλω να το κλείσεις λίγο, σταμάτα το »). Ως προς τον ορισμό της πολιτικής παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη σύγχυση και δυσφορία, και ορισμένες φορές τα υποκείμενα απάντησαν πως δεν έχουν τις κατάλληλες γνώσεις για να απαντήσουν και πως δεν ήταν προετοιμασμένα (Αφροδίτη, «δε με ενημέρωσες να μελετήσω κάτι επιστημονικό»).

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η πολιτική προσλαμβάνεται μερικές φορές από τα υποκείμενα ως επιστημονικό πεδίο για το οποίο μπορούν να μιλήσουν οι ειδικοί. Φαίνεται λοιπόν, όπως έχει επισημάνει και η Μαλούτα, ότι η ερώτηση «ενδιαφέρεστε για την πολιτική», έπρεπε να διαμορφωθεί εκ νέου, καθώς δε μας έδινε ποιοτικά στοιχεία για θεωρητική επεξεργασία. Το πως νοηματοδοτεί ένα υποκείμενο τις έννοιες της πολιτικής και του πολίτη μας δίνουν δείγματα για το πως τις αντιλαμβάνονται και πρακτικά, αλλά και τι δικαιώματα και υποχρεώσεις θεωρούν ότι έχουν. Η μεγαλύτερη δυσκολία στον ορισμό, και την πρόσληψη τελικά της έννοιας του πολίτη ως τον κόσμο και της πολιτικής ως σύστημα, ήταν από το υποκείμενο που δεν είχε καμία κινηματική ή συλλογική εμπειρία στο παρελθόν, ούτε είχε ενταχθεί ποτέ σε κάποιο κόμμα.

Τα υποκείμενα που δεν είχαν μεγάλη κινηματική εμπειρία ούτε είχαν ενταχθεί σε κάποιο κόμμα, όρισαν την πολιτική ως λειτουργία του κράτους, και προσωποποιώντας την στα πολιτικά πρόσωπα, δίνοντας μερικές φορές τους όρους «βρώμικη» έννοια στην πολιτική.

Στην πολιτική πρόσληψη της πολιτικής και του πολίτη, στην περίπτωση των υποκειμένων με μακρόχρονη κινηματική και συλλογική εμπειρία και ένταξη σε κόμμα είναι σημαντικό να δούμε ότι τα υποκείμενα βάζουν το ταξικό πρόσημο στην έννοια του πολίτη και το αίτημα της κοινωνικής απελευθέρωσης. Βλέπουμε λοιπόν ότι ο πολίτης προσλαμβάνεται με μία δημοκρατική αντίληψη.

Τέλος, παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι/περισσότερες αναγνώρισαν ως συστατικό του πολίτη τη συμμετοχή στα κοινά, τη δράση στο δημόσιο χώρο.

Η αξία που έχουν οι απαντήσεις των υποκειμένων είναι πολύ μεγάλη, καθώς σύμφωνα με τη Μαλούτα, η δομή και η λειτουργία ενός πολιτικού συστήματος επηρεάζονται και από το πώς οι πολίτες προσλαμβάνουν την πολιτική πραγματικότητα (Μαλούτα:2012).

Αποτελούσε βασική υπόθεση της εργασίας αν τα υποκείμενα που συμμετέχουν σε μια συλλογικότητα θέτουν πολιτικούς στόχους κατά την ένταξη τους. Όπως παρατηρούμε οι στόχοι που θέτει η πλειοψηφία των υποκειμένων είναι κατά βάση πολιτικοί. Αυτό δίνει ακόμα μεγαλύτερο βάρος στην πολιτική τους συμμετοχή, καθώς διαφαίνεται ότι η συμμετοχή τους αφορά τη δημόσια σφαίρα και αναζητά συλλογικούς τρόπους αντιμετώπισης. Όμως, ακόμα και σε περιπτώσεις που τα υποκείμενα δηλώνουν αρχικά ως στόχο προσωπικές ανάγκες, όπως δημιουργική έκφραση ή δημιουργία, διαπιστώνουμε ότι το πλαίσιο στο οποίο εκφράζονται είναι και σ' αυτή την περίπτωση το πλαίσιο μιας αυτοοργανωμένης συλλογικότητας που αναζητά συλλογικές λύσεις και προοπτικές.

Πολλές φορές μάλιστα η μη προσδιορισμένη στόχευση μπορεί να είναι περισσότερο καθοριστική για την πολιτική φυσιογνωμία των υποκειμένων και να επιδράσει στο σύνολο καθοριστικά, σε σχέση με μια καθαρά πολιτική στόχευση.

Αυτό που επίσης έχει ενδιαφέρον είναι ότι μέλη κομματικής νεολαίας υιοθέτησαν ως πρακτικές την αυτοοργάνωση και την αυτοδιαχείριση και δεν επέλεξαν να προσδώσουν σε μια συλλογικότητα κομματικά χαρακτηριστικά. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Διονύσης, « παρόλο που ανήκω στη Νεολαία ΣΥΡΙΖΑ, θα κάνω τα πάντα για να μη γίνει το στέκι κομματικό.» Η επιλογή αυτή φανερώνει δύο σημαντικά στοιχεία. Από τη μία, ότι ακόμα και τα ίδια τα υποκείμενα που ανήκουν σε κομματικές οργανώσεις, αμφισβητούν τις παραδοσιακές μορφές πολιτικοποίησης και αναζητούν νέες μορφές εξωθεσμικές. Από την άλλη, η επιλογή της δημιουργίας μιας συλλογικότητας οριζόντιας με αμεσοδημοκρατικά χαρακτηριστικά από μέλη κομμάτων, σημαίνει ότι οι οργανωτικές αρχές της αυτοδιαχείρισης και της αυτονομίας έχουν παγιωθεί και συνιστούν πλέον μια συνήθης πολιτική πρακτική στην ελληνική πολιτική κουλτούρα.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως η πολιτική ανάγκη να υπάρξει το συλλογικό υποκείμενο που θα οραματιστεί και θα διεκδικήσει να αποτυπώσει τις ρίζες της ελευθερίας και της δικαιοσύνης στον αστικό ιστό, είναι πάνω από κάθε ιδεολογική ή πολιτική στόχευση, και συνιστά το πρόταγμα της κοινωνικής απελευθέρωσης. Όπως χαρακτηριστικά λένε συμμετέχοντες σ' έναν από αυτούς τους χώρους, «οι αυτοδιαχειριζόμενοι χώροι δεν είναι χώροι ανομίας, αλλά ελευθερίας».⁹⁷

Από τη στιγμή που έγιναν οι συνεντεύξεις και η επεργασία των δεδομένων μέχρι και αυτή τη στιγμή που μάλλον δημοσιεύεται η παρούσα διπλωματική εργασία, ίσως τα δεδομένα να έχουν αλλάξει. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα κάποια από τις καταλήψεις να έχει κλείσει, κάποια άλλη να υπολειτουργεί, ή σε κάποιο κοινωνικό στέκι αντίστοιχα η συμμετοχή των υποκειμένων να έχει μειωθεί κατά πολύ. Αυτό όμως δεν έχει καμία σημασία. Γιατί το προσωπικό και πολιτικό αποτύπωμα που μένει ως πολιτικό κεφάλαιο και ως μνήμη στα συλλογικά υποκείμενα είναι αδύνατο να μετρηθεί. Είναι τόσο σημαντικό που είναι ικανό να ενεργοποιήσει σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή, κάτω από ακαθόριστες συνθήκες, μια κινηματική επιστροφή.

Μέσα από την παρούσα εργασία, γίνεται φανερό ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης αναδύονται νέα συλλογικά υποκείμενα που πολιτικοποιούνται στο δημόσιο χώρο και ανασυγκροτούν νέες μορφές αγώνα. Τα συλλογικά αυτά υποκείμενα διεκδικούν τις χωρικότητες της δικαιοσύνης και της ελευθερίας στην πόλη, όχι για κάποιο προσωπικό όφελος, αλλά για το κοινό όραμα που συνέδεε πάντα τους ανθρώπους της εργατικής τάξης, τους ανθρώπους των κινημάτων, εκείνους που αγωνίζονταν για μια πιο δίκαιη ζωή. Μέσα από πρακτικές της αυτοοργάνωσης και της αυτοδιαχείρισης, παίρνουν από το δημόσιο χώρο αυτό που τους ανήκει. Τη δυνατότητα να υπάρξει δικαιοσύνη.

97 Από τον ιστότοπο www.enallaktikos.gr

Παράρτημα 2: Έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό των καταλήψεων και των κοινωνικών στεκιών

**πρόγραμμα μαθημάτων
αυτομόρφωσης**

Δευτέρα 17:00 - 19:00 Νοηματική
 Δευτέρα 19:00 - 20:00 Θεωρία της μουσικής Α'
 Δευτέρα 20:00 - 21:00 Θεωρία της μουσικής Β'
 Πέμπτη 15:45 - 17:45 Κιθάρα
 Παρασκευή 17:00 - 19:00 Τουρκικά
 Σάββατο 18:00 - 20:00 Ισπανικά για προχωρ.
 Κυριακή 13:00 - 15:00 Φωτογραφία
 Κυριακή 15:00 - 17:00 Γαλλικά
 Κυριακή 17:00 - 19:00 Ισπανικά για αρχάριους

Θα διοργανωθούν επίσης σεμινάρια ψηφ. μοντάζ (première)
 και εργαστήρια ελεύθερου λογισμικού

2015-2016

κατάληψη σινιάλο
 καποδιστρίου και θεσσαλονίκης,
 κάτω αιγάλεω
<https://sinialo.espiv.net>

Προβολή ντοκιμαντέρ *
“ΑΚΥΒΕΡΝΗΤΟΙ”
 Μια διαδρομή στα σύγχρονα
 κινητικά κίνητρα της Καταλονίας

12/7 στις 21.00 **στην κατάληψη σινιάλο**
 (καποδιστρίου & θεσσαλονίκης, αιγάλεω)

θα ακολουθήσει:
συζήτηση
 με συντελεστές από την Καταλονία
 που συμμετείχαν στους εργατείς και στην δημιουργία του ντοκιμαντέρ

υπόλοιπα: Agnès / Bepoires / Prokto / κατάληψη Σινιάλο

LIVE HIP HOP

SATURDAY 15 OCT
STARTS AT 19:00

από μετρό Αιγάλεω, λεωφορείο 811,
 στάση ΚΑΠΗ.
 από μετρό Μεταξουργείο,
 λεωφορείο Α15, Β15,
 στάση παλατάκι, 5' περπάτημα

ΑΠΡΥΠΝΟΣ
ΑΝΑΠΟΔΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ
INTIFADA **OMERTA**
PEOPLE ON TRACK
PRODUCTIVE
PSYCHODRAMA 07
ZYAM

opening act:
87, Δ.Π.
ΑΠΑΡΤΙΤΟΙ

ΠΑΠΟΥΤΣΑΔΙΚΟ
ΚΑΤΑΛΗΨΗ

Δαβάκη 20, Χαϊδάρι
 papoutsadiko.espnblogs.net

ΚΑΦΕΝΕΙΟ

ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΟ

κάθε **Πέμπτη**
 απόγευμα από
 τις **19:00**
ΠΑΠΟΥΤΣΑΔΙΚΟ
ΚΑΤΑΛΗΨΗ

Δαβάκη 20, Χαϊδάρι
 papoutsadiko.espnblogs.net

ΜΕ ΜΕΖΕΔΕΣ, ΜΟΥΣΙΚΗ & ΚΟΥΒΕΝΤΑ...

προβολή ντοκυμαντέρ - συζήτηση

προβολή ντοκυμαντέρ - συζήτηση

Παρασκευή

3 / 6

8 : 0 0 μ μ

κατάληψη ΠΑΠΟΥΤΣΑΔΙΚ[♂]

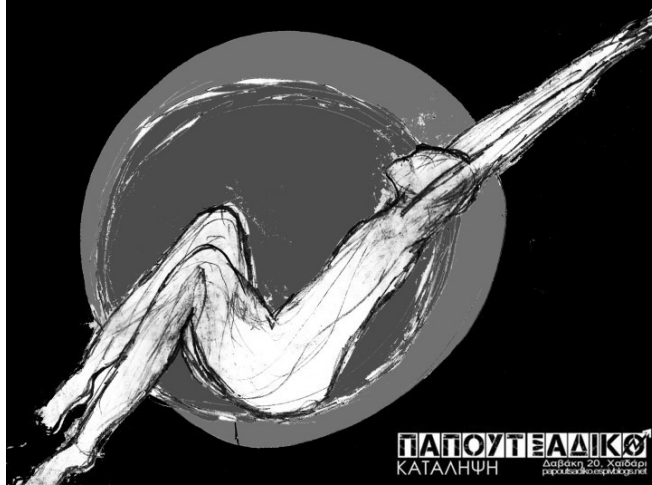
Δαβάκη 20, Χαϊδάρι <http://papoutsadiko.espivblogs.net>

το θέατρο του καταπιεσμένου

παρουσίαση και συζήτηση για τη δημιουργία
ομάδας θεάτρου, πέμπτη 17 οκτώβρη στις 19:30

Το θέατρο του Καταπιεσμένου γεννήθηκε πριν 50 χρόνια στη Λατινική Αμερική των δικτατορικών καθεστώτων ως αντίσταση και φωνή στη λογοκρισία και την καταστολή. Είναι συμμετοχικό ριζοσπαστικό θέατρο που εκφράζει την Καταπίεση με όσο γίνεται περισσότερη αμεσότητα, ευκρίνεια και συλλογική ερμηνεία. Στόχος του είναι η οργάνωση της αντίστασης στον Καταπίεστη και η σύνθεση - στον πραγματικό κόσμο και όχι μόνο στο θέατρο - εικόνων χωρίς καταπίεση.

ΠΑΠΟΥΤΕΑΔΙΚΟ
ΚΑΤΑΛΗΨΗ

Διαβάκη 20, Χαϊδάρι
papouteadiko@gmail.com

ΣΑΒΒΑΤΟ 18/3/17

5 το απόγευμα:

ΑΝΤΙΣΤΑ ΖΟΝ3 BASKETBALL + RAP
 στα γήπεδα δίπλα από τον Βοτανικό Κήπο
 (πλατεία Αγ. Δημητρίου, Πετρούπολη)

10 το βράδυ:

ΑΝΤΙΣΤΑ HIP-HOP LIVE
 στο Βοτανικό Κήπο Πετρούπολης

VIRAL (Hlt'n'Rap)
DJ BIFFER (Hlt'n'Rap)
LEON (Hlt'n'Rap)
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΣ ΜΗΧΕΝ (Hlt'n'Rap)
UNFLOME
ΘΕΙΟΣ ΓΙΑΚΩΒΗΣ

ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ

Παρεκία Αγ. Δημητρίου, Πετρούπολη
 Λεωφόρος 750 (απέναντι Αγ. Δημητρίου)
 ΑΤΤ 401 011 (από αεροδρόμιο)
 σελίδα Facebook: Antifa
 website: antifa.gr

REFUGEES WELCOME

Βαρβαρότητα με «ανθρώπινο πρόσωπο»:

Η στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στους μετανάστες

Συζήτηση

στο πλαίσιο του 3ου Φεστιβάλ Λαμπεδόνας

Κυριακή 26 / 6 στις 17:00

Είναι αυτός ο ανθρωπιστικός ρατσισμός ή ρατσιστικός ανθρωπισμός, που ονομάζουμε βαρβαρότητα με "ανθρώπινο πρόσωπο". Είναι μια πολύ πιο εκλεπτυσμένη μορφή ρατσισμού, καθώς δεν κραυγάζει τη συνηθισμένη ρητορική του μίσους και της αντιμεταναστευτικής υστερίας της παραδοσιακής ρατσιστικής πολιτικής. Αντίθετα, διαχέει τον λόγο του αποκλεισμού μέσα από την απόσπαση της συναίνεσης στην κατάσταση εξαίρεσης που εμπεδώνεται σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης-φρούριο. Είναι η μορφή που προσιδιάζει ιδανικά στο «αριστερο»-ακροδεξιό υβρίδιο που ανέλαβε την εγγύηση της συνέχειας του ελληνικού κράτους στην μετα-μνημονιακή ουσιαστικά εποχή.

ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΒΥΡΩΝΑ _ <http://antifavironas.blogspot.gr/>

ΕΚΔΗΛΩΣΗ/ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

με αφορμή τη μπροσούρα
**για την εξέγερση
του Δεκέμβρη 2008**
“τότε-πριν-μετά”

σάββατο 7/12 στις 20:00 **στο ΠΑΠΟΥΤΣΑΔΙΚΟ**
ΚΑΤΑΛΗΨΗ

πρωτοβουλία συντρόφων από το Ρεσάλτο + κατάληψη Παπουτσάδικο

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

Σάββατο 3/11 στις 21.30
Πάρτι-3 χρόνια Βοτανικός Κήπος και γιορτάζουμε

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΗΣ
Δευτέρα 5/11 στις 18.00

Οι συμμετέχοντες θα αποκτήσουν τις θεωρητικές βάσεις και πρακτική γνώση που είναι μετέωροι ως εκπαιδευτές στις αγωγές και στις πυρκαγιές και τον αντιμετώπισμό τους, τον τρόπο μάθησης και το χειρισμό της φωτιάς, τα πρακτικά και κατασκευαστικά μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται καθώς και τον τρόπο ασφαλών καταβύσεων.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΩΤΕΣ ΒΟΗΘΕΙΕΣ
Συνάντηση διάρκειας 15ωρών (μέγιστος αριθμός συμμετεχόντων 20 άτομα). Για δήλωση συμμετοχής μπορείτε επικοινωνήσετε με το email του Βοτανικού Κήπου (βοτανικοςkhopos@gmail.com) έως 3/11. Το σεμινάριο θα πραγματοποιηθεί τις αμέσως επόμενες και ώρες.

Τετάρτη 7/11 στις 17.00 (4ώρες)
Σάββατο 10/11 στις 9.00 (6 ώρες)
Κυριακή 11/11 στις 9.00 (6 ώρες)
(Με δώρα (βιβλία και παρασκευαστικά))
*Μετά τη φροντιστική και την επίσημη παρουσίαση, 1 τραγουδι επιλογής και 2-3 μέλος.

Πέμπτη 8 Νοεμβρίου στις 20.00
Γνωστική
ΠΑΠΑΡΟΥΝΕΣ BAND ΣΤΟΙΧΕ ΤΟΥΧΟΣ - ΛΟΛΕΚΟΥΕΤ ΜΗ ΜΗΛΕ
Αθήνα, 1976, αργ. 100', σκηνοθέτης Νίκος Αγγελόπουλος

Κυριακή 11/11 στις 11.00
Συνάντηση παιδικού εργαστηρίου Σόφια

Σάββατο 24/11 στις 11.00
Παρασκευή σπέρτου σπουνιού

Σάββατο 1/12 στις 11.00
Παρασκευή υγρού σπουνιού

ΚΗΛΙΟΙ ΑΥΤΟΜΟΡΦΕΙΣ

Κάθε Δευτέρα 18.00 με 20.00
παιδικό εργαστήριο Σόφια
στις 20.00
εργαστήρι κινηματογράφου

Κάθε Τετάρτη στις 19.00
συνέλευση της ομάδας "Χωρίς μεσάζοντες"
στις 20.00
εργαστήρι θεατρικού αυτοσχέδιου

Κάθε Σάββατο στις 10.00
καλλιγραφία στο γυάλινο

Κάθε Κυριακή στις 20.00
ανοιχτή γενική συνέλευση
Κάθε μέρα λειτουργεί στο χώρο
αυτοδιαχειριζόμενο καφενείο
από τις 19.00

ΕΠΙΘΕΤΟΣ ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ

ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ

ΣΤΈΥ★

Ναρκίσσου 3, απέναντι από
την πλατεία Ιωάννου Φωκά
& Ναρκίσσου

Κάθε παρασκευή στις 8.00μμ
μαζευόμαστε, γνωριζόμαστε και
συζητάμε στο χώρο του στεκιού.

πρόσβαση:
λεωφορεία 054 στάση «Φωκά», 608 & 444 στάση «Ηροδότου»
τρόλλεϋ 5 & 13 στάση «Φούρνος»

στέγαστρο | αυτοδιαχειριζόμενο κοινωνικό στέκι Γαλασίου
stegastro.espinblogs.net

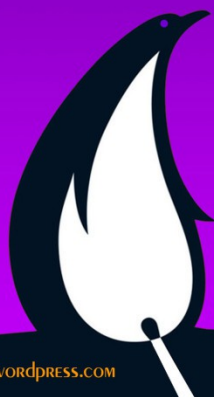
Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΟΜΑΔΑ **ΣΠΙΡΤΟ**
ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ ΤΟ ΜΟΝΟΛΟΓΟ

ΘΕΙΑ ΚΟΜΟΔΙΑ

ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΗΨΗΣ ΣΙΝΙΑΛΟ
(ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ & ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΚΑΤΟ ΑΙΓΑΛΕΟ)

ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ 19/10 ΣΤΙΣ 19:00

* ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΘΑ ΥΠΑΡΞΕΙ ΠΡΟΒΟΛΗ
ΜΕ ΒΙΝΤΕΟ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

<http://spirto2011.wordpress.com>

<http://sinialo.espinet>

Σεμινάριο πρώτων βοηθειών στο Σινιάλο από συντρόφους της Κατάληψης ΠΙΚΠΑ

Βασικά βήματα πρώτων βοηθειών και
παροχή πρώτων βοηθειών σε πορείες

Σάββατο 29/11

Έναρξη αυστηρά στις **15:00**

Κατάληψη Σινιάλο
Καποδιστρίου & Θεσσαλονίκης
Κάτω Αιγιάλεω
<https://sinialo.espiv.net/>

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΚΟΙΝΑ
μία σύντομη εισαγωγή
(του David Bollier)

Πέμπτη
23 Μαρτίου 2017
ώρα 19.30

Παρουσίαση και εισήγηση:
Ανδρέας Καρίτζης
Αντώνης Μπρούμας

ΒΟΤΑΝΙΚΟ ΚΗΠΟΣ
Πλατεία Αγ. Δημητρίου, Παιονισμός
Δευτερώσεια 700 (από μετρό: Αγ. Αντώνιο),
Α11 και S11 (από μετρό Αττική),
στάση «Γαλαξό πύργος» votanikokipos.blogspot.co.uk

Η Λαμπηδόνα

μαγειρεύει για τους πρόσφυγες
που στεγάζονται στην κατάληψη
Νοταρά 26

κάθε Τετάρτη ξεκινάμε στις
9 το πρωί και η προσφορά σε
τρόφιμα και σε χέρια βοήθειας
είναι αναγκαία και πολύτιμη.

Για να γίνει το ταξίδι των προσφύγων
προς την επιβίωση ένα ταξίδι της
ανθρωπότητας προς την ελευθερία.

<http://politistikokentrovirona.blogspot.gr/>

REFUGEES WELCOME

Πετρούπολη της Αλληλεγγύης

Κυριακή 28 & Δευτέρα 29 Φεβρουαρίου
19:00 με 22:00
στο στέκι μας

μαζεύουμε είδη πρώτης ανάγκης
για τους πρόσφυγες

KTANA
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΤΕΚΙ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ
Καραϊσκάκη 60 oktana.com.gr

ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ ΠΡΟΪΟΝ ΤΗΣ ΝΟΣΗΡΗΣ ΣΟΥ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ

97882926065438927366466685

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
25
ΜΑΪΟΥ
20:00

Προβολή
"The Journey"
ταινία μικρού μήκους με
θέμα το trafficking

**Συζήτηση
& μπουσούρα**
με αφορμή την
διαπίστευση των
οροθετικών ιερόδουλων

Μουσική
μουσικό αφιέρωμα στη
γυναίκα φωνή

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΗΡΙΟ
Το ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΗΡΙΟ είναι οι
Παρασκευαστικές συναντήσεις μας στο
Παινοταξίδιο, που συνοδεύονται από
μουσική, βινυλπροβολές, slideshows,
εργαστήρια, θεματικές ενότητες,
αυτογράφοι, και όλα όσα βρούμε ως
επάρμ για να αρραβωνιάσουμε και να
συζητήσουμε... **Αφίερ**
ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΗΡΙΟΥ (Εβδομάδα 20:00-
00:30) θα λειτουργεί και η δανειακή
βιβλιοθήκη, τα βιβλιοπωλεία κινηματογρά-
φων, και ο πάγκος με το έντυπο
λίνο. Η ομάδα του
ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΗΡΙΟΥ οργανώνει το
περιεχόμενο των συναντήσεων αυτών,
μέσα από εβδομαδιαία συνάντηση, κάθε
Δευτέρα 18:00 - 19:30.

ΠΑΤΟΥΤΕΑΔΙΚΟ
ΚΑΤΑΛΗΨΗ

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ
ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ**
(α' μέρος)

18:30

Σεμινάριο
Κυριακή
1/12

**ΔΕΥΤΕΡΕΣ ΜΕ
ΠΙΑΚΑΔΑ**

Σε μια παραθαλάσσια πόλη της
Ισπανίας που πλήττεται από
την ανεργία, μια παρέα απο-
λυμένων εργατών συγκε-
ντρώνονται κάθε βράδυ
στο ίδιο μπαρ, ενώ τις
καθημερινές αντιμετω-
πίζουν την αναμονή
στο ταμείο ανεργίας
και στα γραφεία ευρέ-
σεως εργασίας

19:30

Προβολή
Κυριακή
8/12

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ
ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ**
(β' μέρος)

18:30

Σεμινάριο
Κυριακή
15/12

ΚΥΝΟΔΟΝΤΑΣ

Ο πατέρας, η μητέρα και τα τρία τους παιδιά ζουν σε μια μονοκα-
τοικία έξω από την πόλη. Γύρω από το σπίτι υπάρχει ένας ψηλός
φράχτης. Τα παιδιά δεν έχουν φύγει ποτέ από το σπίτι...

19:30

Προβολή
Κυριακή
22/12

Δανειστική Βιβλιοθήκη

Κάθε Παρασκευή απ' τις 21:00

στο στέγ★

Ναρκίσσον 3 - Γαλάτσι

Όποιος μπορεί, ας συνεισφέρει
στον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης μας

ΦΩΤΑ ΠΟΡΕΙΑΣ

Αυτοδιαχειριζόμενη βιβλιοθήκη Γαλατσίου

fwtaporeias@espiv.net

Προβολές στο στέγ★

Τις Τετάρτες
μαζευόμαστε στο στέκι
από τις 20:00

7/6 Modern Times
14/6 Έβδομη Σφραγίδα
21/6 What?
28/6 Σπιρτόκουτο

Οι προβολές αρχίζουν
στις 21:00

stegastro.espivblogs.net
sabotazstikan@riseup.net

Πρόσβαση: Λεωφορείο 054, στάση "Φωκιά" | Τρόλλεϊ 5 & 14, στάση "Φόρνος"

ΠΡΟΒΟΛΗ:

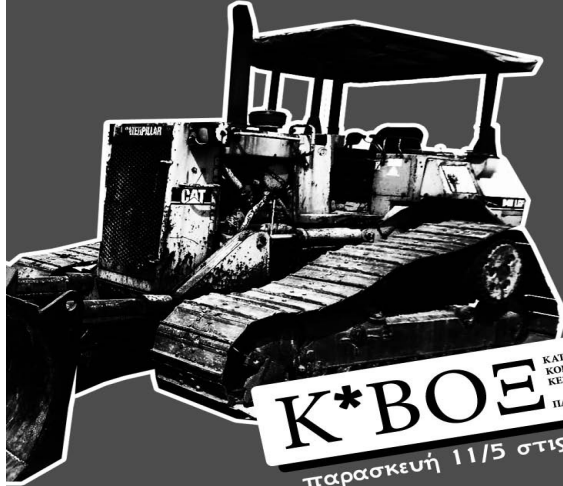
δύο αυτοοργανωμένα ενημερωτικά βίντεο
από τους διακόπτες

μεταλλεία stop

για τον αγώνα ενάντια στα μεταλλεία στη βόρεια ελλάδα

η υγεία σε κρίση: το παράδειγμα του Κιλκίς

για τον αγώνα των εργαζομένων του γενικού νοσοκομείου Κιλκίς

ΚΑΤΕΛΑΛΗΜΕΝΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ
ΚΕΝΤΡΟ
ΠΑ.ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ
Κ*ΒΟΕ
παρασκευή 11/5 στις 20.30

Παρουσίαση Βιβλίου

Η γέννηση και ο θάνατος της ατομικής ιδιοκτησίας
του Κώστα Λάμπου

Θα μιλήσει ο συγγραφέας

Τετάρτη 7/6, 20.15
Λαμπεδώνα, Άλσος Αγ. Τριάδας

**Για την ΕΠΑΝΟΙΚΕΙΟΠΟΗΣΗ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ
ΧΩΡΩΝ**

**ΤΡΙΗΜΕΡΟ
ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ
16-17-18 ΙΟΥΝΗ**

Στον ΕΚΧ ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ

Παρασκευή 16 ΙΟΥΝΗ

20:00 - 22:00
Το βότανικό, εκδοτικό, εκπαιδευτικό, φιλοσοφικό και πολιτικό έργο του ΕΚΧ.
Επίσης το βότανικό και πολιτικό έργο του ΕΚΧ, με την προσφορά της εκδοτικής ομάδας του ΕΚΧ.
Παρασκευή 16 ΙΟΥΝΗ
22:00
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΜΕΣΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΕΚΧ ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ

Σάββατο 17 ΙΟΥΝΗ

18:30
Αφιέρωση στον ΕΚΧ.
Επίσης στον ΕΚΧ.
20:00
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΜΕΣΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΕΚΧ ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ

Κυριακή 18 ΙΟΥΝΗ

21:00
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΜΕΣΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΕΚΧ ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ

**ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ**

ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ

**ΕΡΓΑΣΙΑΚΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ**

Κοινωνικό Πολιτιστικό Κέντρο Βύρωνα
<http://politistikokentrovirona.blogspot.gr/>

**Τα εργασιακά
δικαιώματα
στο στόχαστρο
και η ανάγκη
για παρέμβαση
στη γειτονιά μας**

ΒΙΛΑ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ

ΑΝΟΙΧΤΗ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΗ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΑΘΕ
ΚΥΡΙΑΚΗ
ΣΤΙΣ 18:00

Ο Αυτοδιαχειριζόμενος Κοινωνικός Χώρος Βίλα Ζωγράφου λειτουργεί αντιεραρχικά, με οριζόντιες ανοιχτές διαδικασίες, χωρίς κόμματα και θεσμικούς φορείς. Η εβδομαδιαία διαχειριστική συνέλευση λαμβάνει χώρα κάθε Κυριακή στις 18:00 και είναι ανοιχτή για όποιον/α επιθυμεί να γνωρίσει και να συμμετέχει στην κατάληψη.

Γεωργίου Ζωγράφου 13
villazografou.espivblogs.net

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση:

1. Αλεξανδρόπουλος Στέλιος, Αναζητώντας στρατηγική ή ταυτότητα: Ζητήματα Θεωρίας των Κοινωνικών Κινήματων
2. Βασίλης Ρόγγας, υπό δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή
3. Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής. (2001), Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών, Gutenberg,
4. Γεωργιάδου, Β. (2008), Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης, Καστανιώτη
5. Δεμερτζής, Ν. (1989) Κουλτούρα, Νεωτερικότητα, Πολιτική Κουλτούρα, Παπαζήση, Αθήνα
6. Δεμερτζής, Ν. (1994), Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα, Οδυσσέας,
7. Διακουμάκος, Γ. (2009), « Εικόνες της πολιτικής κουλτούρας στην Ελλάδα, 1988-2005. Το πολιτικό ενδιαφέρον και ο μύθος του (απο)πολιτικοποιημένου "έλληνα" », στην Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης τχ.34
8. Διακουμάκος, Γ, (2010), Πολιτιστικές πρακτικές και αντιλήψεις: οι κεντρικές ελληνικές υποκουλτούρες, Διδακτορική Διατριβή
9. Doreen Massey, Για το Χώρο, Ελληνικά Γράμματα, 2009
10. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ. 69Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1988 και Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ.75Α,ΕΚΚΕ, Αθήνα 1990
11. Ιωσηφίδης, Θ. (2003), Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες, Κριτική
12. Ιωσηφίδης, Θ. (2008), Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες,Κριτική
13. Καβουλάκος- Γριτζάς. (2013), Κινήματα και Εναλλακτικοί χώροι στην Ελλάδα της κρίσης
14. Κακεπάκη, Μ. (2013), «Είναι ένα τρόπος ν' ακουστεί η φωνή μου. Έμφυλες διαστάσεις της συλλογικής και ατομικής δράσης στην Αθήνα της κρίσης» , Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 41,
15. Καλογιάννης, Δ. (2013), Η ιδιότητα του πολίτη από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη ευρωπαϊκή εκδοχή της: ιστορική εξέλιξη, χωροχρονικές εκφάνσεις και συνοδευτικές αξίες, στην Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ.41
16. Καπιτσίνης, Ν.(2009), Εννοιολογικές προσεγγίσεις του χώρου
17. Κιουρκιολής, Α. (2014), Για τα τα κοινά της ελευθερίας, Εξάρχεια
18. Λυριντζής,Χ. (1991), Το τέλος των Τζακιών, Θεμέλιο
19. Lefebvre, H. (2006), Δικαίωμα στην πόλη , Κουκίδα
20. Hall. S., Held. D., McGrew. A. (2003), Η νεωτερικότητα σήμερα, Σαββάλας
21. Harvey, D. (2013), Εξεγερμένες πόλεις, ΚΨΜ
22. Marshall T.H, – T. Bottomore. (1997), Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη, Gutenberg, Αθήνα
23. Mason, J. (2009), Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας, Ελληνικά Γράμματα

24. Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (1990), «Ελληνική πολιτική κουλτούρα: όψεις και προσεγγίσεις », Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ.75Α, ΕΚΚΕ
25. Παντελίδου-Μαλούτα.Μ.(1993), Πολιτική Συμπεριφορά, Σάκκουλας
26. Παντελίδου- Μαλούτα.Μ. (2012), Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας
27. Παντελίδου- Μαλούτα.Μ. (2013), Από τη σκοπιά του φύλου: όψεις της κρίσης, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ.41
28. Παντελίδου- Μαλούτα.Μ. (2015) Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα
29. Μ. Παντελίδου- Μαλούτα. (2015), « Η νεολαία επιστρέφει», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τευχος 43
30. Μπουρίκας, Δ. (2013), « Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: Νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;», Παρατηρητήριο για την κρίση
31. Παπανικολόπουλος Δ., Ρόγγας Β., Κανελλόπουλος Κ., (2014), «Κατακερματισμός και συνεργασία των κινηματικών δυνάμεων στην Ελλάδα: Συνέχειες «και ασυνέχειες την εποχή της κρίσης», στο 10ο τακτικό συνέδριο της ΕΕΠΕ Από τη Μεταπολίτευση στην κρίση. Όψεις και προοπτικές της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας»
32. Σεφεριάδης, Σ.Ι. (2007), «Δημοκρατία χωρίς δήμο», Άρθρο στο Βήμα, 23/12/2007
33. Σεφεριάδης, Σ.Ι. (2010), Εισαγωγή στο Donatella Della Porta, Mario Diani, Κοινωνικά Κινήματα, Μια εισαγωγή, Κριτική 2010
34. Σημίτη, Μ. (2012), «Πολιτική Κρίση και Εναλλακτικές Μορφές Πολιτικής Συμμετοχής», στο Συνέδριο Μεταπολίτευση: Από τη μετάβαση στη δημοκρατία στην οικονομική κρίση
35. Σταυρακάκης, Γ– Σταφυλάκης.Κ. (2008), Το πολιτικό στη σύγχρονη τέχνη, Εκκρεμές
36. Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (2007), «Πελατειακές σχέσεις και νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής: μια δύσκολη συμβίωση», στο Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο: Αναθεωρήσεις του πολιτικού
37. R. Sennett, Η τυραννία της οικειότητας, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1999
38. Ψημίτης, Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα , Διάδραση. Δεκέμβριος 2011

Ξενόγλωσση:

1. Almond Gabriel, 1960, “Introduction: The functional approach to politics” στο Almond Gabriel & Coleman James (ed.), The Politics of Developing Areas, Princeton, Princeton University Press

2. Arampatzi, A., & Nicholls, W. J., (2012), The urban roots of anti-neoliberal social movements: the case of Athens, Greece, στο Environment and Planning
3. Arendt H. (1963), On Revolutions, New York, Vilking Press
4. Brown Archie. (1984), Political culture and communist studies, London, McMillan
5. Eisenstein, Z.R . (1981),The radical future of liberal feminism, New York
6. Gyftopoulou & A. Paraskevopoulou, (2011) Crisis ridden space, knowledge production and social stuggles: Bodies in public space: security and politics, December 2011 the case of Athens, στο Συλλογικός τόμος, UniConflicts in spaces of crisis. Critical approaches in, against and beyond the University, Thessaloniki
7. David, A.Harvey. (2013), Companion to Marx's Capital, Volume 2,
8. Dufaux Frederic, Philippe Gervais-Lambony, Claire Hancock, Sonia Lehman-Frisch, Sophie Moreau, Bodies in public space: security and politics, December 2011
9. Johnston H., Klandermans,B. (1995), Social movements and culture, Univeristy of minnesota
10. Mellucci, A. (1985), "The Symbolic Challenge of Contemporary Movements", Social Research 52(4)
11. Mellucci, A. (1996), Challenging Codes: Collective Action in the Information Age, Cambridge: Universtity Press
12. Pateman, C. (1970), Participation and democratic theory, Cambridge, Cambridge University Press
13. Pateman C. (1988), The sexual contract, Cambridge, Polity Press
14. Seferiadis-Kotronaki, (2012), "Along the pathways of rage: the time-space of an uprising", στο S.Seferiades- H. Johnston, Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State, Farnham, Surrey: Ashgate
15. Simon Springer, (2016), The Anarchist Roots of Geography, Toward Spatial Emancipation, University Of Minnesota Press
16. Soja,D.Edward, (1989), Postmodern Geographies-The Reassertion of Space in Critical Social Thery, Verso
17. Soja, D.Edward, (2009), The city and spatial justice, Spatial Justice
18. Soja, D. Edward, (2010), Seeking Spatial justice, University of Minnesota Press
19. Verba,S., Nie, N.H.(1972), Participation in America: Social equality and political democracy, New York, Harper and Row
20. Verba, S., Schlozman, K.L., Brady,H.E.(1995), Voice and equality: Civic voluntarism in American politics, Cambridge, Harvard University Press
21. Williams Raymond, Culture and Society, 1780-1950, Columbia University Press, 1983

Άρθρα:

1. Κλεφτόγιαννη Ιωάννα, « Δεν είστε παράνομοι, συνεχίστε», στην εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 2/11/2013
2. Ρόγγας Βασίλης, « Η ανάδειξη μιας συγκρουσιακής γενιάς», στην Εφημερίδα των Συντακτών, 22/08/2016
3. Σεφεριάδης Ι. Σεραφείμ, « Δημοκρατία χωρίς δήμο», στην εφημερίδα Βήμα, 23/12/2007
4. Ταρπάκος Ανέστης , « Από την κρίση στην ανάκαμψη της κερδοφορίας », στην Εφημερίδα Αυγή, 7/05/2015
5. «Αυτόφωρο και σύλληψη για τις καταλήψεις» στην εφημερίδα Ταχυδρόμος, 12/03/2012
6. «Οι καταλήψεις έχουν τη δική τους ιστορία», στην εφημερίδα Espresso, 17/01/013
7. «Κατελυμμένο Κοινωνικό Κέντρο Κ- ΒΟΞ » στο www.enallaktikos.gr

Ιστότοποι:

<http://geographies.gr/?p=1090>

<http://votanikoskipos.blogspot.gr/>

<http://papoutsadiko.espivblogs.net/%CE%B1%CF%86%CE%AF%CF%83%CE%B5%CF%82>

<https://mperntes.espiv.net/>

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3527/3/Malouta-1_final_Chapter4.pdf

<http://www2.media.uoa.gr/people/demertzis/wp-content/uploads/docs/articles/GreekPoliticalCulture1990.pdf>

<https://books.google.gr/books?>

[id=02x7T96LIMcC&pg=PA38&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?id=02x7T96LIMcC&pg=PA38&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false)

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=0&q=%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82%20%CF%87%CF%89%CF%81%CE%BF%CF%82&page=1&scope=0&lang=el&pid=iid:13653>

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3532/3/Malouta-1_final_Chapter7.pdf

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3527/3/Malouta-1_final_Chapter4.pdf

<https://www.google.gr/url?>

[sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj2joT2mNvUAhXCcRQKHd_aAzIQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fcourses.arch.ntua.gr%2Ffsr%2F130000%2FLefevr%2C%2520Stavrides%25202006%2C%2520final.pdf&usq=AFQjCNGxBNlckZegoJ9rPPeNSN27mArK8w](https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj2joT2mNvUAhXCcRQKHd_aAzIQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fcourses.arch.ntua.gr%2Ffsr%2F130000%2FLefevr%2C%2520Stavrides%25202006%2C%2520final.pdf&usq=AFQjCNGxBNlckZegoJ9rPPeNSN27mArK8w)

[%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BB%CF%84%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%B7_%CE%9C%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7](#)

Υποσημειώσεις

- [1](#) Ταρπάγκος Ανέστης , « Από την κρίση στην ανάκαμψη της κερδοφορίας », άρθρο στην Εφημερίδα Αυγή
- [2](#) Παπανικολόπουλος Δ., Ρόγγας Β., Κανελλόπουλος Κ., « Κατακερματισμός και συνεργασία των κινηματικών δυνάμεων στην Ελλάδα: Συνέχειες και ασυνέχειες την εποχή της κρίσης » Από τη Μεταπολίτευση στην κρίση. Όψεις και προοπτικές της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας,10ο τακτικό συνέδριο της ΕΕΠΕ, Αθήνα, 2014
- [3](#) Μαριλένα Σημίτη, « Πολιτική Κρίση και Εναλλακτικές Μορφές Πολιτικής Συμμετοχής », στο Συνέδριο Μεταπολίτευση: Από τη μετάβαση στη δημοκρατία στην οικονομική κρίση, 2012 καθώς επίσης στο Μπουρίκας Δημήτρης, « Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: Νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;», Παρατηρητήριο για την κρίση,
- [4](#) Για τον ορισμό παραδοσιακών και νεώτερων μορφών πολιτικής συμμετοχής καθώς και της θεσμοθέτησης ως χαρακτηριστικό, βλέπε Κακεπάκη Μ., « Είναι ένα τρόπος ν'ακουστεί η φωνή μου. Έμφυλες διαστάσεις της συλλογικής και ατομικής δράσης στην Αθήνα της κρίσης» , Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 41, Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά Αθήνα 2012,καθώς επίσης και Σωτηρόπουλος Δημήτρης Α., «Πελατειακές σχέσεις και νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής: μια δύσκολη συμβίωση», στο Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο: Αναθεωρήσεις του πολιτικού, Νοέμβριος 2007
- [5](#) Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ. 69Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1988 και Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ.75Α,ΕΚΚΕ, Αθήνα 1990
- [6](#)Διακουμάκος Γιώργος, « Εικόνες της πολιτικής κουλτούρας στην Ελλάδα, 1988-2005. Το πολιτικό ενδιαφέρον και ο μύθος του (απο)πολιτικοποιημένου "έλληνα" », Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης τχ.34, Δεκέμβριος 2009, και Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, «Ελληνική πολιτική κουλτούρα: όψεις και προσεγγίσεις », Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τόμ.75Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1990
- [7](#)Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*, Σαββάλας, Αθήνα 2012
- [8](#) Johnston H., Klandermans,B., Social movements and culture, Univeristy of Minnesota, 1995
- [9](#)στο ίδιο
- [10](#)Ψημίτης, *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα* , Διάδραση. Δεκέμβριος 2011
- [11](#)Henry Lefebvre, *Δικαίωμα στην Πόλη, χώρος και πολιτική*, Κουκίδα, 2007
- [12](#)Στο ίδιο
- [13](#)David Harvey, *A Companion to Marx's Capital, Volume 2*, 2013
- [14](#)Στο ίδιο
- [15](#)David Harvey, *Εξεγερμένες Πόλεις*, ΚΨΜ, Μάρτιος 2013
- [16](#)στο ίδιο
- [17](#)Doreen Massey, *Για το Χώρο*, Ελληνικά Γράμματα, 2009
- [18](#) *Περιοδικό Γεωγραφίες* - Τεύχος 21, 2013
- [19](#) R. Sennett, *Η τυραννία της οικειότητας*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1999
- [20](#) Edward, D. Soja , *Postmodern Geographies-The Reassertion of Space in Critical Social Thery*, Verso , 1989

- [21](#) Στο ίδιο
- [22](#) Edward, D. Soja, *Seeking Spatial justice*, University of Minnesota Press, 2010
- [23](#) Edward, D. Soja, *The city and spatial justice*, Spatial Justice, 2009,
- [24](#) στο ίδιο
- [25](#) στο ίδιο
- [26](#) στο ίδιο
- [27](#) Frédéric Dufaux, Philippe Gervais-Lambony, Claire Hancock, Sonia Lehman- Frisch, Sophie Moreau, *Bodies in public space: security and politics*, December 2011
- [28](#) στο ίδιο
- [29](#) Oliver Marchart, « Πολιτική και καλλιτεχνικές πρακτικές», στο *Το πολιτικό στη σύγχρονη τέχνη*, Εκκρεμές, 2008
- [30](#) στο ίδιο
- [31](#) Simon Springer, *The Anarchist Roots of Geography, Toward Spatial Emancipation* University Of Minnesota Press, 2016
- [32](#) στο ίδιο
- [33](#) Seferiadis-Kotronaki, «Along the pathways of rage: the time-space of an uprising», στο S. Seferiades- H. Johnston, *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, Farnham, Surrey: Ashgate, 2012
- [34](#) Almond Gabriel, “Introduction: The functional approach to politics” στο Almond Gabriel & Coleman James (ed.), *The Politics of Developing Areas*, Princeton, Princeton University Press, 1960
- [35](#) Ν. Δεμερτζής, *Κουλτούρα, Νεωτερικότητα, Πολιτική Κουλτούρα*, Παπαζήση, Αθήνα 1989
- [36](#) στο ίδιο
- [37](#) Δ. Καλογιάννης, Η ιδιότητα του πολίτη από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη ευρωπαϊκή εκδοχή της: ιστορική εξέλιξη, χωροχρονικές εκφάνσεις και συνοδευτικές αξίες, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ.41, Δεκέμβριος 2013
- [38](#) T. H. Marshall – T. Bottomore, *Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη*, Gutenberg, Αθήνα 1997
- [39](#) Μ. Παντελίδου-Μαλούτα, Από τη σκοπιά του φύλου: όψεις της κρίσης, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ.41, Δεκέμβριος 2013
- [40](#) Σ.Ι. Σεφεριάδης, πρόλογος στο Donatella Della Porta, Mario Diani, *Κοινωνικά Κινήματα*, Μια εισαγωγή, Κριτική 2010 σ.12
- [41](#) στο ίδιο
- [42](#) Νίκος Δεμερτζής, *Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα*, Οδυσσέας, 1994
- [43](#) Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*, Σαββάλας, 2012
- [44](#) Χ. Λυριντζής, *Το τέλος των Τζακιών*, Θεμέλιο, 1991
- [45](#) Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*. Σαββάλας, 2012
- [46](#) Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015
- [47](#) στο ίδιο
- [48](#) στο ίδιο
- [49](#) Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, « Η νεολαία επιστρέφει», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 43, 2015
- [50](#) στο ίδιο
- [51](#) Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015
- [52](#) Αλέξανδρος Κιουπκιολής, *Για τα κοινά της ελευθερίας*, Εξάρχεια, 2014

- [53](#)Καβουλάκος- Γριτζάς, Κινήματα και Εναλλακτικοί χώροι στην Ελλάδα της κρίσης, 2013
- [54](#)M. Παντελίδου- Μαλούτα, Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015
- [55](#)M. Παντελίδου- Μαλούτα, « Η νεολαία επιστρέφει», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 43, 2015
- [56](#)M. Παντελίδου- Μαλούτα, Πολιτισμικές Συνιστώσες της Πολιτικής Διαδικασίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, 2015
- [57](#)στο ίδιο
- [58](#)στο ίδιο
- [59](#) M.Παντελίδου Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας, Αθήνα 2012
- [60](#) Verba,S., Nie, N.H., Participation in America: Social equality and political democracy, New York, Harper and Row, 1972
- [61](#) Verba, S., Schlozman, K.L., Brady,H.E., Voice and equality: Civic voluntarism in American politics, Cambridge, Harvard University Press, 1995
- [62](#) M.Παντελίδου-Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας, Αθήνα 2012
- [63](#)στο ίδιο
- [64](#)στο ίδιο
- [65](#) Μ.Κακεπάκη, « Είναι ένα τρόπος ν'ακουστεί η φωνή μου. Έμφυλες διαστάσεις της συλλογικής και ατομικής δράσης στην Αθήνα της κρίσης» , Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 41
- [66](#)στο ίδιο
- [67](#)στο ίδιο
- [68](#)Στέλιος Αλεξανδρόπουλος, Αναζητώντας στρατηγική ή ταυτότητα: Ζητήματα Θεωρίας των Κοινωνικών Κινήματων
- [69](#)στο ίδιο
- [70](#) Β.Γεωργιάδου, Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης, Καστανιώτη, 2008
- [71](#) Σ.Ι. Σεφεριάδης « Δημοκρατία χωρίς δήμο », Άρθρο στο Βήμα, 23/12/2007
- [72](#)S. Hall, D. Held, A. McGrew, Η νεωτερικότητα σήμερα, Σαββάλας, 2003
- [73](#) M.Παντελίδου-Μαλούτα, Πολιτική Συμπεριφορά, Σαββάλας, Αθήνα 2012
- [74](#)Βασίλης Ρόγγας, « Η ανάδειξη μιας συγκρουσιακής γενιάς », Άρθρο στην Εφημερίδα των Συντακτών, 22/08/16
- [75](#) Βασίλης Ρόγγας,υπό δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή, « Οι καταλήψεις έχουν τη δική τους ιστορία », Άρθρο στην εφημερίδα Espresso, 17 Ιανουαρίου 2013
- [76](#)Από τον ιστότοπο της κατάληψης Παπουτσάδικο
- [77](#)Ο χάρτης είναι υπό δημοσίευση της Διδακτορικής Διατριβής του Βασίλη Ρόγγα
- [78](#)Ο χάρτης είναι υπό δημοσίευση της Διδακτορικής Διατριβής του Βασίλη Ρόγγα
- [79](#)Υπό δημοσίευση της Διδακτορικής Διατριβής του Βασίλη Ρόγγα
- [80](#)Στον ιστότοπο της κατάληψης του Βοτανικού Κήπου Πετρούπολης
- [81](#)Στο Άρθρο « Δεν είστε παράνομοι, συνεχίστε », της Ιωάννας Κλεφτόγιαννη, στην Ελευθεροτυπία, 2/11/13
- [82](#) Gyftopoulou & A. Paraskevopoulou, Crisis ridden space, knowledge production and social struggles: the case of Athens, στο Συλλογικός τόμος, *UniConflicts in spaces of crisis. Critical approaches in, against and beyond the University*, Thessaloniki, 2011
- [83](#) Arampatzi, A., & Nicholls, W. J., The urban roots of anti-neoliberal social movements: the case of Athens, Greece, στο Environment and Planning, 2012
- [84](#) Άρθρο « Κατειλημμένο Κοινωνικό Κέντρο Κ- ΒΟΞ » στο www.enallaktikos.gr και στο άρθρο « Αυτόφωρο και σύλληψη για τις καταλήψεις » στην εφημερίδα Ταχυδρόμος, 12/04/12

- [85](#) Άρθρο « Κατειλημμένο Κοινωνικό Κέντρο Κ- ΒΟΞ » στο site www.enallaktikos.gr
- [86](#) Raymond Williams, Culture and Society, 1780-1950, Columbia University Press, 1983
- [87](#) Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Gutenberg, Αθήνα 2001
- [88](#) J. Mason, Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας, Ελληνικά Γράμματα, 2009
- [89](#) στο ίδιο
- [90](#) Μανίνα Κακεπάκη, Έμφυλες διαστάσεις της συλλογικής και ατομικής δράσης στην Αθήνα, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 41, Δεκέμβριος 2013
- [91](#) Μ.Παντελίδου- Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*, Σαββάλας, 2012
- [91](#) Σ.Ι. Σεφεριάδης, «Οι συλλογικές δράσεις ως εστία μελέτης του πολιτικού: συντεταγμένες για μια συμπεριληπτική πολιτική κοινωνιολογία». Πρόλογος στο, D. dellaPorta, M. Diani, *Κοινωνικά κινήματα. Μια εισαγωγή*, Αθήνα: Κριτική, 2010
- [92](#) Μ.Παντελίδου-Μαλούτα, *Πολιτική Συμπεριφορά*, Σαββάλας, Αθήνα 2012